

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
RIIGI- JA HALDUSÕIGUSE ÕPPETOOL

Hendrick Rang

EESTI VIIPEKEELE KASUTAMISE ÕIGUSE TAGAMINE EESTIS

Magistritöö

Juhendaja
LLM Ene Andresen

Tartu
2014

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Kurtusest ja viipekeelest	10
1.1. Kas kurdid on tummad?.....	10
1.2. Kas viipekeel on keel?	12
2. Viipekeele kui keele reguleerimine	15
2.1. Viipekeele kui keele reguleerimise probleematika rahvusvahelises õiguses.....	16
2.2. Viipekeele reguleerimine Euroopa Liidu õigusaktides.....	19
2.3. Viipekeele kui keele kaitsmise suhestumine viipekeele kui suhtlustakistuse ületamise vahendi õiguste kaitsmisega.....	20
3. Viipekeele kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi reguleerimine rahvusvahelises õiguses	23
3.1. Viipekeele kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi staatus ÜRO puuetega inimeste õiguste kaitse konventsioonis	23
3.2. Viipekeele kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi reguleerimine Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsioonis	30
3.2.1. Viipekeel ja selle roll õiglase süüteomenetluse tagamisel	32
3.2.2. EIK-i praktika viipekeele kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi reguleerimisel väljaspool Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artiklit 6	35
4. Viipekeele õiguslik seisund Eestis.....	40
4.1. Viipekeele kasutamise õigus põhiseaduses.....	40
4.1.1. Riigikohus kurtusest.....	40
4.1.2. Õiguskantsler, Justiitsministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium viipekeelest	43
4.2. Viipekeele kui keele õiguste kaitsmine.....	46
4.3. Viipekeel kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahend.....	49
4.3.1. Viipekeel sotsiaalhoolekandeseaduses.....	50
4.3.2. Viipekeele tõlketeenuse maksustamine käibemaksuga	58
4.3.3. Viipekeel haridusasutustes.....	60
4.4. Viipekeele õiguse reguleerimine menetlusseadustes	61
4.4.1. Viipekeelele syyteomenetluse kaasamise põhiseaduslik taust.....	62
4.4.2. Justiitsministeeriumi vastus õiguskantsleri teabe nõudmisele viipekeelelele kaasamine kohta syyteomenetluse.....	63

4.4.3. Õiguskantsleri soovitus viipekeele kohta süüteomenetluses	65
4.4.4. PPA ja Justiitsministeeriumi vastus Õiguskantsleri soovitusele.....	69
4.4.5. KrMS-i ja VTMS-i viipekeeleletõlget puudutavate sätete muudatused	71
4.4.6. Viipekeele kasutamine haldusmenetluses.....	75
4.4.7. Viipekeele kasutamine tõestamistoimingute tegemisel	79
4.4.8. Viipekeele kasutamine tsiviilmenetluses	81
Kokkuvõte.....	82
Summary	90
Kasutatud materjalide loetelu	99
Kasutatud kirjanduse loetelu.....	99
Kasutatud õigusaktid.....	100
Kasutatud kohtumaterjal	102
Euroopa inimõiguste kohtu lahendid	103
Riigikohtu lahendid.....	103
Maa- ja ringkonnakohtute lahendid	103
Muud kasutatud allikad.....	103

Sissejuhatus

Ja Jumal ütles: „Saagu valgus!“ Ja valgus sai.¹

Piibli järgi loodi maailm Jumala sõna läbi.² Sõna on väikseim iseseisev keele koostisosa, millel on tähendus. Sõnade tähendus annab sõnadele tähtsuse. Ütlused nagu „väljaöeldud sõna on kordasaadetud tegu“ ja „sulg on võimsam kui mõõk“ märgivad hästi kõneldu ja kirjutandu olulisust, just sõnaline teave moodustab argumendi sisu ja annab õigusele jõu. Johannese evangeeliumis on kirjutatud: „Alguses oli Sõna ja Sõna oli Jumala juures ja Sõna oli Jumal.“³ Kui sõna ja selle kõnes ning kirjas väljendamise kuulumine jumalikku maailma on sõnaselge, tekib küsimus, kuhu kuulub viibe ja seda väljendav viipekeel?

Enamik inimesi suhtleb omavahel kõne abil, tavamõtlemine samastabki enamasti mõiste „keel“ foneetilis-auditiivsete keelte suuliste ja kirjalike vormidega, kuid juba üle kolme aastakümne väldanud viipekeelte teaduslik uurimine näitab selgelt, et kuuldavus pole kõikide loomulike keelte kriteeriumiks. Isikud, kellele helid ja seega ka kõnehäälikud on täiesti või peaaegu kättesaamatud – kurdid – kasutavad omavahelises suhtlemises visuaal-motoorseid keeli – viipekeeli. Need ei toetu helilisusele ja kuulmisele, vaid nägemise abil tajutavale käte, keha ning näo koostöös produtseeritavale viiplemisele.⁴

Meditsiinilise lähenemise järgi on kurt inimene, kelle kuulumislangus on sügavam kui 70-90 dB,⁵ vaegkuulja on inimene, kelle kuulumislangus ületab 25 dB.⁶ Keskmiselt on kurte rahvastikust 0,1 %, Eestis elab hinnanguliselt umbes 1300⁷-1500⁸ viipekeelt kasutavat kurti ja vaegkuuljat. On

---

¹ 1Mo 1, 3. Piibel. Vana ja Uus Testament ning Apokrüüfid. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://piibel.net/#q=Jh%201> (20.01.2014).

² 1Mo 1, 3-30. – Samas. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://piibel.net/#q=Jh%201> (20.01.2014).

³ Jh 1,1. – Samas. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://piibel.net/#q=Jh%201> (20.01.2014).

⁴ V. Laiapea. Tähendusi viipekeelest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2006, lk 21. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/138/laiapeavahur.pdf?sequence=1> (20.01.2014).

⁵ Eesti Kurtide Liidu koduleht. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://ead.ee/370440> (21.01.2014).

⁶ Eesti Vaegkuuljate Liidu koduleht. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://vaegkuuljad.ee/kuulmisest/> (21.01.2014).

⁷ Eesti keele arengukava 2011–2017, elluviimise vahearuanne (2011–2012), lk 42. Kättesaadav: <http://www.hm.ee/index.php?03238> (18.04.2014).

⁸ V. Laiapea, M. Miljan, R. Toom, U. Sutrop. Eesti viipekeel. Tallinn: Eesti keele sihtasutus 2003, lk 4; L. Hollman. Basic color terms in Estonian sign language. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2010, lk 28. Kättesaadav arvutivõrgus: http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/14769/hollman_liivi.pdf?sequence=1 (20.01.2014).

väidetud ka, et ühtekokku on Eestis umbes 4500 eesti viipekeele regulaarset kasutajat.⁹ Viipekeele kasutajate täpset arvu ilmselt polegi võimalik kindlaks määrata.¹⁰ Lisaks kõneldava keele mittekuulmisele on kurtidele raskesti mõistetav ka kirjakeel, kuna kurtide loomulikult omandatavaks suhtlemisviisiks peetakse viipekeelt.¹¹

Laialt levinud eksiarvamuse järgi teeb kuulmisaparaat kurdist kuulja. Nii see siiski pole, kuna enamasti on kuulmiskadu tingitud kuulmisnärvi puudusest, mis on midagi muud kui lihtsalt „vaiksemalt kuulmine“ – osa helidest on kuuldamatud, teised moonutatud.¹² Samas on meditsiini areng siiski andnud võimaluse teha kurtidena sündinud väikelastest õigeaegse operatsiooniga kuuljatega võrreldavalt kuulvad isikud - kohleaarimplantatsioon annab võimaluse tajuda helisid ja eristada kõnet väga sügava kuulmislangusega inimestel. Kohlea implantaadi abil muudetakse helisignaal elektrilisteks impulssideks, mis stimuleerivad kuulmisnärvi kohleaarneuroneid ja selle kaudu jõuab informatsioon aju kuulmiskeskustesse.¹³

Kohleaarimplantatsioon annab parimaid tulemusi, kui see läbi viia varases väikelapseas.¹⁴ On leitud, et üle 10aastaste laste valik peab olema väga hoolikas, sest tulemused võivad olla loodetust tagasihoidlikumad. Teismelised, kellel puudub kuulmiskogemus ja oskus oma

---

⁹ Eesti keelehariduspoliitika ülevaade 2011. Haridus- ja Teadusministeeriumi Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus, lk 37. Kättesaadav: <http://www.hm.ee/index.php?044911> (18.04.2014).

¹⁰ U. Sutrop on leidnud: „Eesti kurtide kogukonnas kasutab osa eesti viipekeelt ja teine osa viibeldud eesti keelt. Seetõttu peaksime käsitlema mõlemaid. Kui me räägime kurtidest, keda on erinevatel hinnangutel 1500-2000, siis lisandub u paar tuhat perekonnaliiget. Kokku koos perekondadega on ligi 4000 inimest, kes seda keelt kasutavad. [...] Tegelikult me väga täpset kasutajate arvu ei teagi.“ - Keeleseaduse muutmise seadus 1077 SE. Riigikogu kultuurikomisjoni 22.01.2007 istungi protokoll nr 260. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emspain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=070260001 (18.04.2014).

¹¹ Viipekeeleõlgi, Eesti Viipekeeleõljkide Ühingu Kutsekomisjoni esimehe, U. Saksa 06.07.2012 kiri õiguskantslerile. Vt ka V. Laiapea, (viide nr 4). lk 5.

¹² J.O. Simon. The Use of Interpreters for the Deaf and the Legal Community's Obligation to Comply with the A.D.A. – Journal of Law and Health, nr 8, 1993-1994, lk 161.

¹³ K. Kruustük, M. Suurna, T. Siirde. Kohlea implantaat – “kuuldeaparaat” kurtidele. – Eesti Arst (nr ei ole märgitud), lk 3. Kättesaadav: http://www.eestiarst.ee/static/files/040/kohlea_implantaat_kuuldeaparaat_kurtidele.pdf (29.04.2014).

¹⁴ Samas, lk 3.

kuulmisjääke kasutada, ei pruugi implantaadiga kohaneda.¹⁵ Märtsis 2014 oli Eestis 133 implantaadikasutajat, 101 neist sai implantaadi lapsena.¹⁶

Ebapiisava kuulmise ja puuduliku kõneoskusega kuulvas maailmas ilma viipekeeleta hakkama saamine võib teha kurtidest „kuuljate kahvatud varjud“.¹⁷ Ent kurdid ei pea ennast sageli puudega isikuteks, vaid näevad endid pigem keelelise vähemusena.¹⁸ Kurtide keeleks ongi seejuures viipekeel. Vastupidiselt laialt levinud eksiarvamusele, mille järgi viipekeel on universaalne ja internatsionaalne, erinevad viipekeeled riigiti ja piirkonniti, kuna on tekkinud loomulikult ja iseseisvalt, üksteisest eraldatud kurtide kogukondades.¹⁹ On olemas näiteks eraldi eesti viipekeel, soome viipekeel, vene viipekeel, saksa viipekeel, ameerika viipekeel (kasutusel Ameerika Ühendriikides ja Kanadas) jpm viipekeeli. Seejuures ei järgi viipekeeled alati kõneldavate keelte sugulussuhteid. Ameerika viipekeel on esmajärgus suguluses prantsuse viipekeele ja mitte niivõrd briti viipekeelega,²⁰ soome viipekeel on arenenud rootsi viipekeelest, eesti viipekeel arvatakse aga olevat suguluses vene viipekeelega.²¹ On leitud, et eesti viipekeele ja vene viipekeele viibete vahel on 61,5% ulatuses kattuvus.²² Samas on selline tulemus seatud ka kahtluse alla, kuna selle saamisel osutusid uuritavateks Eestis elavad vene kurdid, kelle omavahelises suhtluses kasutatav vene viipekeel võib olla mõjutatud ka kohalikust eesti viipekeelest.²³ Küll on eri maade kurtide lävimisel iseeneslikult tekkinud rahvusvaheline viipekeel – kurtide *lingua franca*.²⁴

---

¹⁵ Autorid viitavad siinkohal: Nikolopoulos TP, Archbold SM, O'Donoghue GM. Cochlear implantation in children. ENT News 2001;10:37–8. ja Archbold S. Pedagogic results of cochlear implantation. Proceedings of 2nd International Symposium of EURO-CIU; 1999 Apr 10; Salzburg, Austria. p. 49–52. – Samas. lk 4.

¹⁶ Eesti Implantaadilaste Seltsi koduleht. Kättesaadav: <http://www.implantaadilapsed.ee/> (29.04.2014).

¹⁷ V. Krausneker. Sign Languages and the Minority Language Policy of the European Union. – M. Metzger (toim). Bilingualism and Identity in Deaf Communities. Washington D.C.: Gallaudet University Press 2002, lk 153.

¹⁸ J.O. Simon, (viide nr 12), lk 160.

¹⁹ L. Hollman, (viide nr 8), lk 11.

²⁰ C. A. Padden. Sign language geography. – G. Mathur, D. J. Napoli (koostajad). Deaf Around the World. USA: Oxford University Press 2011, lk 3. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://pages.ucsd.edu/~cpadden/files/Padden%20SL%20Geography.pdf> (21.01.2014); Vt ka B. Voll, R. Sutton-Spence, F. Elton. Multilingualism: The lobal approach to sign languages. – C. Lucas (toimetaja). The Sociolinguistics of Sign Languages. Cambridge: Cambridge University Press 2001, lk 13.

²¹ L. Hollman, (viide nr 8), lk 23.

²² R. Loit (koostaja) viitab L. Taniroo 2007. a uurimisele. – R. Loit (koostaja). Viipekeelne kurt laps koolis. Tallinn: Studium 2013, lk 31.

²³ Samas.

²⁴ V. Laiapea, (viide nr 4), lk 74.

Eesti viipekeel on üks paljudest maailma keelte andmbenaasis tunnustatud keeltest temale ainuomase grammatilise struktuuri ja leksika ehk viipevaraga.²⁵ Eristada saab viipekeelt ja viibeldud keelt, viimane neist lähtub kõneldava-kirjutatava keele süntaksist ja on tegelikult selle allkeel ega ole iseseisev keel.²⁶ Viibeldud keele puhul on tegu „õhku kirjutamisega“, seda nimetatakse ka sõrmendamiseks. Sõrmendid on käevormid, mis vastavad igale kindlale tähele.²⁷

Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS) § 6 sätestab, et Eesti riigikeel on eesti keel.²⁸ Viipekeele põhiseadusliku staatuse lahtimõtestamise osas on vastava sätte kommentaarides leitud, et arvestades riigikeele ametliku suhtlemise ja ühiskonna konsolideerimise funktsiooni, võib arvata, et §-s 6 on eesti keele all silmas peetud eestlaste ühiskeelt, s. o Põhja-Eesti murretel põhinevat kirjakeelt. Samas on märgitud, et mõistagi tuleb arvestada vajadusega tagada kurdile või vaegkuuljale eesti viipekeelse või viibeldud eestikeelse suulise asjaajamise võimalus (keeleseaduse § 8 lg 2 kohaselt toimub see tõlketeenuse võimaldamisega).²⁹ PS § 6 kommentaarist tuleneb küll, et arvatavasti on selle sätte all riikluse elemendina silmas peetud eelkõige eestlaste ühiskeelt, ent jätab lahtiseks, millise põhiseaduse sättega võiks kaitsta eesti viipekeele ja viibeldud eestikeelse suulise asjaajamise võimaldamise kohustust.

PS § 51 lg 1 järgi on igaühel õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keele ja saada eesti keeles vastuseid – seega kaitstakse nii igaühe õigust ametlikule suhtlusele eesti keeles. PS § 51 lg 1 koostoimes PS § 52 lõikega 1, mille järgi riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeel on eesti keel, tagab selle, et väliseks asjaajamiskeeleks Eestis on eesti keel. PS § 52 lg 1 konkretiseerib PS §-i 6, mille kohaselt riigikeel on eesti keel, ning on seega määratud kaitsma eesti keele staatust.³⁰ Välise asjaajamise keelena (näiteks haldusmenetluse keel; teabe keel, mille suhtes kehtib avalikustamiskohustus või keeld tunnistada seda asutusesiseseks teabeks; ürituste nagu koosolek, istung vms keel, kus saab osaleda igaüks või kus kolmandate isikute osalemise võimalus ei ole diskretsioonivaba jms) võib

---

²⁵ V. Laiapea, M. Miljan, R. Toom, U. Sutrop, (viide nr 8), lk 4; L. Hollman, (viide nr 8), lk 3. Vt ka eesti viipekeelt maailma keelte andmebaasis. Kättesaadav: <http://www.ethnologue.com/language/eso> (21.01.2014).

²⁶ Samas, lk 6-7

²⁷ R. Paabo. Eesti viipekeele aabits. Tartu: Studium 2011, lk 4.

²⁸ RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2.

²⁹ K. Merusk (juhtivautor) jt. PS § 6, komm nr 4. – Ü. Madise (toimetaja) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-1/pg-6/> (21.01.2014).

³⁰ N. Parrest. PS § 52, komm nr 1. – Samas.

väita, et PS § 52 lg 1 on otseselt seotud ka isiku põhiõiguste kaitsega – kodanikul on lihtsam jälgida asjaajamist, mis toimub eesti keeles.³¹ Viipekeele potentsiaalse kasutamise seisukohast on asjassepuutuvad ka PS § 44, mis sätestab õiguse informatsiooni saada ning PS § 45 lg 1, mis sätestab igäühe sõna- ehk väljendusvabaduse. Kerkib küsimus, kas viipekeel võib olla PS § 51 lg 1 kaitsealas, see tähendab, kas viipekeele kasutamist peaks võimaldama ametlikus suhtluses nii nagu see on tagatud kirjutatavale-kõneldavale eesti keelele.

Samas võib viipekeelt mõista ka PS § 28 lg 4, mis sätestab, et lasterikkad pered ja puudega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all, kaitsealas olevana. Puude korral on nii puudega inimesel kui ka tema perel õigus erikaitsele. Riigil tuleb puudega inimesele ja tema eest hoolitsejale vajadusel tagada sissetulek ja terviseteenused, anda abi puudest tulenevate kulude katmiseks, tagada eriteenuste olemasolu puudega inimesele ja tema perele (nt viipekeele õppeks) jne.³²

Lähtuvalt eelnevalt väljatoodud õiguslikust regulatsioonist ja kommentaaridest ning elust enesest on autoril tekkinud küsimus, millise põhiseaduse normi tuleb kaitsta Eestis eesti viipekeele kasutamise õigust. Töö sisuosas käsitletavate, õiguskantsleri poolt läbi viidud menetluste,³³ tulemustest ning muust asjassepuutuvast lähtuvalt tundub autorile, et senini on viipekeele kasutamise õigust ja viipekeele tõlketeenuse osutamise võimaldamist tagatud eelkõige PS § 28 lg 4 kaitsealas oleva õigusena, mõistes viipekeelt ja selle tõlget kui vahendit puudest tuleneva takistuse ületamiseks.

Töö eesmärgiks selgitada on välja eesti viipekeele õiguslik staatus Eestis, täpsemalt see, mille alusel tagatakse eesti viipekeele kasutamise õigus ning mis on selle õiguse sisuks. Selle põhjal saab jõuda seisukohale, kas olemasolev regulatsioon tagab eesti viipekeele kasutamise õiguse nõutavas ulatuses. Täpsemalt on vaja töös tuli välja selgitada, milline on eesti viipekeele põhiseaduslik staatus.

---

³¹ Samas, komm nr 2.2.

³² T. Annus, A. Henberg, K. Muller. PS § 28, komm 6.9. – Samas.

³³ Vt näiteks menetlused, mis on päädinud: Õiguskantsleri seisukohaga vastuolu mittetuvastamise kohta viipekeele tõlketeenuse käibemaksuga maksustamise osas, 08.10.2012, nr 6-1/111483/1204525; Õiguskantsleri soovituselgi vahendava tõlgi kaasamise kohta kohtuvälisesse süüteo menetlusse, 19.10.2012, nr 7-7/121018/1204707; Õiguskantsleri ettepanekuga viipekeele tõlketeenuse korraldamise kohta Tallinnas, 09.09.2013, nr 7-5/121000/1303859.

Eesmärgini jõudmiseks on vaja käsitleda kurtuse ja viipekeele olemust. Seejärel peatuda viipekeel reguleerimisel rahvusvahelises õiguses, sh õiguspraktikas. Lisaks on vaja välja uurida, millisel õiguslikul alusel ja kuidas tagatakse eesti viipekeele kasutamise õigust Eesti õigussüsteemis. Uuritu põhjal saab teha järeldusi eesti viipekeele kasutamise õiguse kohta Eestis.

Käesoleva töö hüpoteesiks on, et lisaks puudest tuleneva takistuse ületamise vahendile tuleb eesti viipekeelt käsitleda kui keelelis-kultuurilist nähtust, mille kasutamise õiguse tagab ametlikus suhtluses PS § 51 lõige 1. Lisaks tuleb PS § 37 lõike 4 järgi tagada õigus saada haridust eesti viipekeeles. Seejuures on vajalik silmas pidada, et viipekeele kasutamise õiguse sisuliseks tagamiseks ühiskonnas on vaja viipekeele tõlketeenuse võimaldamist. Selliste konkreetsete õiguste tagamine peaks ilmselt tähendama ühtlasi eesti viipekeele käsitlemist põhiseaduslikus mõttes eesti riigikeele osana PS § 6 mõttes. PS § 28 lg 4 kaitseala ei tundu katvat kogu viipekeele kasutamise õiguse kaitseks vajalikku diapasooni.

Käesolevas töös on mõiste „kurt“ piiritletud (vajadusel rõhutatult ka „viipekeelne kurt“) isikuga, kes on sündinud kurdina või kurdistanud kõne-eelsesel perioodil ja kes suhtlemisel kasutab peamiselt viipekeelt, seega ei tähistata selle mõistega hiliskurdistanuid, kellel kõnekeel on eelnevalt omandatud. Isikute, kes kuulmislanguse sügavuse või siis kuulmisabivahendite toel tuleb toime kuulvas maailmas suulise suhtlemise kaudu, märkimiseks kasutatakse mõistet „vaegkuulja“.³⁴

Lisaks ei ole käesoleva töö temaatika seisukohalt üldjuhul oluline eristada viipekeelt ja viibeldud keelt ehk sõrmen datud tähemärke, sest küsimuses, kas tegu on puudest tuleneva takistuse ületamise vahendina või ametlikus suhtlemises kasutamist võimaldava visuaalse-motoorse keelega, ei ole suuremat vahet, kas on konkreetset tegu eesti viipekeele või viibeldud eesti keelega. Seetõttu hõlmab autor ametlikus suhtluses „viipekeele“ mõistega ka „viibeldud keele“. Juhtudel, kui on mõistlik eristada, kas on tegemist iseseisva keelega või kõneldava-kirjutatava keele esinemisvormiga, on autor viibeldud keelt ja viipekeelt siiski eristanud.

---

³⁴ Vt ka R. Paabo. Viipekeeleõige õigusvaldkonnas. Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna täiendkoolituse lõputöö, 2012, lk 7-8. ; C. Lucas (koostaja), (viide nr 20), lk 1.

1. Kurtusest ja viipekeelest

Nagu märgitud, on viipekeelte puhul tegemist keeltega, mis on omased või võiksid olla esimese keelena omased keskmiselt 0,1 %-le rahvastikust. Kandes selle suhte maailmarahvastikku, on viipekeelsete kurtide potentsiaalne arv aga üle 70 miljoni ja Euroopa Liidus üle 5 miljoni. Käsitledes kurte globaalses perspektiivis ühtse grupina, on nii mõnigi auditatiiv-verbaalse keele alusel end identifitseeriv rahvus imepisike, kõrvutatuna visuaal-motoorseid keeli kõneleva rahvamassiga.

Kas on õigustatud kurtuse pidamine puudeks, millise keelega on tegemist viipekeele puhul? Nendele küsimustele on vaja vastata enne viipekeele kasutamise õiguse regulatsiooni käsitlemist.

1.1. Kas kurdid on tummad?

Minu keele piirid osutavad minu maailma piiridele.³⁵

Ajalooliselt on kurtide maailm olnud piiratum kui kuuljate oma. Kas on selle põhjuseks aga kurtide keeleline piiratus või on rajajoonte tõmbamisel olnud roll sellel, et kurte on käsitletud piiratult?

Vanimaks teadaolevaks viipekeele ülestähenduseks peetakse Platoni „Kratyloses“ Sokratese suu läbi öeldut³⁶: „Kui meil puuduks kõne ja keel, aga siiski soovime üksteisele asjadest teatada, kas me siis ei teeks nagu tummad praegu, püüdes tähistada asju käte, pea ja teiste kehaosade abil?“³⁷ Vanade kreeklaste hulgas oli laialt levinud arusaam, et ilma kõneta ei ole keelt ja ilma keeleta ei ole mõistust. Oletati, et kõne ei saa areneda ilma kuulmiseta ja seega need, kes ei kuule, ei suuda ka mõelda.³⁸ Aristoteles leidis: „Nendel, kellel on kõne, on ka hääl, aga mitte kõigil, kellel on

---

³⁵ L. Wittgenstein. Loogilis-filosoofiline traktaat – Tractatus logico-philosophicus, p 5.6. Tartu: Ilmamaa, 1996, lk 155.

³⁶ L. Hollmann viitab siinkohal – The Cratylus of Plato. Cratylus, Phaedo, Parmenides, Timaeus and Critias of Plato. Wizards Bookshelf, Minneapolis, lk 63-64. - L. Hollman, (viide nr 8), lk 13. .

³⁷ Platon. Kratylos, 422e – Platon. Werke, Band 3: Phaidon. Das Gastmahl. Kratylos. 3. unveränderte Auflage, Darmstadt *sine anno*, lk 518-519.

³⁸ J. O. Simon, (viide nr 12), lk 157-158.

hää, ei ole kõnet. Need, kes on sünnilt kurdid, on alati ka tummad; hää on küll olemas, ent kõne puudub.³⁹ Plinius vanem kirjutas, et ei ole kurti, kes samal ajal ei ole ka tumm.⁴⁰ Enamik inimesi samastas tumma lolliga. Sarnased arusaamad domineerisid sajandeid ja mõjutasid seda, kuidas kuuljad kurtidesse suhtusid.⁴¹ Eelnevat kinnitab ka asjaolu, et näiteks ingliskeelne *dumb* või soomekeelne *tyhmä* on traditsiooniliselt tähendanud nii tumma kui ka lolli, mistõttu esimese tähenduse tähistajatenä nende sõnade kasutamist tänapäeval pigem välditakse. V. Laiapea järgi kaasnes Nõukogude surdopedagoogikas⁴² kurtuse diagnoosiga alati ka vaimse arengu peetuse diagnoos. Seda põhjendati kurtusest tingitud kõne vaegarengu pärssiva mõjuga lapse psüühiliste protsesside kujunemisele.⁴³

Corpus Iuris Civilise järgi tuli isik, kes on kas vaimuhaige või kurt, tumm või vaevatud püsivast haigusest paigutada eestkoste alla, kuna ta ei suuda oma tegusid juhtida.⁴⁴ Keskaajal oli kurtummadele keelatud armulaua osadus, kuna nemad ei suutnud oma patte valju häälega tunnistada.⁴⁵ 1920. aasta Eesti Vabariigi põhiseaduse⁴⁶ § 28 p 2, mida 1934. aasta Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seadus ei muutnud,⁴⁷ ja 1938. aasta Eesti Vabariigi põhiseaduse⁴⁸ § 37 p 2 sätetasid, et hääleõiguslikud ei ole pimedad, kurtummad ja pillajad, kes on eestkoste all. Tänapäeva Eestis hääleõigust reguleerivates sätetes eraldi kurtummasid ega kurte, ei käsitleta – PS § 57 lg-st 2 ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse⁴⁹ § 5 lg-st 3, Riigikogu valimise seaduse⁵⁰ § 4 lg-st 2 ning Euroopa Parlamendi valimise seaduse⁵¹ § 4 lg 3 p-st 1 tuleneb, et hääleõigus puudub valimisõiguse osas teovõimetuks tunnistatud isikul.

---

³⁹ Aristotle. History of Animals, 4 rtm, 9 ptk. – J. Barnes (koostaja). The Complete Works of Aristotle, Volume I, Princeton University Press: Guildford, Surrey, 1984, lk 848.

⁴⁰ J. O. Simon viitab siinkohal: H. G. Furth. Thinking Without Language: Psychological Implications of Deafness, 1966. – J. O. Simon, (viide nr 12), lk 158

⁴¹ J.O. Simon, (viide nr 12), lk 157-158.

⁴² Eripedagoogika haru, mis tegeleb vaegkuuljate ja kurtide õpetamise, kasvatamise, rehabilitatsiooni ning arendustegevusega – Eesti Entsüklopeedia Internetis. Kättesaadav: <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/surdopedagoogikal> (03.05.2014).

⁴³ V. Laiapea, (viide nr 4), lk 7.

⁴⁴ Inst I, XXIII, 4. – O. Behrends jt. Corpus Iuris Civilis. Text und Übersetzung. I Institutionen, 2., verbesserte und erweiterte auflage, C.F. Müller Verlag Heidelberg, 1997, lk 37.

⁴⁵ J.O. Simon, (viide nr 12), lk 158.

⁴⁶ RT, 09.08.1920, 113/114, 243.

⁴⁷ RT, 28.10.1933, 86, 628.

⁴⁸ RT, 03.09.1937, 71, 590.

⁴⁹ RT I 2002, 36, 220... RT I, 01.11.2012, 7.

⁵⁰ RT I 2002, 57, 355... RT I, 01.11.2012, 3.

⁵¹ RT I 2003, 4, 22... RT I, 10.01.2014, 5.

Ajalooliselt on kurtide kohta kasutatud terminit „kurtumm“, kuna kuulmiskahjustusest tingituna jääb spetsiaalse õpetuse puudumisel arenemata ka kõne. Tänapäeval peetakse aga mõistet „kurtumm“ ebaadekvaatseks ja ka solvavaks ning soovitatakse seda vältida,⁵² sest kurtid ei ole enamasti võimetud häält tekitama, vaid pigem eelistavad vaikida, kuna nende kõne pole sageli arusaadav.⁵³ Sobivaks peetakse näiteks mõisteid „kurt“ (sageli ka „Kurt“, rõhutamaks ja eristamaks viipekeelset kurti kui n-õ keelelis-kultuurilist kurti nendest kurtidest, kes ei oska viipekeelt või ei pea seda enda identiteedi oluliseks osaks) ja „vaegkuulja“.⁵⁴

On leitud, et mõistlik oleks korrigeerida seadustes ja muudes õigusaktides läbivalt kasutusel olevaid mõisteid kurt, tumm ja kurtumm.⁵⁵ Käesoleva töö autor jagab seda seisukohta osaliselt. Juba rohkem kui 20 aastat tagasi tõdeti, et paraku kasutatakse isegi haritud inimeste poolt endiselt mõistet „kurtumm“, kuigi üha harvemini.⁵⁶ Autorile teadaolevalt ei kasuta tänapäeval ükski Eesti kurtide organisatsioon (ega muu organisatsioon) oma nimes sõna „tumm“ või „kurtumm“. Küll aga kasutatakse selliseid mõisteid kehtivates menetlusseadustikes. Kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS)⁵⁷ § 161 lõikes 2 kasutatakse mõistet „tumm“ ja halduskohtumenetluse seadustikus (edaspidi HKMS)⁵⁸ § 82 lõikes 4 ning tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi TsMS)⁵⁹ §-s 35 koguni nii mõisteid „tumm“ kui ka „kurtumm“. Autori arvates oleks asjakohane piirduda mõistete „kurt“ ja „vaegkuulja“ kasutamisega nende kohta, kellel on kuulmispuue, ja kasutada mõistet „tumm“ või „kõnevõimetu“ nende kohta, kes mingil põhjusel ei suuda rääkida. Selline mõistete kasutus ei tohiks solvata neid kurte, kes pole tummad, aga võimaldaks samal ajal tõlget nii kurtidest kui ka kuuljatest kõnevõimetutele isikutele.

1.2. Kas viipekeel on keel?

---

⁵² L. Hollmann. Kurtus. Sotsiaalministeeriumi toel välja antud viipekeeleõppimise koolitusmaterjal, lk 15. Kättesaadav: http://ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=371263/kurtus_hollmann_1999.pdf (28.04.2014);

J.O. Simon, (viide nr 12), lk 158.

⁵³ J. O. Simon, (viide nr 12), lk 158.

⁵⁴ R. Paabo, (viide nr 34), lk 7-8.

⁵⁵ Samas, lk 8.

⁵⁶ J.O. Simon, (viide nr 12), lk 158.

⁵⁷ RT I 2003, 27, 166... RT I, 26.02.2014, 8.

⁵⁸ RT I, 23.02.2011, 3... RT I, 23.12.2013, 38.

⁵⁹ RT I 2005, 26, 197... RT I, 13.03.2014, 100.

V. Laiapea on kirjutanud: „Keeleteadus on varasemalt eitanud viipekeelte eksistentsi iseseisvate keeltena, valitsenud on seisukoht, et viipekeeled on auditatiiv-verbaalsete keelte tuletised – nende visualiseerimise vahendid.“⁶⁰ Ühe läbimärgilise tähtsusega määratluse keele olemusest andis 1965. aastal tänapäeva tuntumaid keeleteadlasi Noam Chomsky konverentsil „Kõne ja keele aluseks olevad ajumehhanismid“: „Keel on heli ja tähenduse spetsiifiline vastavus ... keele valdamine hõlmab endas teadmist sellest vastavusest.“ Kui temalt küsiti, kuidas ta selle definitsiooni taustal käsitleb kurtide viipekeeli, vastas N. Chomsky, et ta pakub välja uue määratluse – „keel on signaali ja tähenduse vastavus.“⁶¹ On leitud, et keele määratlemise küsimus on fundamentaalne, kuna modernne keeleteadus on keeleolemuse lahtimõtestanud uuringute põhjal, mis on tehtud kõneldavate keelte kohta, seetõttu on olnud raske lahutada keelt ja kõnet.⁶² N. Chomsky võttis 1965. aastal mittekõneldava keele keeleks olemise osas erapooletu seisukoha: „Küsimus, kas kõne on otsustava tähtsusega, on lahtine. See võib nii olla, aga kindlasti on vähe tõendeid, mis lubaksid nii arvata.“⁶³

Nüüdseks on laialdaselt leitud, et kurtide seas tekkinud viipekeeled vastavad loomulike keelte kriteeriumitele nii keeleteaduslikus, sotsiolingvistikus kui psühholingvistikus mõttes.⁶⁴ V. Laiapea on märkinud: „Nagu kõigis loomulikes keeltes avaldub viipekeeleski struktuuri mitmekordsuse printsiip – lõpliku hulga antud keelesüsteemi kuuluvate elementide kombineerimisel on võimalik moodustada põhimõtteliselt lõputa hulk morfeeme ning nende abil piiramatu hulk lauseid ja tekste. Elementide kombineerimine ja lausete ning tekstide genereerimine toimub vaid antud keele grammatikale omaste reeglite ja strateegiate alusel. Viibe nagu sõnagi on kokkuleppeline sümbol, mille kasutamine eeldab keelekollektiivi liikmetelt selle vormi, tähenduse ning kasutusvõimaluste ja –piirangute tundmist.“⁶⁵

---

⁶⁰ Laiapea, (viide nr 4), lk 61.

⁶¹ E. S. Klima, U. Bellugi jt viitavad siinkohal: N. Chomsky. The General Properties of Language, 1967. In F. Darley, (koostaja). Brain Mechanisms Underlying Speech and Language, New York: Grune and Stratton. – E. S. Klima, U. Bellugi, jt. The Signs of Languages. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1979, lk 35.

⁶² E. S. Klima, U. Bellugi, jt. The Signs of Languages. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1979, lk 35.

⁶³ Samas, lk 35.

⁶⁴ V. Laiapea, (viide nr 4), lk 61-62.

⁶⁵ Laiapea, (viide nr 4), lk 62.

Viipekeele loomulikuks keeleks olemise märgiks on peetud viipekeele üle andmist ühelt põlvkonnalt teisele. Ka need kurdid lapsed, kellel on kuuljad vanemad (90-94% kurtidest lastest) omandavad enamasti esimese keelena viipekeele – juhul, kui neile võimaldatakse kokkupuudet seda keelt valdavate inimestega. Arvukad uurimused näitavad, et viipekeele omandamine toimub põhimõtteliselt samasuguste seaduspärasuste alusel nagu kõnekeele omandamine. Lisaks iseloomustab viipekeeli ka kõnefunktsioonide paljusus, metakeele olemasolu, piirkondlik-sotsiaalne varieeruvus ning mõjustuste saamine teistest viipekeeltest kui ka kõneldavates-kirjutatavatest keeltest.⁶⁶

Eesti viipekeel peetakse arenevaks keel, mida õpetatakse ülikoolides, välja on antud mitmeid eesti viipekeele sõnaraamatuid.⁶⁷ Umbes 1500-st Eesti kurdist kasutab 300-400 kurti vene viipekeelt või vene ja eesti viipekeelt.⁶⁸ Kurdid on taasiseseisvumisaja jooksul end üha kindlamalt ja teadlikumalt keelelis-kultuurilis vähemusena määratlenud.⁶⁹ Vastakaid tundeid on kurtide hulgas tekitanud sisekõrva implantaatide operatsioonid, milles nähakse ohtu kurtide kogukond lähemas tulevikus kiiresti „kokku kuivatada“. Seesama kurtide põlvkond, kes on oma keelt ja kultuuri alles üsna hiljuti hakanud „ära tundma“ ja tunnustama, võib lähematel aastakümnetel olla tunnistajaks oma kogukonna hääbumisele.⁷⁰

---

⁶⁶ V. Laiapea viitab siinkohal: U. Bellugi jt. The Development of Spatialized Syntactic Mechanisms in American Sign Language. SLR'87 Papers from the Fourth International Symposium on Sign Language Research, Hamburg: Signum Press, lk 16-25; G. Preisler. Deaf Children in Communication (Department of Psychology, University of Stockholm), Stockholm. – Laiapea, lk 62.

⁶⁷ L. Hollman,(viide nr 8), lk 27.

⁶⁸ Samas

⁶⁹ V. Laiapea, (viide nr 4), lk 103.

⁷⁰ Samas, lk 108.

2. Viipekeelee kui keele reguleerimine

Viipekeelee õigusliku seisundi määramisel rahvusvahelises õiguses on oluline silmas pidada asjaolu, kuivõrd võidi keelt ja keelekasutust reguleerivate sätete loomisel silmas pidada kurtide viipekeelt. Autori arvates on tõepärane seisukoht, et üldiselt on keelekasutamist ja selle õigusi reguleerivates sätetes mõeldud kirjutatavat-kõneldavat keelt. Seda põhjusel, et enamasti on keeled kõneldavad ja kirjutatavad ning nagu eelmisest peatükist selgus on viipekeelt loomuliku keelena hakatud käsitlema alles mõnikümmend aastat tagasi. Seetõttu ei saa automaatselt eeldada, et keelekasutamist reguleerivad sätted peavad silmas ka viipekeelt. L. Mälksoo on leidnud, et juristidel on alati oluline eristada soovmõtlemist õiguse tegelikest ettekirjutustest.⁷¹

Samas ei tähenda autori meelest tõik, et viipekeelt pole keelt reguleeriva sätte loomisel silmas peetud seda, et tõlgendamise kaudu ei võiks sätet siiski ka viipekeelee reguleerimiseks kasutada. On ju õiguse tõeliseks sisuks R. von Iheringi järgi võitlus.⁷² Täpsemalt on R. von Ihering märkinud, et „õiguse elu on võitlus. [...] Kõik õigus maa peal on kätte võidetud,⁷³ ning, et „võitluses pead sa oma õigust leidma.“⁷⁴ Samas ei ole võitlus õiguse eesmärgiks, vaid vahendiks selle saavutamiseks, õiguse eesmärk on R. von Iheringi järgi rahu.⁷⁵ Ka kurtide viibete kujunemisel viipekeelteks ning neile kõneldavate-kirjutatavate keeltega võrdsete kasutamiseõiguste taotlemine on küllap sisemise arengu ja enda eest võitlemise tulemus, võitluse käigus ei tohi aga silmast lasta õiguse eesmärki – rahu – ning viipekeelee kasutamise õiguse eesmärki – tagada kurtidele võimalus suhelda ja infole ligi pääseda.

Järgnevalt võtab autor vaatluse alla, milliste tulemusteni on viipekeelee kasutamise õiguste eest võitlemine viinud - kuidas on viipekeelt kui keelt reguleeritud rahvusvahelises ja Euroopa Liidu õiguses.

---

⁷¹ L. Mälksoo. Language Rights in International Law: why the Phoenix is still in the Ashes. – Florida Journal of International Law, 431, 1998-2000, lk 470.

⁷² Samas, lk 470;

⁷³ R. von Ihering. Võitlus õiguse eest. Tallinn, 1913, lk 5.

⁷⁴ Samas, lk 81.

⁷⁵ Samas, lk 5.

2.1. Viipekeele kui keele reguleerimise problemaatika rahvusvahelises õiguses

L. Mälksoo on kirjutanud: „Uemas kirjanduses on inimõigustena käsitletud ka nn keeleõigusi. Keeleõiguste kui inimõiguste kontseptsioon on siiski alles lapsekingades. Puudub keeleõiguste üldiselt aktsepteeritud definitsioon. Samuti ei sisalda ükski universaalne inimõigustealane leping otseselt viidet mõistele „keeleõigused“, kuigi keelega seotud küsimusi on inimõigusalastes lepingutes reguleeritud juba Rahvasteliidu algusaegadest saadik. Lähemast ajast on näiteks 1994. a Euroopa Nõukogu konventsioonis vähemuste ja regionaalkeelte kohta teadlikult välditud terminit keeleõigus.“ Põhiliseks üldtunnustatud rahvusvaheliseks normiks on keelelise diskrimineerimise keeld.⁷⁶ 1966. a ÜRO vastu võetud kodaniku ja poliitiliste õiguste pakti⁷⁷ artikkel 27 sätestab üksnes, et vähemusrühmadele ei tohi keelata tarvitada koos selle rühma teiste liikmetega oma emakeelt ehk kaitset ei saa mitte vähemused kui selline, vaid isikud, kes sinna vähemusse kuuluvad.⁷⁸ Sellest hoolimata on leitud, et kodanike ja poliitiliste õiguste pakti artikkel 27 kaitsealas olevana tuleks kurte tunnustada keelelis-kultuurilis vähemusgrupina. Kriitiliselt on aga arvatud, et kurte isikuid ühendavaks ainsaks tunnuseks ja omaduseks ongi kurtus ise ning kurdid ei konstitueeri keelelis-kultuurilist vähemust.⁷⁹

Kuigi keele alusel diskrimineerimist keelavaid sätteid on rahvusvahelise õiguse aktides üksjagu⁸⁰, väidab L. Mälksoo, et keeleõiguste kaitsmise tase on rahvusvahelises õiguses niivõrd primitiivsel tasemel, et keeleõigust ei saagi kirjeldada kui rahvusvaheliselt kaitstud õigust. L. Mälksoo järeldeb keeleõiguse kaitse madalat taset näiteks sellest, et ükski inimõigusi puudutav rahvusvaheline leping ei käsitle lingvistilisi või keelelisi õigusi.⁸¹ Siiski, mõned teadlased on

---

⁷⁶ L. Mälksoo, (viide nr 71), lk 432; Vt ka L. Mälksoo. Keel ja inimõigused. – Akadeemia, 2000, nr 3, lk 451-476.

⁷⁷ RT II 1994, 10, 11.

⁷⁸ L. Mälksoo, (viide nr 71), lk 440.

⁷⁹ A.R. Ball viitab siinkohal: M. Sabatello. Cultural Minorities and International Law: Reconsidering the Case of the Deaf Community, 26 Whittier Law Review, 2004-2005, lk 1038 - A.R. Ball. Equal Accessibility for Sign Language under the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. - Case Western Reserve Journal of International Law, Vol. 43:759, 2011, lk 773.

⁸⁰ ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (kättesaadav 29.04.2014: <http://www.vm.ee/?q=node/12958>) art 2; ÜRO kodaniku ja poliitiliste õiguste paktist: art 2 lg 1, art 4 lg 1, art 14 lg 3 p a ja p f, art 24 lg 1, art 26, art 27; Lapse õiguste konventsioon (RT II 1996, 16, 56) art 2 lg 1, art 17 punkt b, art 20 lg 3, art 29 lg 1 p c, art 30, art 40 lg 2 punkt b alapunkt vi; ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti (RT II 1993, 10, 13) art 2 lg 2.

⁸¹ L. Mälksoo, (viide nr 71), lk 434.

võrrelnud vajadust kaitsta maailma olemasolevaid keeli vajadusega kaitsta maailma looduses olemasolevaid liike.⁸²

Viipekeelt ei maini ei Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta⁸³ ega vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon,⁸⁴ seejuures pole Eesti esimesega liitunud.⁸⁵ Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta artikli 1 järgi peetakse selle hartaga silmas eelkõige traditsioonilisi territoriaalseid ja mitteterritoriaalseid vähemuskeeli, mis pole riikides ametlikeks keelteks ega ametliku keele dialektideks, hartaga ei peeta silmas migrantide keeli. Hartat selgitavas aruandes on märgitud, et hartas kasutatav „keele“ mõiste keskendub keele kultuurilisele funktsioonile.⁸⁶ Samuti ei otsustata hartaga, millal erinevad väljendusvormid moodustavad keele – harta jätab iga riigi ametivõimude otsustada, vastavalt selle riigi demokraatlikule protsessile, kuidas määratleda, millal mingi väljendusvorm moodustab eraldi keele.⁸⁷

Verena Krausneker, kes on üks juhtivaid õpetlasi viipekeeleteaduses, sealhulgas selle poliitikat puudutavas,⁸⁸ on teravalt kritiseerinud suhtumist, mille järgi viipekeel ei mahutu Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta kaitsealasse. V. Krausnekeri järgi põhjendatakse viipekeele mittekuulumist Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta kaitsealasse eelkõige väidetega, et viipekeel olevat eelkõige seotud puudest tingitud erinevuse ja mitte lingvistilise erinevusega, mis on mingis riigis vähemuses olevale elanikegrupile omane, lisaks ei evivat viipekeel territoriaalset iseloomu. V. Krausneker väidab, et ka viipekeelel on Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte hartas mainitud ajalooline iseloom ning niivõrd oluliseks ei saa pidada asjaolu, mis konkreetselt tingib keelelis-kultuurilise erinevuse. Territoriaalset iseloomu ei evi ka näiteks jidiš või mustlaskeel.⁸⁹ V. Krausnekeri järgi on oluline silmas pidada, et Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta

---

⁸² Mälksoo, (viide nr 71), lk 444.

⁸³ European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 5.XI.1992. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm> (24.01.2014); vt ka eestikeelne selgitav aruanne, kättesaadav arvutivõrgus http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charterexpl_et.pdf (24.01.2014).

⁸⁴ RT II 1996, 40, 154.

⁸⁵ Vt, kättesaadav: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/statesparties/default_en.asp (24.01.2014).

⁸⁶ Vt http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charterexpl_et.pdf, lk 6 (24.01.2014).

⁸⁷ Samas, lk 9

⁸⁸ vt näiteks, tema tutvustus. Kättesaadav: <http://homepage.univie.ac.at/verena.krausneker/> (24.01.2014).

⁸⁹ V. Krausneker. Sign Languages and the Minority Language Policy of the European Union. – M. Metzger (toim). Bilingualism and Identity in Deaf Communities. Washington D.C.: Gallaudet University Press 2002, lk 151.

artikkel 1 punkt a alapunkt sätestab küll regionaal- ja vähemuskeeltele territoriaalsuse nõude, ent samas evivad ka punktis c sätestatud territooriumita keeled piiratud ulatuses harta kaitset.⁹⁰

V. Krausnekeri väitel välistab lahutamatu seose viipekeele ja kurtuse, kui puude, vahel: 1) asjaolu, et mitte kõik kurdid ei oska viipekeelt (näiteks põhjustatuna eraldatusest teistest kurtidest või kasvamisest range oralistliku õpetamise meetodi mõju all⁹¹); 2) viipekeele saavad omandada ka mittekurdid, seejuures võib see isegi olla mittekurdi esimene keel, näiteks kui mittekurat sünnib kurtide vanemate perre). Väide viipekeele mitteterritoriaalsusest ei pidavat samuti paika, kuna üldjuhul on viipekeeled tekkinud vägagi kindlal territooriumil – enamasti internaatkoolis.⁹²

Ka 2001. aastast pärinevas Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee soovitusel vähemusrahvuste õiguste kohta artikkel 12 punktis xiii soovitakse Ministrite Komiteel võtta võimaluse korral vastu soovitus liikmesriikidele, et need annaks erinevatele Euroopas kasutatavatele viipekeeltele sarnase kaitse, mida pakub Euroopa Regionaal- ja Vähemuskeelte Harta.⁹³

2003. aastast pärinevas Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee soovitusel viipekeele kaitse kohta Euroopa Nõukogu liikmesriikides, punktis 3 tunnustab Parlamentaarne Assamblee viipekeeli kui Euroopa kultuurilise rikkuse väljendust ja Euroopa keelelise ja kultuurilise pärandi osa.⁹⁴ Ühtlasi avaldatakse punktis 2 kahetsust Ministrite Komitee tegevusetuse osas ja väljendatakse Parlamentaarse Assamblee soovi, et viipekeele kasutajate õigused sätestataks spetsiaalses õigusaktis või Euroopa Regionaal- ja Vähemuskeelte Harta lisaprotokollis, ilma et suhtutaks eelarvamusega kurte esindavate organisatsioonide seisukohtadesse.

---

⁹⁰ Vt, kättesaadav: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charterexpl_et.pdf (24.01.2014), lk 10

⁹¹ Oraalne õpetamismeetod kujutab endast kurtidele kõneldava-kirjutatav keele (kirjakeele) õpetamist viipekeelt kasutamata. Eeldati, et kirjakeelest kujuneb kurtidele peamine või ainuke suhtlusvahend ning mõtlemise alus. Õpetataval keelel oli paralleelselt ka õpetuskeele funktsioon. – V. Laiapea, (viide nr 4), lk 81.

⁹² V. Laiapea (viide nr 4), lk 104.

⁹³ Kättesaadav: Recommendation 1492 (2001). Rights of national minorities. <http://www.assembly.coe.int/Main.asp?link=http://www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta01/erec1492.htm#1>. (05.05.2014)

⁹⁴ Kättesaadav: Recommendation 1598 (2003)1. Protection of sign languages in the member states of the Council of Europe. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta03/EREC1598.htm> (05.05.2014).

Käesoleva töö autori meelest on Eestis eesti viipekeele kasutamise õiguse seisukohalt oluline, et viipekeelt on tunnustatud Euroopa keelelis-kultuurilise pärandi osana, mida peab kaitsma nagu kõneldavat-kirjutatavat keeltki. Jääb vaieldavaks, kas kodaniku ja poliitiliste õiguste pakti artikkel 27 või regionaal- ja vähemuskeelte harta sätted kohalduksid viipekeele kasutamise õigusele. Igal juhul võib neis aktides sätestatust jääda väheseks, et tagada praktikas eesti viipekeele laialdast kasutamiseõigust.⁹⁵

2.2. Viipekeele reguleerimine Euroopa Liidu õigusaktides

Euroopa Parlamendis oli esimeseks viipekeelt puudutavaks dokumendiks 1985. aastal tehtud algatusettepanek viipekeele-alase resolutsiooni vastuvõtmiseks.⁹⁶ Olulisemaks tuleb pidada viimaks antud resolutsiooni ennast, kuna⁹⁷ selle preambulis on märgitud, et viipekeelt peetakse õigustatult keeleks omaenese õigustes. Sama resolutsiooni p-s 2 kutsub Euroopa Parlament üles Euroopa Komisjoni tegemaks ettepanekut Euroopa Ülemkogule, mis puudutaks kurtide poolt kasutatava viipekeele tunnustamist igas liikmesriigis. Punktis 3 kutsub Euroopa Parlament liikmesriike üles kaotamaks iga olemasoleva takistus viipekeele kasutamiseks.

Sarnase sisuga resolutsiooni võttis Euroopa Parlament vastu ka 1998. aastal,⁹⁸ mille punktis 8 kutsutakse Komisjoni ja liikmesriike üles tagama, et Euroopa Liidu poolt organiseeritud avalikud üritused oleksid viipekeele tõlke kaudu vajadusel kurtidele kättesaadavad. Punkt 9 kutsub Komisjoni üles uurima, kas oleks võimalik kehtestada avalik-õigusliku televisiooni põhimõtte kaudu kohustus võimaldamaks uudistesaadete, poliitikasaadete – eriti valimiste perioodil – ja, nii palju kui võimalik, ka kultuurisaadete ja üldhuvitavate saadete tõlkimist viipekeelde või vähemalt subtiitrite olemasolu.

Eelmainitud õigusaktid on küll olulised, ent samas on tegemist nn pehme õigusega, mis ei anna viipekeelt kasutavale isikule õigust, mille tuginedes saaks nõuda viipekeele kasutamist. Autori

---

⁹⁵ Pidades ka silmas, et Eesti ei ole Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte hartaga liitunud.

⁹⁶ V. Krausneker, (viide nr 84), lk 152.

⁹⁷ European Parliament Resolution on Sign Languages 1988. OJ C 187, 18.7.1988, lk 236.

⁹⁸ Resolution on sign languages. OJ C 379, 07/12/1998 lk 0066.

arvates on selleks, et võimaldada eesti viipekeele kasutamist ametlikus suhtluses vaja kaalukamaid õiguslikke argumente. Lahenduseks võib olla viipekeele kui keele käsitlemisele lisada viipekeele kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahendi dimensioon.

2.3. Viipekeele kui keele kaitsmise suhestumine viipekeele kui suhtlustakistuse ületamise vahendi õiguste kaitsmisega

Puudustest, mis tuleneksid viipekeele kaitsmisel üksnes keelelis-kultuurilis nähtusena ja voorustest, mida aitab saavutada viipekeele kaitsmine puudest tingitu suhtlustakistuse ületamisvahendina, on kirjutanud Andrea R. Ball.⁹⁹ A. R. Ball toob välja, et kurtide kogukonna võitluse tulemusel saavutatav viipekeele ametlik tunnustamine keelena ei too kindlust neile kurtidele, kes ei suhtle ametlikult tunnustatud viipekeeles ning püstitab hüpoteesi, et rahvuslike viipekeelte tunnustamise poliitika on küll oluline, ent teoreetiliselt kahjulik kurtidele suhtluseks ligipääsu tagamise jaoks.¹⁰⁰

Viipekeele ametlik tunnustamine mingis riigis viib paratamatult erinevate viipekeelte standardiseerimisele ja ühtsustamisele.¹⁰¹ 1980ndate alguse Hollandis võtsid hollandi viipekeele väljatöötajad selle aluseks viies Hollandi kurtide koolis kasutusel olnud viipekeeled kartes ühtlasi, et jättes mingite koolide (regioonide) viiped hollandi viipekeelde ülevõtmata, ei võetaks (standardiseeritud) hollandi viipekeelt kurtide poolt omaks. Sellest hoolimata, ei toetanud Hollandi kurtide kogukond viipekeele standardiseerimist, sest see tuli paljude eriilmeliste regionaalsete viibete kadumise hinnaga.¹⁰²

Kuigi Eestis on ühine koolitauast, Eesti geograafiline väiksus ning kurtide tihe omavaheline lävimine loonud tingimused, mille pinnalt on välja kujunenud küllalt ühtne eesti viipekeel, esineb siiski ka eesti viipekeele viipevaras piirkondlikke erinevusi, nt on käibel isegi sellised

---

⁹⁹ A.R. Ball. Equal Accessibility for Sign Language under the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. - Case Western Reserve Journal of International Law, Vol. 43:759, 2011, lk 759- 798.

¹⁰⁰ Samas, lk 760-761.

¹⁰¹ Samas, lk 764.

¹⁰² A.R. Ball viitab siinkohal T. Schermer. From Variant to Standard: An Overview of the Standardisation Process of the Lexicon of Sign Language of the Netherlands over Two Decades, 3 Sign Language Studies, lk 471-474. – Samas, lk 766.

terminid nagu 'tartu viibe' ja 'tallinna viibe'.¹⁰³ Samas on ka Eestis tehtud eesti viipekeele standardiseerimisega edusamme.¹⁰⁴ A. R. Ball järeldeb mitmete riikide viipekeelte standardiseerimise kogemustest, et viipekeelele ametliku staatuse andmine asendab võitluse kurtide kui keelelis-kultuurilise grupi õiguste tunnustamise nimel võitlusega iga indiviidi keeleliste õiguste eest – ja seda tihti seepärast, et kõik kurdid ei oska (ametlikku) viipekeelt.¹⁰⁵

A. R. Ball-i kriitika kohaselt on ÜRO kodaniku ja poliitiliste õiguste pakti artikkel 2 lõike 1 ja 27 sätete asjakohasus ja siduvus, viipekeele kasutamisele suuremate õiguste tagamisel, küsitav.¹⁰⁶ Samuti peab ta ebapiisavaks Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi EIÕK)¹⁰⁷ artiklist 14 tulenevat võimalikku kaitset viipekeele kasutamiseks minimaalseks, mööndes samas, et artiklid 5 ja 6 tagavad viipekeele kasutamist menetlustes.¹⁰⁸ Ka Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) on leidnud kohtuasjas, mis puudutas teatud õiguslikke aspekte, mis reguleerisid keelekasutust Belgia haridusasutustes, et EIÕK osalisriigid on keelekasutamise ja sellest arusaamise aspektides, mida on tahetud oma õigussüsteemides reguleerida, leppinud selged reeglid kokku EIÕK artikkel 5 lõikes 2 ja artikkel 6 lõige 3 punktides a ja e.¹⁰⁹ A. R. Ball-i järgi kinnitas EIK selle lahendiga, et EIÕK artiklist 14 ei tulene otseseid ega kaudseid keeleõigusi.¹¹⁰

Võib-olla ei peaks aga viipekeelt kaitsma üksnes keelelis-kultuurilise nähtusena, vaid pöörama tähelepanu ka viipekeelele kui puudest tuleneva takistuse ületamise vahendile? Vahest ei välista üks ilmtingimata teist – ka Euroopa Kurtide liit on leidnud, et kurdid näevad ent kultuurilis-keelelis vähemusena, aga kogevad kurtusest tingitud takistusi ühiskonnas ning on seetõttu

---

¹⁰³ V. Laiapea, M. Miljan, R. Toom, U. Sutrop. Eesti viipekeele seisundikirjeldus (koostööleping nr. 10-10/337 Haridusministeeriumi ja Eesti Keele Instituudi vahel), Tallinn, 2002, lk 5.

¹⁰⁴ Vt Eesti viipekeele sõnastik. Kättesaadav: <http://eelex.eki.ee/run/ViipeKeel/Tutvustus.html> (29.04.2014).

¹⁰⁵ A.R. Ball, (viide nr 99), lk 769.

¹⁰⁶ A.R. Ball, (viide nr 99), lk 773-774.

¹⁰⁷ RT II 1996, 11, 34...RT II 2010, 14, 54

¹⁰⁸ A.R. Ball, (viide nr 99), lk 775.

¹⁰⁹ EIKo, 23/07/1968, nr 2126/64, Case „Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium“ vs Belgium.CASE, p 11.

¹¹⁰ A.R. Ball viitab siinkohal: R.L. Creech. Law and Language in the European Union, the Paradox of a Babel „United in Diversity“, lk 134. – A.R. Ball, (viide nr 99), lk 776.

„puudega“. Seega, võib öelda, et viipekeelsed kurdid on ühtaegu nii keeleline vähemus kui ka puudega isikute grupp.¹¹¹

Käesoleva töö autor nõustub sellise seisukohaga. Viipekeele õiguslikul reguleerimisel on viipekeelt oluline lisaks keelelis-kultuurilisele mõõtmele käsitleda ka puudest tuleneva suhtlemistakistuse ületamisvahendina. Kummagi aspekti ignoreerimine tähendaks ignoreerida üht osa reaalsusest. Käsitledes viipekeelt puudest tuleneva takistuse ületamisvahendina võib see aidata parandada viipekeele kasutamise õiguse tagamist. Samas ei ole põhjust, miks peaks viipekeele kaitsmine suhtlustakistuse ületamisvahendina välistama eesti viipekeele kui keele kasutamise õigust õppes ja ametlikus suhtluses. Saamaks teada, kas selline ühitamine on võimalik, on oluline välja selgitada, kuidas kaitstakse rahvusvahelises õiguses viipekeelt kui puudest tuleneva takistuse ületamise vahendit.

---

¹¹¹ V. Krausneker, (viide nr 84), lk 17.

3. Viipekeele kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi reguleerimine rahvusvahelises õiguses

Töö autor jõudis arusaamale, et viipekeele õigusliku staatuse käsitlemisel ei pea ilmingimata vaatlema vaid „keelt“, vaid võib vaadata ka „puuet“ ning seejuures ei välista üks teist. Oluline on kindlaks teha, kas selline käsitus on kooskõlas viipekeelt reguleerivate rahvusvahelise õiguse aktidega. Seetõttu on oluline uurida lisaks viipekeele kui keele ka viipekeele kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahendi reguleerimist rahvusvahelises õiguses.

3.1. Viipekeele kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi staatus ÜRO puuetega inimeste õiguste kaitse konventsioonis

A. R. Ball argumenteerib, et viipekeele kasutamise õigust saab parimal viisil tagada ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni (edaspidi Konventsioon) raames.¹¹² Seejuures võib küll probleemiks olla, et kurtide kogukond ei pruugi näha kurtust puudena. Kurtuse käsitlemine puudena tekitab kartusi, et kurtust peaks kuidagi korrigeerima. Konventsiooni selgesõnaline viipekeele õiguste edendamine¹¹³ ja kurtide kogukonna keelelise identiteedi tunnustamine¹¹⁴ koos Konventsiooni preambulist tulenevate põhimõtetega peaks korrektiivsete meetodite rakendamise võimaluse Konventsiooni alusel välistama.¹¹⁵

A. R. Ball leiab, et just Konventsiooni alusel peaks selle osalisriikides loodama raamistik, mis tagab kurtidele täieliku viipekeelse ligipääsu infole. Seejuures on Konventsioonis tasakaalustatud kurti individuaalse keelelise identiteedi säilitamise õigus ja viipekeelne juurdepääs avalikele teenustele.¹¹⁶ Konventsiooni võimaliku olulise rolli tõttu viipekeele kasutamise õiguste sätestamisel on paslik võtta Konventsioon lähema vaatluse alla. Autori arvates on Konventsioon kõige olulisemaks rahvusvahelise õiguse aktiks, mis mainib viipekeelt *expressis verbis*.

---

¹¹² RT II, 04.04.2012, 6

¹¹³ Konventsiooni artikkel 21 punkt e.

¹¹⁴ Konventsiooni artikkel 24 lõige 3 punkt b.

¹¹⁵ A.R. Ball, (viide nr 99), lk 781.

¹¹⁶ Samas, lk 785.

Seejuures on oluline välja selgitada, mis mõju on Konventsioonis sätestatud Eesti õigusele. Eesti ratifitseeris Konventsiooni koos fakultatiivprotokolliga 04.04.2012 ja need jõustusid 29.06.2012.¹¹⁷

Seda, et Konventsioonist, hoolimata selle nimest, ei tulene kurtuse käsitlemist puudena, mida peaks korrigeerima – annab kindlust artikkel 3, mis sätestab Konventsiooni põhimõtted, asjakohased on eriti punktid a¹¹⁸, d¹¹⁹ ja h¹²⁰.

Artikli 2 järgi hõlmatakse Konventsioonis mõistega keel nii kõneldavaid ja viipekeeli, samuti muid mitte kõneldavate keelte vorme. Lisaks tulenevad Konventsiooni mitmetest sätetest osalisriigile kohustus soodustada viipekeele õppimist ja edendada kurtide kogukonna keelelist identiteeti. Järgnevalt neist lähemalt.

Artikkel 9 lg 2 punkt e sätestab, et selleks, et anda puuetega inimestele võimalus iseseisvaks eluks ja täielikuks osalemiseks kõigis eluvaldkondades, võtavad osalisriigid tarvitusele asjakohaseid meetmeid sh ettelugejate ja kutseliste viipekeele tõlkide kasutamist, et soodustada juurdepääsu avalikele hoonetele ja muudele rajatistele.¹²¹

Konventsiooni ratifitseerimise seaduse seletuskirja kohaselt: „Peab punktis e nimetatud kohustuse täitmiseks sotsiaalhoolekande seaduse¹²² § 26 lõike 1 punkti 1 kohaselt kohalik omavalitsus puudega inimestele pakkuma vajadusel võimaluse viipekeele tõlgi kasutamiseks ning punkti 6 kohaselt määrama vajadusel tugiisiku või isikliku abistaja. Isikliku abistaja- ja tugiisikuteenust pakuvad lisaks kohalikele omavalitsustele ka haridusasutused kaasava hariduse

---

¹¹⁷ Vt RT II, 04.04.2012, 6.

¹¹⁸ (a) austus inimeste loomupärase väärikuse, individuaalse autonoomia, sealhulgas vabaduse ise oma valikuid langetada, ja iseseisvuse vastu.

¹¹⁹ (d) austus erinevuste vastu ning puuetega inimeste tunnustamine inimeste mitmekesisuse ja inimkonna osana.

¹²⁰ (h) austus puuetega laste arenevate võimete vastu ning austus puuetega laste õiguse vastu säilitada oma identiteet.

¹²¹ Autori arvates võib sellise vajaduse tingida näiteks olukord, kus on vaja ametiasutusse ligipääsuks kellegagi suuliselt suhelda (näiteks valvelauas oleva isikuga) või peab hoonesse sissesäämiseks ennast kellelegi välisukse juures oleva mikrofoni vahendusel suuliselt tutvustama. Väljaspool ametiasutusi võib probleemiks olla lennujaamades praktiseeritav erakorraline teavitamine, mis tavaliselt piirdub suulise teavitusega mikrofoni ja kõlari vahendusel või ka bussis bussipeatuste teavitamine üksnes suuliselt

¹²² RT I 1995, 21, 323... RT I, 21.03.2014, 5.

tagamiseks. Lisaks on tööturuteenuste ja toetuste seaduse¹²³ §-des 22 ja 23 sätestatud teenused, mille raames on puudega isikul võimalik kasutada tööintervjuul abistajat või töötamisel tugiisikut.¹²⁴ Selline tõlgendus on küll viipekeele kasutamise õiguse tagamiseks väga soodne, ent vähemalt hetkel on kohalikele omavalitsustele väga problemaatiline isegi väga väheses mahus viipekeele tõlketeenuse tagamine¹²⁵ – viipekeele tõlketeenuse osutamise praktilisel peatub autor edaspidi.

Autori arvates ei tohiks artiklit 9 lõige 2 mõista nii, et tingimata tuleks kasutada kutselist viipekeeletõlki, kui kurdi ligipääsu avalikele hoonetele ja muudele rajatistele saab soodustada ka muudviisi, siis puudub viipekeeletõlgi kaasamiseks vajadus. Autori meelest on kindlasti oma roll kirjalikel siltidel ja teadetetahvlitel, mis kurtide koolides õpitava eesti kirjakeele tingimustes peaksid olema üldjuhul arusaadavad ka kurtidele isikutele. Ei saa eeldada, et kurt isik alati oskaks (hästi) eesti või mõnda muud viipekeelt, mistõttu viipekeeletõlke pidamine kurdi isiku ainukeseks mõeldavaks teabe saamise allikaks on kaheldav. On oluline, et viipekeele tõlketeenuse osutamisel säiliks ka arusaam sellest kui puudest tuleneva takistuse ületamise vahendist. Vastasel korral võiksid eesti viipekeelt (hästi) mitteoskavatele kurtidele jääda (täielikult) tagamata olulised garantiid, mis tulenevad kurtidele kui puudest tingitud suhtlustakistusega isikutele PS § 28 lõikest 4.

Artikkel 21 „Sõna ja arvamusvabadus ning juurdepääs teabele“ punktide a, b ja e järgi võtavad osalisriigid tarvitusele kõik asjakohased meetmed, et tagada puuetega inimestele võimalus teostada oma õigust sõna ja arvamusvabadusele, sealhulgas vabadusele otsida, saada ja edastada teavet ja ideid teistega võrdsetel alustel ning kõigi nende poolt valitud suhtlusviiside kaudu, nagu on määratletud käesoleva konventsiooni artiklis 2, sealhulgas:

a) avalikkusele mõeldud teabe edastamine puuetega inimestele juurdepääsetavas vormingus ning erinevate puuetega arvestavate tehnoloogiate abil õigeaegselt ja ilma lisakuludeta;

---

¹²³ RT I 2005, 54, 430... RT I, 24.04.2014, 2.

¹²⁴ Seletuskiri „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise kohta“, lk 16. Kättesaadav Riigikogu kodulehel <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1468668&u=20140124190545> (24.01.2014) arvutivõrgus:

¹²⁵

b) viipekeele, reljeefse punktkirja, augmentatiivse ja alternatiivse suhtluse ning kõigi muude puuetega inimeste poolt valitud suhtlusvahendite, -viiside ja –vormingute kasutamise lubamine ja võimaldamine ametlikus suhtluses;

e) viipekeele kasutamise tunnustamine ja edendamine

Artikli 21 kohta on Konventsiooni ratifitseerimise seaduse seletuskirjas märgitud muu hulgas, et see on „täies mahus kooskõlas põhiseadusega, kuna informatsioonile juurdepääsu tagamine infotehnoloogilisi vahendeid kasutades on valdkonna arengudokumentides (infoühiskonna arengukava 2013) esitatud tegevuste rakendumisel tagatud. Kuigi nägemis- ja kuulmispuudega inimesed pääsevad teenustele ja informatsioonile ligi füüsiliselt, siis tihti ei ole teenused ja informatsioon puudespetsiifiliselt sobivas vormis. Veebilehtedele ligipääsu tagamiseks on järjest enam vaja hakata kasutama WCAG ning WAI juhiseid, mis on loodud erivajadustega inimestele veebilehtede kättesaadavuse lihtsustamiseks.“¹²⁶

Seletuskirjast ei selgu, millise põhiseaduse sättega artikkel 21 antud aspektis kooskõlas on, võimalik, et silmas on peetud PS § 44 ja § 45, kuna paar lõiku eelnevalt on seletuskirjas märgitud, et „õigus sõna- ja arvamusvabadusele on tagatud PS §-ga 45. Nimetatud õigus on sätestatud igapäevase õigusena, seega laieneb see võrdselt teistega ka puudega inimestele (artikkel 21). Juurdepääs teabele on sätestatud PS §-s 44, mille kohaselt on igapäevane õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.“¹²⁷ Kuigi rahvusvahelise õiguse normi kooskõla põhiseadusega ei saa konstateerida arengukava põhjal on küsitav, kas artikkel 21 asub (täielikult) PS § 44 ja PS § 45 kaitsealas. Autori arvates asub artikkel 21 punkt b hoopis PS § 51 lõike 1 kaitsealas ning võimaldab ametlikku suhtlust eesti viipekeeles.

„Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemine“ seaduse eelnõu seletuskirjas¹²⁸ on märgitud, et Konventsiooni artikkel 21 punktist a tulenevalt „tuleb avalikkusele mõeldud teave edastada puuetega inimestele neile juurdepääsetavas vormingus, sh tuleb arvestada erinevaid puudeid ning inimesel ei tohi

¹²⁶ Algataja seletuskiri „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise kohta“, lk 25. Kättesaadav Riigikogu kodulehel arvuviitõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1468668&u=20140124190545> (24.01.2014)

¹²⁷ Samas.

¹²⁸ Autoril ei õnnestunud seda Riigikogu kodulehel oleva eelnõude otsinguga leida. Kättesaadav Eesti Kurtide Liidu kodulehel: http://www.ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=375878/Eelnõu_seletuskiri.pdf, lk 24.

tekkida sellest lisakulusid. Riiklike õigusaktidega on praegu tagatud puudega isikutele seaduses sätestatud mahus viipekeele kasutamise õigus ja võimalus, samuti vajadusel tõlgi kasutamise võimalus.¹²⁹ Punkti b juures on Eestis täidetud ametlikus suhtluses viipekeele kasutamise lubamise ja soodustamise nõue. Eesti viipekeele kasutamise tunnustamiseks ja edendamiseks on sätestatud eesti viipekeel ja viibeldud eesti keel keeleseaduses eesti keele osana.¹³⁰ Selline tõlgendus toetab hüpoteesi, et eesti viipekeele kasutamist ametlikus suhtluses tagab PS § 51 lg 1.

Seega, on Konventsiooni ratifitseerimise seaduse seletuskirjas on SHS §-s 26 sätestatud puuetega inimeste sotsiaalhoolekanne kurtidele viipekeele tõlketeenuse osutamise näol tihedalt seotud keeleseadusest tuleneva eesti viipekeele, kui ametlikult tunnustatud keele õigustega. Kuigi põhiseadust ei saa sisustada alamalseisvate aktide, veel vähem nende seletuskirjade põhjal on autori arvates Konventsioonil enesel oluline roll ka põhiseaduse vastavate sätete lahtimõtestamisel.

Artikkel 24 „Haridus“ p 3 lõigete b ja c järgi võimaldavad osalisriigid puuetega inimestel õppida eluks ja sotsiaalseks arenguks vajalikke oskusi, et soodustada nende täielikku ja võrdset osalemist hariduses ja kogukonna liikmetena. Selle eesmärgi saavutamiseks võtavad osalisriigid asjakohaseid meetmeid, kaasa arvatud:

- (b) viipekeele õppimise soodustamine ning kurtide kogukonna keelelise identiteedi edendamine;
- (c) tagamine, et pimedaid, kurte või pimedaid ja kurte isikuid ning eriti lapsi õpetatakse isikule kõige sobivamas keeles ning suhtlusviiside ja –vahendite abil, samuti keskkonnas, mis võimalikult suurel määral soodustab akadeemilist ja sotsiaalset arengut.

Sama artikli p 4 järgi võtavad osalisriigid õiguse haridusele teostamisel asjakohaseid meetmeid viipekeel ja/või reljeefset punktkirja valdavate õpetajate, sealhulgas puudega õpetajate tölevõtmiseks ning kõigil haridussüsteemi astmetel töötavate spetsialistide ja töötajate koolitamiseks.

Eelnevate sätete kohta on Konventsiooni ratifitseerimise seaduse seletuskirjas mainitud, „et sellised valikuvabadused on Eestis loodud, st on olemas võimalus õppida nii eri- kui tavakoolis.

---

¹²⁹ Samas.

¹³⁰ Samas.

Sotsiaalministeerium on esitanud Haridus- ja Teadusministeeriumile riikliku koolitustellimuse viipekeele tõlkide koolitamiseks Tartu Ülikoolis, et parandada tõlkide professionaalseid oskusi. Viipekeele tõlkide arv on Eesti Viipekeeltõlkide Ühingu arvamuse kohaselt piisav. Pigem on tekkinud olukord, kus tõlkidele ei jätku piisavalt tööd teenuse kallist hinnast tulenevalt. Tõlketeenust vajatakse erinevates eluvaldkondades (olmetõlge, õpingutõlge, konverentsitõlge, kohtutõlge jne). Õpingutõlke kättesaadavuse eest vastutab Haridus- ja Teadusministeerium koostöös kohalike omavalitsustega. Kuna see aitab luua puudega inimestele paremad võimalused hariduse omandamiseks, on säte kooskõlas PS-ga ning aitab PS § 37 õigust realselt ka tagada.¹³¹ Autori arvates toetab selline seisukoht püstitatud hüpoteesi, et tagatud peab olema õigus saada eesti viipekeeles õpetust on PS § 37 lg 4 alusel. Just viipekeel on kurdile kõige sobilikumaks õpetuse keeleks ning riik on võtnud endale kohustuse viipekeeles õppimist soodustada. Ametlikult tunnustatud eesti viipekeelt peab niisiis põhiseaduslikus mõttes käsitlema „eesti keele“ mõiste all.

Artikkel 30 „Osalemine kultuurielus, virgestus-, puhke ja sporditegevuses“ p 4 sätestab, et puuetega inimestel on teistega võrdsel alusel õigus oma kultuurilise või keelelise identiteedi, kaasa arvatud viipekeele ja kurtide kultuuri tunnustamisele ja toetamisele.

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seaduse seletuskirja kohaselt on eelnevalt mainitud säte kaetud KeelS §-ga 1.¹³² KeelS § 1 sätestab keeleseaduse eesmärgi, milleks on arendada, säilitada ja kaitsta eesti keelt ning tagada eesti keele kasutamine peamise suhtluskeelena kõikides avaliku elu valdkondades.

See, et Konventsiooni artikkel 30 p 4 on kaetud just nimelt KeelS §-ga 1 on autori arvates pisut ebatäpne kuna KeelS § 1 räägib eesti keelest, mille all peetakse silmas ilmselt kõneldavat-kirjutatavat eesti keelt – viipekeele kultuuri tunnustamine ja toetamine ei tähenda, et seda peaks mh tagama ka kui peamist suhtluskeelt kõikides avaliku elu valdkondades, viipekeele kasutamise õiguse tagamiseks on keeleseaduses vastavad sätted (KeelS § 3 lg 2, § 5 lg 1, § 8 lg 2). Samas ei

---

¹³¹ Seletuskiri, (viide nr 126), lk 27.

¹³² Samas, lk 38..

välista eelnev eesti viipekeele käsitlemist „eesti keele“ mõiste all põhiseaduses nii, et tagatud oleks õigus eesti viipekeelse õppele ja eesti viipekeelse ametlikule suhtlusele.

Konventsioonis esineb viipekeelt reguleerivaid sätteid seega märkimisväärsel arvul ning sätestatud õigused on laiaulatuslikud. Autori arvates sõnastas Konventsioon eesti viipekeele kasutamise õigusele Eestis uue standardi. Iseküsimuseks on, kuidas ja millises ulatuses kohustab Konventsioon viipekeele õigust tagavaid norme ellu viima.

Konventsiooni artikkel 4 lõige 1 sätestab, et osalisriigid kohustuvad tagama ja edendama kõigi puuetega inimeste kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku teostamist ilma mis tahe diskrimineerimiseta puude alusel. Osalisriikide sellist kohustust on täpsustatud Artikli 4 lõige 1 punktides a-h. Ilmneb, et osalisriigid on muu hulgas kohustatud võtma Konventsioonis tunnustatud õiguste teostamiseks tarvitusele kõiki asjakohaseid seadusandlikke, halduslikke ja muid meetmeid¹³³ ning hoiduma mis tahes tegevusest või praktikas, mis ei ole kooskõlas Konventsiooniga ning tagama, et avaliku võimu esindajad ja institutsioonid tegutseksid vastaval Konventsioonile¹³⁴ Konventsiooni artikkel 4 lõikes 2 on märgitud, et majanduslike sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste osas kohustub iga osalisriik võtma kõigi enda käsutuses olevate ressursside piires ja vajaduse korral rahvusvahelise koostöö raames tarvitusele meetmeid eesmärgiga saavutada järk-järgult nende õiguste täielik teostamine, kahjustamata sealjuures nende Konventsioonis sisalduvate kohustuste täitmist, mis on rahvusvahelise õiguse järgi viivitamatult kohaldatavad.

On leitud, et artikkel 4 lõikes 2 sisalduv saadab osalisriikidele tugeva sõnumi sätestamiseks puuetega isikute õigusi nii, et tagatud oleks ka nõudeõigus, samuti viimaks sisse programme, mis tagaksid vajaliku rahastuse.¹³⁵ Lisaks kutsutakse Konventsiooni nõuete järgimiseks artikli 34 kohaselt kokku puuetega inimeste õiguste komiteed, millega osalisriik teeb koostööd.¹³⁶ Kahe aasta jooksul pärast Konventsiooni jõustumist osalisriigi suhtes esitab osalisriik komiteele igakülgse aruande Konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks võetud meetmete ning selles

---

¹³³ Artikkel 4 lõige 1 punkt a.

¹³⁴ Artikkel 4 lõige 1 punkt d.

¹³⁵ E. Flynn. Ireland's compliance with the Convention on the rights of Persons with Disabilities: towards a rights-based approach for legal reform? – Dublin Law Journal, nr 31, 2009, lk 373.

¹³⁶ Artikkel 37.

osas saavutatud edusammude kohta,¹³⁷ edaspidi esitab osalisriik aruande vähemalt iga nelja aasta tagant.¹³⁸ Konventsiooni jõustumisest Eesti möödub 29.06.2014 kaks aastat, seetõttu on aruande esitamine igati aktuaalne.¹³⁹

Konventsiooni ratifitseerimise seaduse seletuskirjas on märgitud: „Eesti Vabariik jagab Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee seisukohta, et konventsiooni ratifitseerimine tähendab esimest sammu suhtumise ja füüsilise keskkonna muutmise pikal teel. Konventsiooni ei saa tõlgendada selliselt, et ratifitseerimise hetkeks peab Eesti Vabariik vastama kõigile konventsioonis sätestatud sisulistele nõuetele. Konventsioonist tuleneb kohustus pürgida konventsioonis sätestatud eesmärkide poole.“¹⁴⁰ Pürgimise käigus on oluline aeg-ajalt seisatuda ja vaadata kaugele on jõutud. G Quinn on leidnud, et Konventsioonis sätestatud puude-spetsiifilised inimõigused on loodud justnagu peegliks ühiskonnale, sundimaks iga osalisriiki tunnustama, et põhiõigused peavad olema praktilisel tasemel võrdselt kättesaadavad ka puuetega isikutele: „Nii nagu peegliagagi võime me keelduda sellesse pilku heita või võime vaadata peeglisse, ent nähtut ignoreerida, või võime nähtut tähele panna ja pühenduda enese muutmisele.“¹⁴¹

Sellel, millised pilt avaneb peeglist vaadates Eestile peatub autor tagapool, enne on aga lisaks Konventsioonile asjakohane peatuda ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni sätetel, mis puudutavad viipekeele kasutamise õigust.

3.2. Viipekeele kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi reguleerimine Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsioonis

---

¹³⁷ Artikkel 35 lg 1

¹³⁸ Artikkel 35 lg 2.

¹³⁹ Puuetega inimeste õiguste komitee koduleht. Kättesaadav: <http://pik.ee/> (02.05.2014).

¹⁴⁰ Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus 161 SE II-1 algatava seletuskiri, lk 1. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1468668&u=20140124190545> (02.05.2014).

¹⁴¹ E. Flynn viitab siinkohak: G. Quinn. The UN Human Rights of Persons with Disabilities Treaty: A Blueprint for Disability Law & Policy Research and Reform. Paper presented at the National Disability Authority Annual, lk 373 Conference, Dublin, 16.11.2006, lk 6. –E. Flynn, (viide nr 135), lk 2.

Nagu eelnevalt mainitud, on leitud, et EIÕK artiklid 5 ja 6 on kogu EIÕK-st need sätted, millega saab tagada viipekeele kasutamist menetlustes.¹⁴² Õiglase (kohtu)menetluse tagamise seisukohast on oluline roll inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklil 6. Kuigi EIK on välja töötanud terve rea üldisi põhimõtteid, mis võimaldavad piiritleda tsiviilõigusi- ja kohustusi muudest õigustest, puudub seniajani artikli kaitseala selge piir.¹⁴³ Lähtudes EIÕK-i vastuvõtmise ajast¹⁴⁴ võib oletada, et ka süüteomenetluste regulatsioonis nähakse viipekeelt eelkõige kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahendit.

Omaette küsimuseks võib olla, kas on vaja käsitleda eraldi viipekeele kasutamise õigust väär- ja kriminaalmenetluses. Uno Lõhmus on kirjutanud: „Kuna Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga ühinenud riikides sisustatakse kriminaalsüüdistuse mõistet erinevalt on paratamatu, et konventsiooni kohaldamise praktikas võttis EIK kasutusele kriminaalsüüdistuse mõiste, mis võib erineda konventsiooni osalisriigis omaksvõetud mõistest. Mõiste sisustamisega ei teki probleeme siis, kui rahvuslik õigus klassifitseerib tegu, mille toimepanemises isikut süüdistatakse, kuriteona. Isikule esitatav süüdistus on siis *ipso facto* kriminaalsüüdistus konventsiooni mõistes. Kui aga mingi süüdistus ei ole riigisiseses õiguses kriminaalsüüdistus, siis hindab kohus, kas tegu pole siiski kriminaalsüüdistusega konventsiooni tähenduses.“¹⁴⁵

Kokkuvõtvalt: artikli 6 kaitseala ei laiene üksnes menetlusele, kus isikut süüdistatakse sellise teo toimepanemises, mille meie karistusseadustik tunnistab kuriteoks.¹⁴⁶ Eelnevast tulenevalt ja lähtudes ka edaspidi käsitletavatest tõlkimist reguleerivatest menetlusseadustike normidest, peab autor mõistlikuks käsitleda viipekeele tõlketeenuse osutamist süüteomenetluses, mis hõlmab nii kriminaal- kui ka väärteomenetlust. Lisaks on artikli 6 kaitsealas ka avalik-õiguslikud vaidlused,

---

¹⁴² A.R. Ball, (viide nr 99), lk 775

¹⁴³ U. Lõhmus. Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele. – Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tallinn: AS Juura, 2003, lk 143. Kättesaadav: http://www.juridica.ee/get_doc.php?id=510 (15.04.2014). Vt ka A. Grotian. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6 – õigus asja õiglasele arutamisele. Kättesaadav: <http://www.nc.ee/?id=531> (16.04.2014).

¹⁴⁴ 04.11.1950 – European Convention on Human Rights, lk 5. Kättesaadav: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (02.05.2014).

¹⁴⁵ U. Lõhmus, (viide 143), lk 144.

¹⁴⁶ Samas, lk 146.

mis on seotud avaliku võimu poolt kahju tekitamisega, sotsiaalkindlustusega, litsentside andmisega, jne.¹⁴⁷

3.2.1. Viipekeel ja selle roll õiglase süüteomenetluse tagamisel

Teatavasti inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni eesmärgiks on tagada mitte teoreetilisi ja illusoorseid, vaid praktilisi ja efektiivseid õiguseid.¹⁴⁸

EIÕK artikkel 6 lg 1 sätestab õiguse õiglasele kohtumenetlusele, seejuures artikkel 6 lõige 3 punkt a sätestab süüdistatavale õiguse saada viivitamata talle arusaadavas keeles üksikasjalikku teavet tema vastu esitatud süüdistuse iseloomust ja alustest ning artikkel 6 lõige 3 punkt e sätestab igale kuriteos süüdistatavale õiguse kasutada tasuta tõlgi abi, kui ta ei mõista või ei räägi kohtus kasutatavat keelt. Käesoleva töö autor leiab, et kohtuniku kohustust tagada lõppstaadiumis menetluse õiglus saab ja tuleb laiendada igale menetluse läbiviijale. See tähendab, et viipekeelt kasutava isiku õigusi takistusega suhtlusele tuleb tagada vajadusel tagada ka kohtuvälises menetluses.¹⁴⁹

Seda, et lõppjärgus peab just menetluse läbiviija tagama õiglase menetluse, on mitmel korral leidnud Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK). Kaasuses *Timergaliyev vs Venemaa*¹⁵⁰ leidis EIK, et süüdistatava efektiivne osalemine kriminaalmenetluses ei tähenda üksnes õigust kohal olla, vaid ka menetlust kuulda ja jälgida. Selline õigus tuleneb kaudselt võistlevast kohtumenetlusest enesest, aga on ka tuletatav Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 6 lg 3 punktist c (õigus end kaitsta). „Efektiivne osalemine“ selles kontekstis eeldab, et süüdistataval on lai arusaam kohtumenetlusest ja sellest, mis on tema jaoks kaalul, sh arusaam igast võimalikust karistusest. Süüdistatav peaks muu hulgas olema võimeline selgitama kaitsjatele enda versiooni asetleidnust, tooma välja väited, millega ei nõustu, ja edastama

---

¹⁴⁷ U. Lõhmus viitab siinkohal: *X vs Prantsusmaa* (1992); *Feldbrugge vs Holland* (1986); *Tre Traktörör Aktiebolag vs Rootsi* (1989) – Samas, lk 143.

¹⁴⁸ EIKo 09/10/1979, 6289/73, *Airey vs Iirimaa*, p 24.

¹⁴⁹ Autorile teadaolevalt on kohtumenetluses viipekeeleõiguste kaasamine heal tasemel, näiteks viipekeeleõiguste koostöö politsei ja kohtuga on sujunud seni hästi. Rohkem on probleeme kohtuvälises menetluses. – U. Saks, (viide nr 11).

¹⁵⁰ EIKo 14.10.2008, 40631/02, *Timergaliyev vs Venemaa*.

kaitsjatele iga fakti, mida saaks tema kaitsel kasutada. Kaasuse asjaolud võivad nõuda inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni osalisriikidelt positiivsete meetmete võtmist võimaldamaks süüdistatava efektiivset menetlusest osavõttu.¹⁵¹

Kaasuses *Timergaliyev vs Venemaa* oli süüdistatava võime menetlustoiminguid kuulda ja jälgida kuulmispuude tõttu raskendatud. EIK leidis, et õiglase menetluse peab lõppjärgus tagama just kohtunik, seda ka juhul, kui süüdistatava kaitsja ei ilmu istungile –EIÕK artikkel 6 lg 3 punktist c tulenevalt on süüdistataval õigus saada kaitsja kohtu enese algatusel, kui see on õigluse huvides.¹⁵² Kohus leidis, et süüdistatava suhtes rikuti EIÕK artiklit 6 lg 1 koostoimes artikkel 6 lg 3 punktiga c põhjusel, et süüdistatavale ei võimaldatud kuulmisaparaati, samuti ei nimetatud apellatsioonmenetluses talle kaitsjat.

Samuti võib efektiivset osavõttu menetlusest takistada tõlgi puudumine. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 6 lõike 1 koostoimes artikkel 6 lg 3 punktiga c rikkumise tuvastas EIK ka kohtuasjas *Cuscani v Ühendkuningriik*¹⁵³ Selles kohtuasjas ei saanud süüdistatav menetlust jälgida kehva inglise keele oskuse tõttu. Kuigi tegemist ei olnud kurdiga on kaasus ka kurtide suhtlustakistuse ületamise seisukohalt oluline, kuna kurdidki ei oska (hästi) kõneldavat-kirjutatavat keelt ja vajavad sageli viipekeeltõlget. Kohtulahendis kritiseeris EIK Inglise kohtute kaudset tuginemist süüdistatava kaitsja väidetele, mille järgi süüdistatava inglise keele oskus oli piisav menetluse mõistmiseks. EIK arvates on kohtuistungil tõlgi puudumise korral just kohtuniku kohuseks konsulteerida süüdistatavaga ja kindlaks teha, et tõlgi puudumine ei vääraks süüdistatava täielikku arusaamist menetlusest. EIK viitas, et oluline on silmas pidada ka tõika, et süüdistatav oli end süüdi tunnistanud ränkades kuritegudes, mille eest ootas teda pikk vangistus. Seetõttu on oluline, et kohtunik tagaks lõppstaadiumis süüdistatavale õiglase menetluse, EIK viitas ka, et riigisisene kohtupraktika on juba alates kohtuasjast *R v Lee Kun* ([1916] 11 CrAppR 293) leidnud, et sarnastel asjaoludel on kohtunik kohustatud silmas pidama süüdistatava huve „piinlikku täpsusega“. EIK leidis rikkumise kohtuniku võimetuses hinnata süüdistatava vajadust tõlketeenuse järele.¹⁵⁴ Kuigi kohtuniku rolli süüdistatavale kohtuistungil

---

¹⁵¹ samas, p 51.

¹⁵² samas, p 56-58.

¹⁵³ EIKo 24/09/2002, 32771/96, *Cuscani vs Ühendkuningriik*.

¹⁵⁴ samas, p 38-40.

olukorra selgitamises tuleb pidada otsustavalt tähtsaks, ei saa pidada vähetähtsaks ka kohtueelses süüteomenetlusest tehtavate toimingute arusaadavuse tagamist menetluslusele isikule, kuna just kohtueelses menetluses kogutud materjalile tugineb süüdistus.

Samas on EIK-i praktikast ka lahendeid, kus on jäädud süüdistatavale tema õiguste tagamisel alahoidlikumaks. Lahendis *Roos vs Rootsi* kaebas Roos, keda süüdistati oma abikaasa kavatsetud tapmises ja kavatsetud mõrvas ning tulirelvade ebaseaduslikus omamises, et ta ei kuulnud Rootsi apellatsioonikohtu istungil, mida öeldi ning kohtunik ignoreeris tema vastavasisulisi kaebusi. Kuna Rootsi kõrgeim kohus keeldus süüdistatava kassatsioonkaebust menetluse võtmast, pöördus süüdistatav kaebusega EIK-isse. EIK möönis, et süüdistatava kuulmine on kahjustatud, mistõttu kasutab süüdistatav kuulmisaparaati, mis parandab teatud astmeni tema kuulmist. Ringkonnakohtu istungil liikus süüdistatav kohturuumis ringi, et olla parasjagu rääkijatele lähemal, kui süüdistatav ei viibinud ütluste andmise ajal kohturuumis, võimaldati tal olla lähedal valjuhääldile, et kuulda oma naise ja tütre ütlusi. EIK asus seisukohale, et hinnates süüdistatava üle kohtupidamist kui tervikut ei tuvastanud EIK asjaolusid, mis tinginuks kohtumenetluse ebaõiglust. Süüdistataval oli kuulmisaparaat, lisaks oli süüdistataval esindaja, kellel polnud raskusi menetluse jälgimisega ning ütluste, mida süüdistatav väidetavalt ei kuulnud, selgitamisega süüdistatavale. EIK leidis, et seega oli süüdistatav võimeline menetlusest aru saada ning EIÕK artikli 6 rikkumist ei esine.¹⁵⁵

Käesoleva töö autor peab võimalikuks, et EIK sellist hinnangut võis mõjutada ka emotsionaalselt tõik, et süüdistatav oli oma naist tapmiskatsel pussitanud pähe ja kõrri ning mõrvakatsel pumppüssiga naist selga tulistanud, mis põhjustas naise alatise halvatus. Sellise süüdistuse valguses võis süüdistatava halvast kuulmisest põhjustatud teatud ütluste mittekuulmine ja väide, et see tingib ebaõiglase kohtumenetluse, näida otsitud ja ebaoluline.¹⁵⁶

Lahendis *Stanford vs Ühendkuningriik* ei leidnud EIK EIÕK artikkel 6 lõike 1 rikkumist tulenevalt asjaolust, et süüdistatav ei kuulnud mõningaid kohtuistungil antud ütlusi kohturuumi halva akustika tõttu. Nimelt oli asi selles, et süüdistatava kaitsja kuulis kõike, mida kohtuistungil

---

¹⁵⁵ EIKo, 06/04/1994, 19598/92, *Roos vs Rootsi*

¹⁵⁶ Karistuseks oli süüdistatavale mõistetud eluaegne vangistus. – Samas.

öeldi ja sai öeldut igal ajal konsulteerida süüdistatavaga, ent otsustas kuuel päeval toimunud kohtulike ärakuulamiste käigus menetlustaktikalistel kaalutlustel mitte informeerida kohtunikku süüdistatava kuulumisprobleemidest. Kuskilt ei ilmne, vastupidiselt hiljem väidetule, et süüdistatav sellise taktikaga poleks nõustunud. Lisaks leidis EIK, et kaitsjad kaitsesid süüdistatavat professionaalselt ning kohturuumi mõningal määral halb akustika ei saanud asja lahendamisel otsustavaks.¹⁵⁷

Nagu nende mõnede lahendite pinnalt võib järeldada, on EIK-i praktika järgi oluline, et menetlusosaline isik saaks menetlusest aru ja suudaks seda jälgida. Menetluse jälgitavuse tagamiseks võib olla vajalik kaasata tõlk, ent see ei ole vajalik, kui menetlusosaline on võimeline menetlust jälgima ilma tõlgi abita ning talle kindlustatakse niiviisi õiglane menetlus. EIK-i praktika põhjal on oluline, et menetlusosaline saaks menetlust jälgida ja sellest aru, seejuures võib selle saavutada erinevate viiside ja vahenditega. Autori arvates on eelneva põhjal oluline ka Eesti õiguses vahet teha eesti viipekeelee kui keelelis-kultuurise õiguse tagamisel ja (eesti) viipekeelel või muul vahendil, mis aitab puudest tulenevat suhtlustakistust ületada. Seejuures ei välista erinevad lahendused üksteist, vaid hoopis täiendavad.

3.2.2. EIK-i praktika viipekeelee kui puuet kompenseeriva suhtlusabivahendi reguleerimisel väljaspool Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artiklit 6

Lisaks vahendajat vajavatele menetlusaluste isikute probleemidele EIÕK-i artikli 6 valguses on kurtide õiguste tagamist EIK-is käsitletud ka muude probleemidega seonduvalt.

Lahendis *Nasri vs Prantsusmaa*¹⁵⁸ oli avaldajaks sünnilt kurt Alžeeria kodanik, kes oli varasest lapsepõlvest saati elanud koos vanematega Prantsusmaal. Avaldaja oli kirjaoskamatu, lisaks ei osanud ta kõnelda, avaldaja ei osanud ka viipekeelt. Avaldaja väljendas end märkide abil, mis olid arusaadavad vaid perekonnale ja vahetule sõprusringkonnale. Avaldajal oli rohkem kui kümne aasta jooksul järjepidevalt sooritanud kuritegusid (põhiliselt vargused). Prantsusmaa

---

¹⁵⁷ EIKo, 23.02.1994, 16757/90, *Stanford vs Ühendkuningriik*, p 24-32.

¹⁵⁸ EIKo, 13/07/1995, 19465/92, *Nasri vs Prantsusmaa*.

soovis avaldaja riigist välja saata kodakondsuse järgsesse riiki põhjusel, et avaldaja kujutas endast ohtu avalikule korrale.

EIK leidis avaldaja kaebust lahendades ühehäälselt, et avaldaja väljasaatmine rikuks EIÕK artikkel 8 lõiget 8 (õigus era- ja perekonnaelu austamisele). EIK põhjendas oma seisukohta muu hulgas sellega, et avaldaja kurtuse (EIK lahendis: *deaf and dumb*), kirjaoskamatus ja viipekeeleskuse puudumise tõttu oleks avaldajal ülimalt raske suhelda, kui ta eemaldatakse oma perekonnaringist (vanemad ja 8 õde-venda) – ainukestest isikutest, kes on võimelised mõistma märke, mida avaldaja enda väljendamiseks kasutab.¹⁵⁹ Käesoleva töö autori meelest andis EIK selles lahendis viipekeeleskusele niivõrd suure tähtsuse, mis kõnelemis- ja kirjaoskamatus kõrval aitab põhjendada avaldaja tõenäoliselt halba toimetulekut, juhul kui ta saadetakse välja Alžeeriasse. Lisaks on avaldaja elavaks näiteks sellest, et viipekeel võib küll võrsuda märkide ja miimika loomulikust maailmast, ent on oma süsteemsuses midagi palju enam – keel, mille omandamiseks peab seda õppima nii nagu kõneldavaid-kirjutavaid keeligi.

Autori arvates aitab just lahend *Nasri vs Prantsusmaa* näidata, kui oluline on viipekeelt käsitleda ka kui puudest tingitud suhtlemistakistuse ületamise vahendit, sest kurdi õigust ületada suhtlemistakistus ei tohiks autori arvates siduda kohustusega osata (hästi) viipekeelt. Viipekeeleskeelilis-kultuuriline mõõde peab täiustama viipekeeles puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise mõõdet, mitte seda välistama.

Kohtuasjas *Jasinskis vs Läti*¹⁶⁰ põhjustas ametivõimude oskamatus kurti isikut mõista avaldaja poja surma. EIK tuvastas EIÕK artikli 2 (õiguse elule) riive sisulises aspektis, kuna ametivõimud ei olnud ilmselgelt astunud piisavalt samme avaldaja poja elu kaitseks. Nimelt oli avaldaja poeg läinud purjus peaga koolipeole, kus ta tõugati trepist alla, mille tagajärjel lõi avaldaja poeg pea ära ja kaotas teadvuse. Peol olnud turvamehed kutsusid avaldaja pojale kiirabi ja politsei. Politseinikud jõudsid kohale varem ja, arvates, et avaldaja poeg on pelgalt joobes, viisid ta, kiirabi ootamata, politseijaoskonda kainenema. Politseijaoskonnas arstlikku läbivaatust ei toimunud, politsei informeeris kiirabi, et arstiabi jaoks vajadust pole. Ilmneb, et politseinikud

---

¹⁵⁹ Samas, p 38.

¹⁶⁰ EIKo 21.12.2010, 45744/08, *Jasinskis vs Läti*.

jõudsid sellisele seisukohale ilma, et oleks suhelnud avaldaja pojaga, kuna nähtavasti ei osanud ükski politseinik viipekeelt ning *notepad*, mida avaldaja poeg suhtlemiseks kasutas, oli temalt ära võetud.¹⁶¹ EIK leidis, et võttes arvesse avaldaja poja kurtust oli politseil selge kohustus võimaldada avaldaja pojale vähemasti pliiatsi ja paberi kasutamist võimaldamaks tal oma muresid väljendada.¹⁶²

Autori arvates näitab *Jasinskis vs Läti* kaasus, kui oluline on tagada mingisugunegi võimalus puudest tulenevat suhtlustakistust ületada. Seejuures on oluline, et menetluse läbiviijad oleksid teadlikud kurtuse eripäradest ja ei suhtuks isikutega suhtlemisse liigsete eelarvamustega.

Mainimist väärt on ka kaasus *Denizci jt vs Küpros*, kus kahe inimese tapmise kohta annab tunnistuse sünnilt kurt, kelle tunnistuse vahendab tema tütar.¹⁶³ Autoril tekib küsimus, kas avaldaja tütar kui lähedane sugulane sobib kõige paremini tundlikku tunnistust vahendama. Samas tuleb mõõnda võimalust, et just tütar võis saada oma isast paremini aru kui ükski professionaalne tõlk.

Kui lähisugulased kõrvale jätta tagab praktikas viipekeeletõlke kasutamise õiguse pea alati viipekeeletõlk (kuna viipekeeletõlke oskus ei ole levinud). Kuigi EIK-i praktika näitas kõnekalt, kui oluline on tagada menetlusosalise arusaam menetlusest ja enese väljendamisvõimalus, leiti, et seda suhtlustakistust, mis põhjustab informatsioonilise defitsiidi saab ületada mitmel viisil ning mitte alati ei ole õiglase menetluse tagamiseks vajalik kaasata menetlusse tõlk.

Viipekeeletõlkide meelest peaks kurti vahendama võimaluse korral alati professionaalne viipekeeletõlk. Eesti viipekeeletõlkide kutseühingu president R. Paabo on leidnud, et tuleks „luua üleriiklik tõlketeenuse osutamise süsteem, mis tagaks mistahes piirkonnas elavale kurdile õiguse saada professionaalset viipekeeletõlket igapäevases asjaajamises. Sinna kuulub ka õigustõlke tagamine õigusalasest asjaajamises, mis eeldab spetsiifilist ja kõrgtasemelist ettevalmistust.“¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Samas, p 63.

¹⁶² Samas, p 66.

¹⁶³ EIKo 23/05/2001, 25316/94 jm, *Denizci jt vs Küpros*,

¹⁶⁴ R. Paabo, (viide nr 34), lk 18.

Lisaks on leitud, et „üleriigilisi üritusi (nagu valimised, laulupidu, riigitegelaste pidupäevakõned jmt) ette valmistades tuleks mõelda ka kurtidele ja neile viipekeeletõlke tellimisele.“¹⁶⁵ Kurtide ja kuuljate vahelise suhtluse kohta leiab R. Paabo, et „tõrgeteta on neil võimalik suhelda ainult viipekeeletõlgi vahendusel.“¹⁶⁶ Ka artikli, kust selline väide on võetud, pealkiri on alternatiivivaba – „Viipekeeletõlge – kurtide ainus ligipääs infole.“¹⁶⁷ EIK-i lahendite loogika astub sellisele suunale ägedalt vastu – menetlusliku õigluse saavutamiseks piisab, kui menetlusosaline saab menetlusest aru, kuidas see täpselt saavutatakse on igakordse kaalumise küsimus.

Autoril tekib küsimus, kas selline alternatiivitu lähenemine on siiski õige. Kui oralistlik õpetamise meetod tegi kurtidest „kuuljate kahvatud varjud“,¹⁶⁸ kes ei suutnud kuuljatega samal viisil suheldes võrdväärselt suhtlusest osa saada ja ennast väljendada, kas siis viipekeeletõlgi-kesksus teeb kurtidest „viipekeeletõlkide kahvatud varjud“, kes ilma nende professionaalse abita väljastpoolt viipekeelemaailma saadavat infot ei mõista ega oska otsidagi? On täheldatud sõltuvust viipekeele tõlketeenuse osutamise ja selle nõudluse vahel - kuigi viipekeeletõlkide arv Rootsis on viimasel ajal suurenenud, siis ligipääs tõlketeenusele ei ole suurenenud – koos viipekeeletõlkide arvu tõusuga on tõusnud ka nõudlus viipekeeletõlke teenuse järele.¹⁶⁹

Hispaania autonoomses osas, Kataloonias, on vastu võetud katalaani viipekeele seadus.¹⁷⁰ Katalaani viipekeele seaduse preambulis märgitakse, et katalaani viipekeel on loomulik keel, mida kurtide ja pimekurtide kogukond kasutab peamise keelena. Lisaks on preambulis märgitud, et arvestades katalaani viipekeele seaduse sisu ja ulatust on keeleküsimumste eest vastutava ministri ülesanne katalaani viipekeele seaduse reguleerimisalas edendada, kaitsta, levitada ja standardiseerida katalaani viipekeelt, mis on osaks katalaani keelelisest pärandist. Sama ei tohi keeleküsimumste eest vastutav minister suhtuda eelarvamusega ega sekkuda sotsiaalküsimumste eest

---

¹⁶⁵ R. Paabo. Viipekeeletõlge – kurtide ainus ligipääs infole. – Eesti Päevaleht, 03.01.2014.

¹⁶⁶ Samas.

¹⁶⁷ Samas.

¹⁶⁸ V. Krausneker, (viide nr 84), lk 153.

¹⁶⁹ Samas, lk 81.

¹⁷⁰ Llei 17/2010, del 3 de juny, de la llengua de signes catalana. Kättesaadav: <http://www.parlament.cat/activitat/cataleg/TL118.pdf> . (20.04.2013). Inglisekeelne tõlge kättesaadav: <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.parlament.cat%2Fdepartaments%2Fdocs%2F30051118285558.doc&ei=pzhUU4jqEMaM7ObQ6oE4&usg=AFQjCNHWYB4xLfVP7mxXOrP2kL4d-i2pUQ&bvm=bv.65058239,d.ZGU> (21.04.2013).

vastutava ministri tegevusse, kelle ülesanne on edendada sotsiaalküsimusi, mille reguleerimisala on käesoleva seaduse ja (takistusteta) juurdepääsu õiguse regulatsiooni piirimal. Preambuli viimases lõigus on kirjutatud, et suhtlusele (takistusteta) juurdepääsu õigus peaks reguleerima katalaani viipekeelet ja suulise suhtluse toetamise vahendite kasutamist ligipääsuks ametiasutustele kooskõlas kurtidele ja pimekurtidele võrdsete õiguste tagamisega.¹⁷¹ Samasisuline valdkondade jaotus on sätestatud katalaani viipekeelet seaduse §-s 9.

Autor jagab katalaani viipekeelet seaduse preambuli ja § 9 loogikat – eesti viipekeel kui keelelis-kultuurilise nähtuse kaitsmine ei tohi segada viipekeelet kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahendi ega muude sarnaste vahendite kaitsmist ja kasutamist.

---

¹⁷¹ Samas (preambul ei ole numbriliselt, täheliselt või muud moodi liigendatud).

4. Viipekeele õiguslik seisund Eestis

Eesti on liitunud Konventsiooniga ja on ka Euroopa Liidu ning Euroopa Nõukogu liikmesriik. Käesolevas peatükis peatub autor sellel, kuidas tagatakse viipekeele kasutamise õigust Eestis: milliste põhiseaduse sätete kaitsealas on viipekeele kasutamise õigus, kuidas on reguleeritud viipekeele kasutamise õigus õiguskorras alamalseisvates õigusaktides ning millised on praktikas esinevad probleemid. Autor kavatab uurida, kas Eesti õigussüsteemis võimaldatakse viipekeele kasutamise õigust ühtaegu nii keelelis-kultuurilise kui ka puudest tulenevat suhtlustakistust ületada võimaldava vahendina.

4.1. Viipekeele kasutamise õigus põhiseaduses

Autor jõudis eelnevalt seisukohale, et viipekeel on ühtaegu nii puudest tuleneva suhtlemistakistuse ületamisvahendiks kui ka keelelis-kultuuriliseks nähtuseks. See tähendab, et eesti viipekeeles peaks olema võimalik omandada haridust ning kasutada seda ametlikus suhtluses justnagu kõneldavat-kirjutatavat eesti keelt. Sellise õiguse tagamine ei tohi aga kurdilt võtta õigust kasutada oma puudest tingitud suhtlemistakistuse ületamiseks muid vahendeid ja viise ning mitte kasutada eesti viipekeelt. Autori arvates tuleneb selline viipekeele mõõde tema kahetisest olemusest: viipekeel on nii keel kui ka puuet ületada aitav vahend, sellist loogikat toetab ka Konventsioon.

Teadsaamiseks, kas Eesti õigussüsteemis on viipekeele olemus nõnda lahtimõtestatud on vaja peatuda sellel, kuidas on Eesti õigusaktides viipekeele kasutamise õigus reguleeritud.

4.1.1. Riigikohus kurtusest

Riigikohus ei ole käesoleva töö autorile teadaolevalt käsitletud viipekeelt kui õiguslikku fenomeni üheski lahendis. Küll on aga käsitletud kurtust ja sellest tulenevat.

Lahendis, mis puudutas Viktor Fedtšenko kaebust Sotsiaalkindlustusameti sotsiaaltoetuste vaidluskomisjoni otsuse nr 382 tühistamiseks ja komisjoni arstliku ekspertiisi teostamiseks

kohustamiseks, leidis Riigikohus, et kodakondsuse seaduse nõue, mille järgi kodakondsuse taotlemisel ei vabastatud keeleeksamist halva kuulmisega isikut, mistõttu viimane pidanuks keeleeksami tegema võrdselt normaalse kuulmisega isikutega, on põhiseadusvastane.¹⁷²

Nimelt oli kõrva-kurgu-ninaarst eesti kodakondsust mitteomaval kaebajal tuvastanud ühe kõrva kuulmiskao 100% ja teise kõrva kuulmiskao 99% ning märkinud, et patsienti ei aita ka kuuldeaparaat. Kaebaja soovis, et talle määrataks puude aste, Sotsiaalkindlustusamet leidis, et arsti taotluses märgitud funktsionaalhäire ulatus ja kõrvalabi maht jääb madalamaks puude tuvastamise künnisest ning kaebaja puuet ei määratud. Leiti, et puude määramiseks pole näidustust, sest kaebaja ei vaja kõrvalabi, juhendamist ega järelevalvet. Lisaks leiti, et kuna kaebajal ei ole kodakondsuse seaduses nõutud vähemalt keskmist puuet, siis ei saa kaebajat vabastada kodakondsuse taotlemisel keeleksami sooritamisest.¹⁷³

Riigikohus leidis muu hulgas, et „kodakondsuseaduse eesmärgiks saab pidada ka sellistele isikutele keeleeksamist vabastuse võimaldamist, kes ei ole nägemis-, kuulmis- või kõnehäire tõttu küll täielikult keeleõppevõimetud, kuid kelle jaoks on keeleõpe, võrreldes normaalse tervislikus seisundis olevate inimestega, oluliselt rohkem aega või pingutust nõudev või kulukam. Kodakondsuseaduses sisalduvat fraasi "võimetus täita käesoleva seaduse nõudeid" (s. o. kodakondsuseksami nõudeid) tuleb tõlgendada võimetusena täita neid nõudeid võrdsetel tingimustel normaalses tervislikus seisundis olevate inimestega.“¹⁷⁴ Sellest võib välja lugeda, et Riigikohus samastas kuulmishäire ebanormaalse tervisliku seisundiga. Kuigi antud küsimuses võis selline keelekasutus tunduda loomulikuna ja kaebajat mitteresolvavana, möönab autor, et kurtuse käsitlemisel ebanormaalse tervisliku seisundina võib see kurti isikut negatiivselt stigmatiseerida.

Samuti leidis Riigikohus, et „halva kuulmisega isik võib igapäevases elus toime tulla kõrvalabi või juhendamisetä, kuid halva kuulmise tõttu ei ole ta keeleõppeks normaalse kuulmisega isikutega võrdsetel alustel võimeline. Mõningatel juhtudel võiski keeleõpet takistava halva kuulmisega isik saada keeleeksamist vabastuse - seda juhul, kui ta vajab kõrvalabi või

---

¹⁷² RkÜKO 3-3-1-47-03.

¹⁷³ Samas, p 1.

¹⁷⁴ Samas, p 28.

juhendamist ja talle oli määratud puue Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse tähenduses. See aga ei tähenda, et seadusandja valitud kriteerium keeleksamist vabastamisel - kõrvalabi või juhendamise vajamine - oleks mõistlik. Keeleksamist vabastamise sõltuvusse seadmine kõrvalabi vajamisest ei arvesta piisavalt kõigi halva kuulmisega isikute tegeliku keeleõppevõimega.¹⁷⁵ Antud seisukohast leiab kinnitust, et ka muul moel igati hakkama saav isik ei pruugi olla kurtuse tõttu võimeline omandama kõneldavat-kirjutatavat keelt.

Eelneva lahendi osas tuleb märkida, et 2003. aastal, kui see lahend tehti, ei olnud keeleseaduses veel sätteid eesti viipekeele kohta,¹⁷⁶ samuti ei olnud Konventsiooni,¹⁷⁷ lisaks oletab autor lahendi asjaolude põhjal, et kaebaja ei olnud sünnilt kurt, vaid hiliskurdistunud. Seega ei saa Riigikohtule ette heita tänapäeval pisut liiga negatiivselt stigmatiseerivana mõjuvat keelekasutust. Konventsiooni põhimõtted, mis on saanud osaks Eesti õigussüsteemi põhimõtetest, kurtust ja puudeid üldisemalt millegi ebanormaalsena, mida tingimata korrigeerima peaks, ei käsitle.¹⁷⁸

Riigikohus leidis põhjendatult, et keeleksamist vabastamise sõltuvusse seadmine kõrvalabi vajamisest ei arvesta piisavalt kõigi halva kuulmisega isikute tegeliku keeleõppevõimega. Autori arvates on keeleksamist vabastamisel keeleõppevõimes hindamine ülimalt subjektiivne, mistõttu tuleb kurtidele välismaalastele võimaldada kodakondsuse saamist objektiivsema kriteeriumis alusel. Kehtiva kodakondsusseaduse¹⁷⁹ (edaspidi KodS) § 6 punkti 3 järgi peab välismaalane, kes soovib saada Eesti kodakondsust, oskama eesti keelt vastavalt KodS §-s 8 sätestatud nõuetele Autor leiab, et tulenevalt vajadusest võimaldada eesti viipekeele kasutamist ametlikus suhtluses ja hariduses tuleb kaaluda kodakondsusseaduse muutmist nii, et kodakondsust saaks omandada ka eesti viipekeele oskuse alusel.

Võimalik on küll tõlgendada, et eesti keele mõistega on hõlmatud ka eesti viipekeel, ent see läheks vastuollu KeeleS § 3 lõikest 2 tulenevaga, mille järgi eesti viipekeel on iseseisev keel.

---

¹⁷⁵ Samas, p 29.

¹⁷⁶ Vastavas sättes viidi keeleseadusesse keeleseaduse muutmise seadusega (RT I 2007, 17, 82) 2007. aastal.

¹⁷⁷ Konventsiooni kodulehe andmetel võeti Konventsioon vastu 13.12.2006. Kättesaadav: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=12&pid=150> (30.04.2014). Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadusega ratifitseeriti Konventsioon Eestis 2012. aastal (RT II, 04.04.2012, 5).

¹⁷⁸ Konventsiooni artikkel 3.

¹⁷⁹ RT I 1995, 12, 122... RT I, 10.07.2012, 31.

Seetõttu leiab autor, et kaaluda tuleb kodakondsuse saamise tingimusena sätestada lisaks eesti keele oskusele ka eesti viipekeele oskuse samaväärsel tasemel. Soome kodakondsusseaduse¹⁸⁰ § 13 järgi saabki Soome kodakondsuse anda muude nõuete hulgas p 6 alusel siis, kui kodakondsuse taotlejal on rahuldav suuline ja kirjalik soome või rootsi keele oskus või sarnasele tasemele vastav oskus soome või soomerootsi viipekeeles.

4.1.2. Õiguskantsler, Justiitsministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium viipekeelest

2012. aastal viis õiguskantsler läbi omaalgatusliku menetluse, mis keskendus viipekeeletõlgi kaasamise küsimusele süüteomenetluses.¹⁸¹

Menetluse käigus soovis õiguskantsler muu hulgas teada saada Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangut, kas ja mis osas on eesti viipekeel PS § 6 kaitse all ja kui ei ole, siis millise põhiseaduse sätte kaitse alla eesti viipekeel võiks kuuluda. Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangul „ei laiene PS §-s 6 kehtestatud riigikeele regulatsioon viipekeele kui eesti keele esinemiskujule. Viipekeele kaitsele otseselt suunatud sätteid põhiseaduses ei ole. Kuna keel (sh ka kurdi keel) on isiku identiteeti kujundavaks ning tema väljendusvabadust tagavaks teguriks, kuulub viipekeel ka nende põhiseaduse normide, milles sisalduva õiguse realiseerimiseks saab või on vaja kasutada keelelist eneseväljendust, kaitsealasse.“¹⁸² Näitena pakkus Haridus- ja Teadusministeerium välja PS §-s 19 sisalduva õiguse vabale eneseteostusele.¹⁸³

Autori meelest on piirdumine viipekeele kasutamise õiguse paigutamisega PS § 19 kaitsealasse liiga üldine määratlus, mis ei võimalda eesti viipekeele kasutamise õigust tagada keelelis-kultuurilises või puudest tingitud suhtlustakistuse ületamisvahendi mõttes. PS § 19 lg 1 puhul on tegu klassikalise subjektiivse vabadus- ehk tõrjepõhiõigusega, mille sisuks on õiguslik luba midagi teha või tegemata jätta ning isiku õigus riigilt nõuda, et riik isikut lubatu teostamisel ei

---

¹⁸⁰ Kansalaisuuslaki 359/2003... 579/2011. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2003/20030359> (20.04.2014).

¹⁸¹ Menetlus realiseerus soovitusena PPA-le ja Justiitsministeeriumile süüteomenetluses kurti vahendava tõlgi kohta, 19.10.2012, nr 7/7/121018/1204707 Kättesaadav arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/soovitus-kurti-vahendava-tolgi-kaasamine-kohtuvalisesse-suuteomenetlusse> (24.01.2013)

¹⁸² Haridus- ja Teadusministeeriumi kiri õiguskantslerile, millega vastati õiguskantsleri 20.07.2012 teabe nõudmisele nr 7-7/121018/1203489. Ilma kuupäeva ja viitenumbrit.

¹⁸³ Samas.

takista.¹⁸⁴ PS § 19 lg 2 sätestab põhikohustus austada ja arvestada teiste inimeste õigusi ning järgida seadust. Pelk piirdumine viipekeele kasutamise õiguse kui õigusega vabale eneseteostusele ei anna viipekeele kasutamise õigusele soovitud kaitset. Enamat, kui vaid õigust vabale eneseteostamisele, lubavad viipekeele kasutamise õiguses näha mitmed põhiseadusest alamalseisvamad normid nagu eelnevalt käsitletud Konventsiooni artikkel 21 punktid b ja e ning artikkel 24 punkti 3 lõiked b ja c, samuti KeelS § 3 lg 2, § 5 lg 1 ja § 8 lg-test 1 ning 2, millel peatutakse lähemalt edaspidi.

Justiitsministeerium leidis oma vastuses õiguskantsleri teabe nõudmisele, et eesti viipekeel on KeelS § 3 lõikest 2 ja § 5 lõikest 1 tulenevalt osa Eesti riigikeelest.¹⁸⁵ Kuigi selles küsimuses ei palunud õiguskantsler Justiitsministeeriumi seisukohta viipekeele kasutamise õiguse põhiseaduslikust staatusest, lubab vastus arvata, et Justiitsministeeriumi käsitluses tuleb viipekeelt kui riigikeele osa käsitleda PS § 6 kaitse all olevana

Õiguskantsler ise asus seisukohale, et viipekeele kasutamise õiguse tagab PS § 28 lg 4, kuna viipekeel on vahendiks, millega ületatakse suhtlustakistus.¹⁸⁶ Ka Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne annab selleks alust: „Puude korral on nii puudega inimesel kui ka tema perel õigus erikaitsele. Riigil tuleb puudega inimesele ja tema eest hoolitsejale vajadusel tagada sissetulek ja terviseteenused, anda abi puudest tulenevate kulude katmiseks, tagada eriteenuste olemasolu puudega inimesele ja tema perele (nt viipekeele õppeks) jne.“¹⁸⁷

Seega on küsimusse, millise põhiseaduse sättega, kui üldse, tagatakse eesti viipekeele kasutamist Eestis, suhtunud erinevalt. Kuivõrd aga Konventsiooniga on riik lubanud võtta tarvitusele kõiki asjakohaseid meetmeid, et lubada ja võimaldada viipekeele kasutamist ametlikus suhtluses¹⁸⁸ ning soodustada viipekeele õppimist ja edendada kurtide kogukonna keelelist identiteeti,¹⁸⁹ on autori arvates vajalik, et eesti viipekeele kasutamist tõlgendataks ka põhiseaduse sätetes laiemalt, kui vaid puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamisvahendina. Kuna eesti viipekeel on Eestis

---

¹⁸⁴ O. Kask (juhtivautor). II peatükk. Põhiõigused, vabadused ja kohustused. Sissejuhatus, komm 2.1.2 ja 3.1. – Ü. Madise (toimetaja) jt, (viide nr 29).

¹⁸⁵ Justiitsministeeriumi vastus 21.08.2012, nr 10-2/7082.

¹⁸⁶ ÕK soovitus, (viide nr 181).

¹⁸⁷ T. Annus, A. Henberg, K. Muller. PS § 28, komm 6.9. – Ü. Madise (toimetaja) jt, (viide nr 29).

¹⁸⁸ artikkel 21 punkt b.

¹⁸⁹ artikkel 24 punkt 3 lõige b.

ühtaegu nii puudest tuleneva suhtlemistakistuse ületamisvahendiks kui ka keelelis-kultuuriliseks nähtuseks tuleb autori meelest eesti viipekeele kasutamist kaitsta lisaks PS § 28 lõikele 4 ka PS § 37 lõikega 4 ja PS § 51 lõikega 1.

Eesti viipekeele käsitlemine pelgalt puudest tingitud takistuse ületamise vahendina ei võimalda kurdil omandada haridust oma emakeeles – eesti viipekeeles. Autori arvates võib see tingida materiaalselt kurdi ilmajätmisest õigusest haridusele PS § 37 lõike 1 mõttes, kuna kurt ei suuda kõneldavas-kirjutatavas keeles haridust (hästi) omandada.¹⁹⁰ Ametlikus suhtluses eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamine PS § 51 lõike 1 kaitsealas võimaldab eesti viipekeele kasutamise õigust ka siis, kui kohalik omavalitsus rahaliste ressursside nappusele osutades, viipekeele kasutamise õigust (mis toimub enamasti viipekeele tõlketeenuse kaudu) kui puudest tingitud takistuse ületamise vahendit ei taga. See tähendab, et eesti viipekeelt põhiseaduslikus mõttes tuleks käsitleda eesti riigikeele osana PS § 6 mõttes ja seda hoolimata keeleseaduse vastavate sätete sõnastusest.

Lisaks tuleb eesti viipekeele kasutamise õigusega arvestada PS § 52 lõikest 1 tuleneva välise asjaajamiskeele sisustamisel – haldusmenetluse keel, teabe keel, mille suhtes kehtib avalikustamiskohustus või keeld tunnistada seda asutusesiseseks teabeks, ürituste (koosolek, istung vms) keel, kus saab osaleda igäüks või kus kolmandate isikute osalemise võimalus ei ole diskretsioonivaba – peab vajadusel võimaldama motiveeritud mahus info saamist eesti viipekeeles, erandlikult võib tagada sellise info kättesaamise muul viisil, mis võimaldab puudest tulenevat suhtlustakistust ületada (näiteks kirjalikult).¹⁹¹ Loomulikult tuleb õiglase menetluse nõudest kohustus võimaldada viipekeele kasutamist või muud puudest tulenevat takistust ületada võimaldavat viisi või vahendit PS § 21 lõigete 1 ja 2 mõttes, millel autor peatub lähemalt peatükis 4.4.

Maailmas leidub ka riike, kus viipekeel on eraldi ära märgitud põhiseaduses. Euroopas on viipekeelt tunnustatud Soome, Austria ja Portugali põhiseaduses.¹⁹² Soome tunnustas viipekeelt

---

¹⁹⁰ Vaata käesoleva töö ptk 4.1.1. – Riigikohus kurtusest.

¹⁹¹ N. Parrest. PS § 52, komm nr 2.2. – Ü. Madise (toimetaja) jt, (viide nr .29).

¹⁹² Soome Kurtide liidu koduleht. Kättesaadav: <http://www.kl-deaf.fi/Page/13d628bf-b12f-44ae-9ba6-6334ca44aa97.aspx> (19.04.2013).

oma põhiseaduses, tehes seda põhiseaduse põhiõiguste kataloogi reformi käigus juba aastal 1995.¹⁹³ On väidetud, et Soome oli teine riik maailmas, Uganda järele, mis andis viipekeele põhiseadusliku staatuse.¹⁹⁴ 2000.a aastast kehtivas põhiseaduse¹⁹⁵ § 17 lg 1 sätestab, et Soome riigikeeled on soome ja rootsi keel, põhiseaduse § 17 lg 4 III lause järgi tagatakse viipekeelt kasutavate ja puude tõttu selgitusi või tõlkimist vajavate isikute õigused seadusega.

4.2. Viipekeele kui keele õiguste kaitsmine

Mõistmaks, miks on vaja viipekeele kasutamise õigust kaitsta nii puudest tuleneva takistuse ületamise vahendina kui ka õpetus- ja ametliku suhtluse keelena, on oluline teada, kuidas toimub viipekeele kasutamise võimaldamine praktikas.

Kuni 30.06.2011 kehtinud, nüüdseks kehtetu, KeeleS § 1 lg 4 sätestas alates 01.03.2007 jõustunud redaktsioonist, et riik soodustab eesti keele, eesti viipekeele ja viibeldud eesti keele kasutamist ning arengut. Selline säte viidi koos teiste keeleseaduses sisalduvate viipekeelt reguleerivate sätetega sisse keeleseaduse muutmise seaduse kaudu 2007. aastal.¹⁹⁶ Aasta 2007 on seetõttu eesti viipekeele õiguslikus olukorras revolutsioonilise tähtsusega – viipekeelt tunnustati iseseisva keelena, viibeldud eesti keelt eesti keele esinemisvormina, lisaks sätestati, et viipekeel ei ole võõrkeel.¹⁹⁷ Nüüdseks kehtivuse kaotanud KeeleS § 4 lg 1¹ sätestas, et kurdi või vaegkuulja eesti viipekeelse ja viibeldud eestikeelse suhtlemise õigus tagatakse tõlketeenuse võimaldamisega õigusaktides sätestatud korras.¹⁹⁸ Riigikogu kultuurikomisjoni istungi protokollis on viipekeele reguleerimist keeleseadusega põhjendatud murega selle üle, et „kurdid peaksid saama 36 tunni ulatuses aastas tasuta tõlketeenust, mille peaks katma kohalik

---

¹⁹³ N. Timmermans (koostaja). The status of Sign Languages in Europe. Council of Europe Publishing, 2005, lk 41. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/5720-0-ID2283-Langue%20signe_GB%20assemblee.pdf (19.04.2014).

¹⁹⁴ Soome Kurtide liidu kodulehelt. Kättesaadav: <http://www.kl-deaf.fi/Page/13d628bf-b12f-44ae-9ba6-6334ca44aa97.aspx> (19.04.2013).

¹⁹⁵ Suomen Perustuslaki, 731/1999... 1112/2011. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki> (19.04.2014).

¹⁹⁶ RT I 2007, 17, 82.

¹⁹⁷ Vastavalt tollaegse KeeleS § 1 lg 3 ja 2 lg 1.

¹⁹⁸ Tollaegse KeeleS § 4 lg 1¹ – säte, mille ainukese viipekeelt reguleeriva rakendusliku punktina tollases KeeleS-ses tõi välja U. Sutrop. – Keeleseaduse muutmise seadus 1077 SE. Riigikogu kultuurikomisjoni 22.01.2007 istungi protokoll nr 260. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=070260001 (18.04.2014)

omavalitsus. Aga omavalitsus tihti seda ei tee. Sellepärast kirjutame selle seaduses täiendavalt üle.¹⁹⁹

Erinevalt ülejäänud viipekeele staatust reguleerivatest sätetest, mis on üle võetud ka praegu kehtivasse keeleseadusesse, sätet, mille järgi riik soodustaks eesti viipekeele ja viibeldud eesti keele kasutamist ning arengut, enam ei leidu. Autor ei leidnud eelnõu seletuskirjast ega komisjoni protokollidest sätte väljajätmise põhjendusi. Küll on hetkel kehtivas Keeles § 3 lg 3 sätestatud, et riik toetab eesti keele piirkondlike erikujude (edaspidi murdekeel) kaitset, kasutamist ja arendamist. Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti keelenõukogu koostöös valminud „Eesti keele arengukava 2011-2017“ elluviimise vahearuanandes (2011) on märgitud, et „oluline eesti viipekeele arengu mõjutegur on 2011. aastal vastu võetud keeleseaduse uus redaktsioon,²⁰⁰ millest on välja jäetud varasemas redaktsioonis sisaldunud riigi kohustus soodustada eesti viipekeele ja viibeldud eesti keele kasutamist ning arengut.“²⁰¹ Samas ei täpsusta vahearuanne, kuidas sellise, eesti viipekeele ja viibeldud eesti keele kasutamist soodustava, sätte väljajätmine võiks olla (positiivse) arengu mõjutegur. Ent vahearuanandes toodud edasine info viipekeele sõnaraamatu arendamisest, viipekeele rolli suurendamisest avalik-õiguslikus televisioonis²⁰² jm ei luba siiski arvata, et nimetatud sätte väljajätmine oleks viipekeelele kasutamise võimaluste laiendamist kuidagi takistanud.

Vahest polegi deklaratiivne säte, mille järgi riik soodustas eesti viipekeele ja viibeldud eesti keele kasutamist ning arengut, uue KeeleS § 8 lõike 2 koostoimes sama paragrahvi lõikega 1 valguses asjakohane? Nimelt konkretiseerib uue KeeleS § 8 lg 2 ulatuslikult vana KeeleS § 4 lõiget 1¹. Alates uue KeeleS jõustumisest 01.07.2011 on Eesti õigussüsteemis *expressis verbis* sätestatud, et eesti viipekeelse ja viibeldud eestikeelse suulise asjaajamise õigus riigiasutuses, sealhulgas Eesti välisesinduses, kohaliku omavalitsuse asutuses, notari, kohtutäituri ja vandetõlgi juures ning nende büroos, kultuuriomavalitsuses ning Eestis registreeritud muus asutuses,

---

¹⁹⁹ Keeleseaduse muutmise seadus 1077 SE. R. Reinthali põhjendus Riigikogu kultuurikomisjoni 08.01.2006 istungil, protokoll nr 256. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emspain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=070120009 (18.04.2014).

²⁰⁰ Tegelikult on tegemist täiesti uue seadusega.

²⁰¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti keelenõukogu koostöös valminud „Eesti keele arengukava 2011-2017“ elluviimise vahearuanandes (2011), lk 42. Kättesaadav: <http://www.hm.ee/index.php?03238> (18.04.2014).

²⁰² Samas, lk 42.

äriühingus, mittetulundusühingus ja sihtasutuses tagatakse tõlketeenuse võimaldamisega õigusaktides sätestatud korras (KeeleS § 8 lg 1 ja lg 2).²⁰³

Seejuures puudub KeeleS § 8 lõigetes 1 ja 2 viide tõlketeenuse ulatusele või mahule, mille tõttu võiks arvata, et tõlketeenus tuleb tagada vajadusel täies ulatuses ja eriseadus võib üksnes korra osas piiranguid seada. KeeleS § 3 lõigetest 1 ja 2 ning § 5 lõikest 1 tulenevalt on eesti viipekeele iseseisev keel, mis samas ei ole võõrkeel, ent pole ka riigikeel nagu kõneldav-kirjutatav eesti keel. Autor leiab, et selline määratlus ei võimalda eesti viipekeelele kasutamise õigusele grammatiliselt tõlgendades põhiseaduslikku mastaapi, mida võiks arvata KeeleS § 8 lõike 2 koostoimes lõikega 1 põhjal – mistõttu tuleb autori arvates PS § 6 sisustada eesti keele mõiste ka eesti viipekeelele.

Rootsi keeleseaduse²⁰⁴ § 9 järgi on avalikul sektoril kohustus kaitsta ja edendada rootsi viipekeelt. Keeleseaduse § 14 järgi tagatakse igale Rootsi elanikule võimalus õppida, arendada ja kasutada rootsi keelt, seejuures lõike 1 järgi isikul, kes kuulub vähemusrahvuse hulka, on võimalik õppida, arendada ja kasutada vähemuskeelt ning lõike 2 järgi isikul, kes on kurt või vaegkuulja, kes kasutab viipekeelt, võimalik õppida, arendada ja kasutada rootsi viipekeelt.

Saksamaal seevastu on Eesti keeleseadusega sarnased sätted kehtestatud puuetega inimeste võrdse kohtlemise seadusega,²⁰⁵ mille § 6 lg 1 sätestab, et saksa viipekeelt tunnustatakse iseseisva keelena, § 6 lõike 2 järgi tunnustatakse viibeldud suulist keelt saksa keele suhtlemisvormina. Puuetega inimeste võrdse kohtlemise seaduse § 6 lõike 3 järgi on kuulmiskahjustusega isikutel ja kõnekahjustusega isikutel õigus kasutada saksa viipekeelt või viibeldud saksa keelt seadustes sätestatud korras. Kui isikud ei oska saksa viipekeelt või

---

²⁰³ KeeleS eelnõu seletuskirjas on § 8 kohta muu hulgas märgitud, et kuna eestikeelse asjaajamise õigus on tagatud Eestis registreeritud äriühingutes, mittetulundusühingutes ja sihtasutustes ning ettevõtetes, siis seega need asutused või isikud, kes ei ole Eestis registreeritud (osutavad teenust nt teenuse vaba liikumise õigusele tuginedes), ei pea tagama eestikeelse suhtlemist. – Keeleseaduse eelnõu seletuskiri. Kättesaadav Riigikogu kodulehel: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=19049bf4-c903-fb3a-d5c8-35f94253e7f8&> (18.04.2014). Autori meelest on selline seisukoht viipekeele kasutamise õiguse ja kurdile asutustele ligipääsu tagamise õiguse seisukohalt problemaatiline.

²⁰⁴ Språklag (2009:600). Kättesaadav: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Spraklag-2009600_sfs-2009-600/ (20.04.2014).

²⁰⁵ Behindertengleichstellungsgesetz
Behindertengleichstellungsgesetz vom 27. April 2002 (BGBl. I S. 1467, 1468). Kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgg/BJNR146800002.html> (20.04.2014).

viibeldud saksa keelt on neil õigus ennast väljendada teistes suhtlemistakistusi ületada võimaldavates sobivates vormides seadustes sätestatud korras.

Saksa puuetega inimeste võrdse kohtlemise seaduse § 9 lõike 1 järgi on kuulmis- või kõnepuudega isikutel seaduse § 7 lg 1 I lauses nimetatud avaliku ametiasutustes õigus kasutada saksa viipekeelt või viibeldud saksa keelt või muid sobivaid suhtlusabivahendeid lõikes 2 sätestatud korras määral, mis on menetlusosalise vajalik enda õigustest arusaamiseks haldusmenetluses. Avaliku halduse kandja on seetõttu õigustatud isiku nõudmisel kohustatud kindlustama vajalikul määral viipekeeletõlke või isiku arusaamise muude sobivate suhtlusabivahendite kaudu ning kandma vajalikud kulud. Sama paragrahvi lõike 2 järgi ei vaja Liidu Töö- ja Sotsiaalministeerium Liidunõukogu heakskiitu selleks, et määratleda viipekeeletõlgi või muu suhtlusabi: kaasamist nõudvad olukorrad ja tõlke ulatuse; viisi, kuidas seda tehakse; viisi, kuidas seda rahastatakse; missuguseid lõikes 1 sätestatud muid suhtlusabivahendeid peetakse sobivaks. Puuetega inimeste võrdse kohtlemise seaduse § 7 lg 1 I lauses nimetatud avaliku halduse kandjaks on Liidu haldus, sh Liidu vahetus haldusalas olevad asutused ja avalik-õiguslikud (siht)asutused.

Kuidas tagatakse aga Eesti keeleseaduses sisalduvaid eesti viipekeele kasutamise õigusi tegelikkuses? Praktikas võimaldatakse kurtidele viipekeele tõlketeenust sotsiaalhoolekande seaduse (edaspidi SHS)²⁰⁶ sätete alusel.

4.3. Viipekeel kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahend

Autori arvates kaitstakse, kui keeleseadus välja arvata, Eesti õigusaktides viipekeele kasutamise õigust eelkõige kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamisvahendit. Viipekeele keelelis-kultuurilist elementi, mida Eestis väljendab eesti viipekeel, ja selle erilist õiguslikku staatust ülejäänud õigusaktides ei hõlmata.

Riigikohus on leidnud, et PS § 28 järgi on seadusandja üsna vaba otsustama, millal ja millises mahus võtab ühiskond sotsiaalse riski realiseerumisel tekkida võivad tagajärjed enda kanda.²⁰⁷

---

²⁰⁶ RT I 1995, 21, 323... RT I, 21.03.2014, 5.

Autori arvates ei ole eesti viipekeele kasutamise õigus samastatav vaid sotsiaalse riski realiseerumisega ning keelelis-kultuurise mõõtme tõttu vajab eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamine ka ulatuslikumat rahastamist.

4.3.1. Viipekeel sotsiaalhoolekandeseaduses

SHS § 26 lg 1 punkti 1 järgi loob valla- või linnavalitsus puuetega isikutele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks, nende aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus ja iseseisvaks toimetulekuks võimalused puudest tingitud takistuse vähendamiseks või kõrvaldamiseks ravi, õpetuse ja tõlketeenusega. On leitud, et „seega on viipekeele tõlketeenusega puudest tingitud takistuste vähendamise või kõrvaldamise võimaluste loomine seadusest tulenevalt valla- või linnavalituse kohustus. Seejuures on valla- või linnavalitsus vaba otsustama, millisel moel selliseid võimalusi luua.“²⁰⁸

Autori arvates peab eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamist pidama siiski eelkõige riigi ülesandeks. Riik kui Konventsiooni osalisriik on võtnud Konventsiooni artikkel 21 punktiga b endale kohustuse võtta tarvitusele kõik asjakohased meetmed, et tagada viipekeele kasutamise võimaldamine ametlikus suhtluses. Sellisele arvamusele annab alust ka KeeleS § 8 lõigetest 1 ja 2 tulenev, mille järgi peab eesti viipekeele kasutamise õiguse tagama tõlketeenuse võimaldamisega muu hulgas riigiasutuses, sealhulgas Eesti välisesinduses. Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on leitud, et riiklike ülesandeid peab põhimõtteliselt täitma riik²⁰⁹ ja kuigi PS § 154 lg 2 alusel võib riik delegeerida riiklike ülesannete täitmise kohalikule omavalitsusele, tuleb sel juhul kohalikele omavalitsusele katta riiklike ülesannete täitmisega kaasnevad kulud riigieelarvest.²¹⁰ Ka viipekeele kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahendiga seotult märgib PS § 28 lg 4, et puudega inimesed on nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuste erilise hoole all. Seega ei saa autori arvates näha viipekeele kasutamise õiguse tagamist üksnes kohaliku omavalitsuse kohustusena.

---

²⁰⁷ RKÜKo 07.06.2011. p 58.

²⁰⁸ Õiguskantsleri ettepanek viipekeele tõlketeenuse korraldamise kohta Tallinnas, 09.09.2013, nr 7-5/121000/1303859.

²⁰⁹ V. Olle (juhtivautor). PS § 154, komm 3.2. – Ü. Madise (toimetaja), jt (viide nr 29)

²¹⁰ V. Olle (juhtivautor). PS komm 4. – Samas.

Omaette küsimuseks on see, et kuna viipekeele tõlketeenus ei ole nimeliselt loetletud SHS § 10 lg 1 punktides 1-6, siis võib oletada, et viipekeele tõlketeenus kvalifitseerub muuks toimetulekuks vajalikuks sotsiaalteenuseks SHS § 10 lg 1 punkti 7 mõttes. Kui nii, siis võib viipekeele tõlketeenuse osutamine toimuda ka SHS § 26 lg 2 alusel, mille järgi valla- või linnavalitsus korraldab abi vajava puudega isiku toimetulekut muu hulgas sotsiaalteenuste osutamise ja muu abi teel. Seejuures SHS § 26 lg 1 loob võimalused teatud teenuste tagamiseks, SHS § 26 lg 2 sõnastuse järgi aga valla- või linnavalitsus korraldab toimetulekut – grammatilise tõlgenduse järgi saab oletada, et korraldamine tähendab midagi rohkemat, kui võimaluste loomine.

Sotsiaalministeeriumi seisukoha järgi on „SHS § 26 lg 2 kohaselt abivajaval puudega isikul õigus küll kohaliku omavalitsuse korraldatud abile, aga seejuures on kohalikul omavalitsusel valikudiskretsioon otsustada, kuidas (sh millisel kujul) vastavat abi osutada. Termin „abivajav“ on vaadeldav määratlemata õigustumõistena. Selle sätte järgi ei ole kohalikul omavalitsusel õigus abivajavat isikut abita jätta, kuid samas saab kohalik omavalitsus valida oma parima äranägemise järgi selle meetme, mis konkreetsele isikule kõige rohkem sobib ja teda abistab.“²¹¹ Sotsiaalministeerium leiab, et „SHS § 26 lg 2 alusel on kohalikul omavalitsusel kohustus abivajavat kuulmispuudega isikut aidata. Kohalik omavalitsus saab ise valida, millisel viisil või mis mahus ta isikut aitab. SHS § 26 lg 1 p 1 ega ka lg 2 ei kohusta kohalikul omavalitsusel tõlketeenust omal kulul võimaldama.“²¹² Sellise tõlgendusega ei saa täielikult nõustuda, sest juba SHS § 26 lõige 1 punkti 1 grammatilisest tõlgendamisest selgub, et kohalik omavalitsus peab puudega isikut aitama nii, et tagada puudega isikule teiste inimestega võrdsed võimalused, kohaliku omavalitsuse abi kurdiga isikule peab olema mahus, mis võimaldaks aktiivset osalemist ühiskonnaelus ja iseseisvat toimetulekut.

Õiguskantsler on oma ettepanekus leidnud, et tulenevalt SHS § 26 lõikest 2 koostoimes SHS § 3 lg 1 punktidega 2 ja 3 peab valla- või linnavalitsus siis, kui puudega inimese abivajadus SHS § 26 lg 1 p 1 eesmärgi saavutamiseks valitud meetme abil ei ole osaliselt või täielikult rahuldatud, korraldama abi vaja puudega isiku toimetuleku. „Seega, kui nt ainuüksi viipekeele tõlketeenuse

---

²¹¹ Sotsiaalministeeriumi vastus õiguskantslerile viipekeele tõlketeenuse kohta. 29.08.2012 nr 15.1-1/3791.

²¹² Samas.

võimaluse loomisest ei piisa ühe konkreetse puudega isiku abivajaduse rahuldamiseks, sest see inimene või tema pere ei suuda erinevalt teistest sama teenust vajavate inimestega selle teenuse eest ise tasuda, peab valla- või linnavalitsus võtma kasutusele täiendavaid meetmeid (nt kooskõlas SHS § 45 lõikega 1 tasub osaliselt või täielikult viipekeeletõlgi teenuste eest).²¹³

Õiguskantsler lahendas antud asjas kaebust, mille oli tinginud Tallinna Linnavalitsuse korraldus²¹⁴, millega muudeti sotsiaalteenuste nõudeid nõnda, et viipekeeletõlketeenuse sihtgrupiks on määratud täisealised puudega isikud, kelle elukohana on rahvastikuregistrisse kantud Tallinn, seejuures on teenuse sisuks üksnes isiklikuks asjaajamiseks kasutatav viipekeeletõlketeenus.

Õiguskantsler leidis, et „Tallinn on täiskasvanu ja tema pere teatud osas viipekeeletõlketeenuse kulude kandmisest vabastanud ning soodustanud teenuse vajajat ja tema pere SHS § 3 lg 1 p 4 mõttes. Kui sellist soodustust poleks ette nähtud, tulnuks need kulud vastavalt SHS § 3 lg 1 punktile 2 kanda siis, kui teenuse vajajal on teenuse eest tasumiseks raha, temal endal (nt töötasu ja teiste sotsiaaltoetuste arvel). Olukorras, kus teenuse vajajal endal piisavalt raha teenuse kasutamiseks pole, pidanuks need kulud tasuma SHS § 3 lg 1 p 2 järgi tema pere liikmed perekonnaseadusega kehtestatud ülalpidamiskohustuse ulatuses. Alles siis, kui perel poleks raha teenuse eest tasumiseks, tulnuks vastavalt SHS § 3 lg 1 punktile 3 ja SHS § 26 lõikele 2 tõlketeenust vajavale inimesele abi anda avalikul võimul.“²¹⁵

Õiguskantsler leidis, et laste ja nende perede soodustusest täielikul ilmajätmine ei ole põhjendatav Tallinna Linna raha puudumisega – „nii peavad riik ja kohalikud omavalitsused tulenevalt üldisest võrdsuspõhiõigusest, ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni art 3 punktist h, artiklist 7 ja lapse õiguste konventsiooni artiklitest 2, 3 ja 23 ning parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta tagama puuetega inimestele võimaluse realiseerida põhiõigusi

---

²¹³ Õiguskantsleri ettepanek, (viide nr 208)

²¹⁴ Tallinna Linnavalitsuse 01.02.2012 korraldus nr 173-k „Tallinna Linnavalitsuse 11. augusti 2010 korralduse nr 1215-k „Sotsiaalteenuste nõuded“ muutmine“, millega muudeti Tallinna Linnavalitsuse 11.08.2010 korralduse nr 1215-k „Sotsiaalteenuste nõuded“ lisa 1 punkti 1.3. „Viipekeeletõlketeenus“. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=118056> (18.04.2014).

²¹⁵ Õiguskantsleri ettepanek, (viide nr 208)

ja vabadusi sõltumata nende vanusest ja lähtudes lapse parimatest huvidest.“²¹⁶ Seetõttu asus Õiguskantsler seisukohale, et piirates tõlketeenuse sihtgruppi üksnes täisealiste kuulmispuudega isikutega, riivab viipekeele tõlketeenuse korraldamine Tallinnas ebaproportsionaalselt kuulmispuudega alaealiste võrdsuspõhiõigust (PS § 12).²¹⁷

Õiguskantsler ei tuvastanud nimetatud menetluses, et viipekeele tõlketeenuse osutamise piiramine isikliku asjaajamisega läheks kuidagi vastuollu põhiõiguste ja –vabaduste tagamise põhimõttega.²¹⁸ Tallinna Linnavalitsus oma vastuses lubas astuda võimalikke samme viipekeele tõlketeenuse võimaldamiseks ka alaealistele pärast uuringu tegemist, millega täpsustatakse alaealiste vajadustest tulenevad viipekeeleõlgi kasutamise tõlkesituatsioonid ja teenuse mahu vajadus.²¹⁹ Käesoleva töö kirjutamise seisuga kehtib endiselt sama Sotsiaalteenuste nõuete redaktsioon.²²⁰ Autori arvates ei ole viipekeele tõlketeenuse piiramine isikliku asjaajamisega õiguspärane, kuna see läheb vastuollu juba SHS § 26 lõige 1 punktist 1 tuleneva nõudega võimaldada aktiivset osalemist ühiskonnaelus. Selgelt ei võimalda viipekeele tõlketeenuse osutamise piiramine isikliku asjaajamisega saavutada ka Konventsiooni artiklis 9 sätestatud kurdi iseseisvaks eluks ja täielikuks osalemiseks kõigis eluvaldkondades või artiklis 21 sätestatud teabele juurdepääsu tagamise eesmärgi – ent, nagu eelnevalt leitud, ei saagi nende eesmärkide elluviimist koos KeeleS § 8 lõigetest 1 ja 2 tulenevaga pidada üksnes kohaliku omavalitsuse kohustuseks.

Eesti Kurtide Liidu kodulehel on Tallinnas viipekeele tõlketeenuse võimaldamise kohta märgitud muu hulgas järgmist: „Viipekeele tõlketeenuse osutamise uus kord annab viipekeele tõlketeenuse täisealisele kliendile õiguse valida endale usaldusväärse viipekeeleõlgi tõlkefirmadest, kellega on sõlmitud leping. Teenuse osutamist koordineerib Eesti Kurtide Liit, kellega Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuametil on sõlmitud vastav leping. Teenuse osutajatega koostööd tegev ja teenuse osutamist koordineeriv organisatsioon teevad koostööd teenust kasutava isiku, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti ning isiku elukohajärgse sotsiaalhoolekande osakonnaga. Eesti Kurtide Liidu poolt nimetatud koordinaator registreerib kliente viipekeele tõlketeenuse õigustatud kasutajateks,

---

²¹⁶ Samas.

²¹⁷ Samas,

²¹⁸ Samas.

²¹⁹ Tallinna Linnavalitsuse vastus õiguskantsleri ettepanekule 02.10.2013, nr LV-1/11567.

²²⁰ Kätesaadav: <https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=118056> (18.04.2014).

nõustab kliente tõlketeenuse võimalustest vastuvõtuaegadel, menetleb klientide avaldusi, suhtleb viipekeele tõlketeenuse osutajatega ja esitab kontrollitud teenuse osutajate aruanded ja arved Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuametile.²²¹

Eesti Kurtide Liidu kodulehel oleva info põhjal võimaldatakse viipekeele tõlketeenust Tallinnas 2014. aastal järgmise mahus: „Igale Tallinna kurdile eraldatakse kuus kuni kaks tundi tasuta tõlketeenust, kuid tuleb arvestada kuulimiidiga. Iga kuu on sätestatud kuulimiidid, mida ei tohi ületada ja seega palume varakult broneerida tõlk endale vajalikul ajal. Igal järgneval kuul läheb arvestus nulli, ehk kasutamata jäetud tunde varasematest kuudest järgnevasse kuudesse üle ei saa kanda.”²²²

Autori meelest on sellises mahus viipekeele tõlketeenuse võimaldamine selgelt ebapiisav, tõusetub küsimus, kas kohaliku omavalitsuse kaudu sellises mahus viipekeele tõlketeenuse osutamisega täidab riik Konventsiooniga võetud kohustusi. Tallinnas on küll võimalus taotleda ka viipekeele tõlketeenuse lisatunde, mille avaldusi võetakse vastu kuuel korral aastas,²²³ ent autori meelest ei lahenda see viipekeele tõlketeenuse võimaldamise vähese mahu probleemi. Konventsioon on osa Eesti õigussüsteemist ja selles sätestatud standard on põhiseaduslike normide kaitse all. Tallinna kehtiv kord ei võimalda eesti viipekeele kasutamise õigust PS § 51 lõike 1 mõttes ametlikus suhtluses. Kui kohalik omavalitsus ei taga PS § 28 lõike 4 alusel ametlikuks suhtlemiseks vajalikus mahus tõlketeenust, siis rikub ta ühtlasi ka PS § 51 lõiget 1. Seetõttu on selge, et PS § 28 lõike 4 alusel sisustatav standard, mille järgi kohalik omavalitsus või riik võib küllaltki vabalt otsustada, millises mahus viipekeele kasutamise õigust (tõlketeenuse võimaldamise kaudu) tagada, ei kata kogu eesti viipekeele kasutamise õiguseks vajalikku diapasooni. Selleks, et eesti viipekeele kasutamise õigust vajalikus mahus tagada on oluline käsitleda viipekeele kasutamise õigust nii PS § 28 lõike 4 kui ka PS § 37 lg 4 ja PS § 51 lõike 1 kaitsealas asuvana. Seejuures on eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamine mõlemal juhul nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse ülesanne.

---

²²¹ Eesti Kurtide Liidu kodulehelt pärit info. Kättesaadav: <http://ead.ee/378104> (30.04.2014).

²²² Samas.

²²³ Eesti Kurtide Liidu kodulehelt pärit info. Kättesaadav: <http://ead.ee/378113> (30.04.2014).

Seda, et Tallinna linn oma viipekeele tõlketeenuse ülimalt napis mahus võimaldamisega pole erandlik kinnitab viipekeeletõlgi, Eesti Viipekeeletõlkide Ühingu Kutsekomisjoni esimehe, Ulvi Saks oma kirjas õiguskantslerile: „Minu kogemus on, et osas omavalitsustes (kellel on juba kogemus tõlketeenuse osutamisega, kuid ei ole teenuse pakkujaga lepingut) nõutakse kurdi inimese enda poolt esitatud avaldust, mille alusel otsitakse viipekeeletõlk. Osas kohalikest omavalitsustest on eraldatud mingi kindel summa või fikseeritud tundide maht ja kurt inimene saab teha avalduse, et vajab tõlketeenust, ning otsida endale ise sobiva viipekeeletõlgi. Probleem on selles, et paljud väiksemad kohalikud omavalitsused menetlevad igat tellimust eraldi ja otsustavad viipekeele tõlketeenuse võimaldamise näiteks kohaliku omavalitsuse sotsiaalkomisjonis, mis koguneb mõned korrad kuus, aga kurdil võib tekkida vajadus tõlketeenuse järele kiiremini, kui komisjon koguneb. Kui suuremates linnades – Tallinn, Tartu, Pärnu, Viljandi, Kuressaare – on sõlmitud tõlketeenuse osutamise pikemaajalised lepingud ja teenus on kättesaadavam (näit. Tallinnas 2012. aastal saab kurt inimene tõlketeenust 96-98 € piires, mis erinevatelt tõlketeenuse pakkujatelt tellides on 2-3 või 4-5 tundi aastas, õnneks on kurdidel võimalus esitada lisatundide taotluse avaldus), siis ülejäänud omavalitsused on vaeslapse osas.“²²⁴

Tallinna linna võimaldatavate viipekeele tõlketeenuse mahtude juures tasub meenutada, et juba 2007. aastal, kui arutati keeleseadusesse eesti viipekeelt reguleerivate sätete lülitamist, põhjendati viipekeele reguleerimist keeleseadusega murega selle üle, et „kurdid peaksid saama 36 tunni ulatuses aastas tasuta tõlketeenust, mille peaks katma kohalik omavalitsus. Aga omavalitsus tihti seda ei tee. Sellepärast kirjutame selle seaduses täiendavalt üle.“²²⁵ Autori arvates näitab see kõnekalt, et mingi õiguse seadusesättes deklareerimine ei muuda veel deklaratiivse sätte esemeks oleva nähtuse praktikat.

---

²²⁴ U. Saks, (viide nr 11).

²²⁵ Keeleseaduse muutmise seadus 1077 SE. R. Reinthali põhjendus Riigikogu kultuurikomisjoni 08.01.2006 istungil, protokoll nr 256. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=070120009 (18.04.2014).

Näiteks Soomes tagab puuetega inimeste teenuste ja hoolduse seaduse²²⁶ § 8 lõike 2 järgi kohalik omavalitsus sügava puudega isikutele muu hulgas päevahoolduse ja isikliku abi, kui puudest või haigusest tulenevalt on see nõutav tavapärasel elus toimimiseks. Puuetega inimeste teenuste ja hoolduse seaduse § 8b lõike 3 järgi korraldatakse päevahooldust võimalikult suures mahus nii, et sügava puudega isikud saaksid osaleda erinevates tegevustes (näiteks teha tööd) viiel päeval nädalas. Puuetega inimeste teenuste ja hoolduse seaduse § 8c lg 1 järgi tähendab isiklik abi selles seaduses sügava puudega isikule vajaliku abi andmist kodus ja väljaspool kodu: igapäevaelu toimingutes; töös ja õppimises; hobides; ühiskonnas osalemises või sotsiaalse sidususe säilitamises. Seejuures sama paragrahvi lõike 4 järgi peab isiklikku abi igapäevaelu toimingutes ja töös ning õppimises osutama määras, mida sügava puudega isikud vajavad. Sama paragrahvi lõike 5 järgi peab isiklikku abi hobide, ühiskonnas osalemise ja sotsiaalse sidususe säilitamise jaoks osutama vähemalt 30 h kuus, juhul kui ei piisa vähemast, et kindlustada sügava puudega isiku põhilise abi vajadust. Autori hinnangul võimaldab Soomes viipekeele tõlketeenuse minimaalne maht (30 h) kuus, erinevalt Tallinnast, ühiskonnaelus aktiivset osalemist.

Saksa puuetega inimeste võrdse kohtlemise seaduse §-dest 12 ja 13 tuleneb, et kui puudega isikule käesoleva seadusega antud teatud, sh § 7 lõikest 2 ja § 9 lõikest 1 tulenevaid, õigusi rikutakse, võib puudega isiku asemel ja tema nõusolekul tema õiguste eest seista ja kaebusi esitada organisatsioon. Lisaks puuetega inimeste võrdse kohtlemise seaduse nõuete rikkumisele saab organisatsioon esitada kaebusi muu hulgas siis, kui on rikutud liiduõiguses viipekeele või muu suhtlusabi kasutamise õiguse nõudeid, mis on sätestatud sotsiaalseaduse I raamatu § 17 lõikes 2, sotsiaalseaduse IX raamatu § 57 ja sotsiaalseaduse X raamatu § 19 lg 1 lauses II.

Saksa sotsiaalseaduse I raamatu²²⁷ § 17 lg 2 sätestab, et kuulmiskahjustusega isikutel on õigus sotsiaalteenuste saamisel, eriti arstliku läbivaatuse või ravi korral, kasutada viipekeelt. Sotsiaalteenuse pakkuja on kohustatud kandma viipekeele ja muude suhtlusabivahendite kulud.

---

²²⁶ Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. 380/1987 ...134/2010. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380> (19.04.2014).

²²⁷ Sozialgesetzbuch (SGB) Erstes Buch (I) - Allgemeiner Teil - (Artikel I des Gesetzes vom 11. Dezember 1975, BGBl. I S. 3015). Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_1/index.html (20.04.2014).

Sotsiaalseaduste IX raamatu²²⁸ § 57 sätestab, et kui kuulmiskahjustusega või eriliselt sügava kõnekahjustusega isik vajab oma puude tõttu välismaailmaga suhtlemiseks teatud põhjusel teiste abi, siis osutatakse neile isikutele vajalikku abi või kaetakse selle abi kulud. Sotsiaalseaduse X raamatu²²⁹ § 19 lg 1 sätestab, et ametikeel on saksa keel, sama lõike II lause järgi on kuulmiskahjustusega isikul õigus ametikeeles suhtlemiseks kasutada viipekeelt. Viipekeeletõlke kulud peab seejuures katma sotsiaalteenuse osutamise eest vastutav haldusorgan.

Eelnevast nähtuvalt võimaldatakse Saksamaal ametlikku suhtlust viipekeeles, seejuures pole sätestatud, et tegu peab olema saksa viipekeelega. Kogu Saksa viipekeeleeõiguse loogika tundub autori arvates lähtuvat käsitlusest, mille järgi viipekeelt peetakse puudest tuleneva takistuse ületamise vahendiks. Saksamaa ongi olnud pikka aega oralistliku õpetusmeetodi kants, mistõttu pole olnud viipekeelele kasutamise õiguste tagamisel esirinnas. Veel 1990. aastate algul oli kurtidele hariduse andmine eksklusiivselt oralistlik, abivahendina kasutati ka viibeldud saksa keelt – ent sellest ajast peale on üha enam hakatud kasutama viipekeelt.²³⁰ Selline mõtteviis või autori oletusel tingida ka viipekeele kasutamise õigusliku määratluse Saksamaal – nagu eelnevast mainitud on sätted, mis Eestis on kehtestatud keeleseaduse normidega kehtestatud Saksamaal puuetega inimeste võrdse kohtlemise seadusega.

Käesolevas alapeatükis leidis töö autor, et eesti viipekeele kasutamise õiguse käsitlemine üksnes PS § 28 lõike 4 kaitsealas oleva puudest tuleneva takistuse ületamise vahendina ei võimalda sotsiaalhoolekande seaduse kaudu tagada eesti viipekeele tõlketeenust iga kord, kui selleks vajadus peaks tekkima. Ametlikus suhtluses aitab eesti viipekeele kasutamise õiguse nägemine PS § 51 lg 1 kaitsealas tagada iga kord vajaduse tekkel viipekeele tõlgi kaasamist. Käsitledes eesti viipekeelt ametliku suhtluskeelena ei saa võrdse kohtlemise põhimõttest tulenevalt viipekeele kasutamisele ametlikus suhtluses takistusi seada põhjendades seda ainiti raha nappusega.

---

²²⁸ Sozialgesetzbuch (SGB) Neuntes Buch (IX) - Rehabilitation und Teilhabe behinderter Menschen - (Artikel 1 des Gesetzes v. 19.6.2001, BGBl. I S. 1046). Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9/index.html (20.04.2014).

²²⁹ Zehntes Buch Sozialgesetzbuch - Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz -. Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/sgb_10/gesamt.pdf (20.04.2014).

²³⁰ N. Timmermans (koostaja), (viide nr 193), lk 49.

Kuigi PS § 28 lõikest 4 tuleneb, et kurdid on nii riigi kui kohaliku omavalitsuse erilise hoole all on senises praktikas nähtud viipekeele kasutamise õiguse tagamist vaid kohaliku omavalitsuse pakutava sotsiaalteenusena (erandiks on riigi läbiviidavad menetlused). Autori arvates on sellist suhtumist vaja muuta: ka riigil on vaja teadvustada oma rolli viipekeele kasutamise õiguse tagamisel PS § 28 lg 4 alusel ja eesti viipekeele kasutamise õiguse käsitlemine keelelikultuurilise põhiseadusliku fenomenina tagab seda, et riigil on veelgi suurem vastutus viipekeele kasutamise õiguse tagamisel.

4.3.2 Viipekeele tõlketeenuse maksustamine käibemaksuga

Analüüsid viipekeele tõlketeenuse maksustamist käibemaksuga märkis õiguskantsler, et viipekeele tõlketeenusele on iseloomulik teenuse vajaduse jäävus, sest teenuse eesmärgiks ei ole mitte abivajadusest tingiva puude püsiv kõrvaldamine, vaid jätkuva toe pakkumine igapäevases elus hakkamasaamise võimaldamiseks.²³¹ Viipekeele tõlketeenuse võimaldamine on kohalikule omavalitsusele SHS § 26 lg 1 järgi seaduse pandud avalik ülesanne. Õiguskantsler leidis, et „teenuse miinimumnõudeid aga seadustes sätestatud ei ole, mistõttu kohalikul omavalitsusel on tõlketeenuse võimaldamisel meetmete valikuvabadus. Nii võib kohalik omavalitsus lähtuda SHS § 45 lõikest 1 ja võtta isikult temale osutatava viipekeele tõlketeenuse eest tasu, aga ta võib seda teenust osutada ka tasuta. Olgugi, et viipekeele tõlketeenust ei pea kohalik omavalitsus osutama kõigile tasuta, peab ta seda SHS § 26 lõikest 2 tulenevalt tegema siis, kui seda teenust vajaval inimesel pole teenuse eest tasumiseks raha.“²³² Nagu eelnevalt märgitud, ei saa autor nõustuda, seisukohaga, et SHS § 26 lõige 1 punkt 1 ei sisaldaks endas viipekeele tõlketeenuse miinimumnõudeid – juba grammatilisel tõlgendamisel on selge, et kohaliku omavalitsuse abi kurdile isikule peab olema mahus, mis võimaldaks aktiivset osalemist ühiskonnaelus ja iseseisvat toimetulekut – abi ei saa olla nii väikses mahus, et ei võimalda nimetatud eesmärke täita.

Õiguskantsler kvalifitseeris viipekeele tõlketeenuse tööjõumahukaks avalikes huvides osutatavaks teenuseks, mistõttu kuulub viipekeele tõlketeenus SHS § 10 lg 7 välja toodud

---

²³¹ Õiguskantsleri seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. Viipekeele tõlketeenuse käibemaksuga maksustamine. 08.10.2012, nr 6-1/111483/1204525, p 11.

²³² Samas, p 13.

puudest tingitud takistuse vähendamiseks vajalike muude sotsiaalteenuste hulka.²³³ Ometi ei ole käibemaksuseaduse (edaspidi KMS)²³⁴ § 16 lg 1 p 4 kohaselt viipekeele tõlketeenus käibemaksust vabastatud, samas kui SHS § 10 punktides 1-6 nimetatud sotsiaalteenuseid ja SHS § punktis 2¹ nimetatud riigi- või kohaliku omavalitsuse eelarvest rahastatav sotsiaalteenused seda on.

Õiguskantsler hindas viipekeele tõlketeenusele käibemaksuvabastuse andmata jätmise õiguspärasust ja leidis, et ei saa eeldada, et maksuvabastuse andmine viipekeele tõlketeenuse hinda üldse ei mõjuta, kuid teenuse hinna automaatse vähendamise kohustus teenuse osutajal puudub. Õiguskantsler leidis, „et nii ei pruugi maksuvabastuse olemasolu tegelikkuses langetada teenuse hinda ega parandada kättesaadavust. Seda enam, et näiteks KMS § 16 lg 1 p 3 järgi on käibemaksust vabastatud teenus, mida mittetulundusühing osutab oma liikmetele tasuta või liikmemaksu eest. Viipekeele tõlketeenuse osutajad tegutsevad nii mittetulundus- kui tulundusühingutena.“²³⁵ Seega saab mittetulundusühingu vormis tegutsev viipekeele tõlketeenuse pakkuja osutada teenust oma liikmetele juba praegu käibemaksuvabalt.²³⁶ Kokkuvõttes leidis õiguskantsler, et käibemaksuvabastus eraldivõetuna ei taga viipekeele tõlketeenuse hinna vähenemist ega rahalise kättesaadavuse suurenemist, mistõttu ei ole õiguskantsler veendunud viipekeele tõlketeenuse käibemaksust vabastamise eesmärgipärasuses.²³⁷

Samas möönis õiguskantsler, et viipekeele tõlketeenuse käibemaksust mitteabastamine võib olla vastuolus KMS § 16 lg 1 punkti 4 aluseks oleva Euroopa Nõukogu direktiiviga 2006/112/EÜ,²³⁸ täpsemalt selle artikkel 132 lg 1 punkti g eesmärgiga, milleks on otseselt hoolekande ja sotsiaalkindlustusega seotud teenuste ja kaupade kättesaadavaks tegemine isikutele, kes neid vajavad. Direktiiviga ette nähtud maksuvabastuste puhul on tegemist ühenduse õiguse

---

²³³ Samas, p 14

²³⁴ RT I 2003, 82, 554... RT I, 18.02.2014, 11.

²³⁵ Õiguskantsleri seisukoht, (viide nr 231), p 20.

²³⁶ Näiteks Viipekeeletoelkide OÜ olmetõlge maksabki umbes käibemaksu võrra rohkem, kui sama teenus MTÜ-s Viipelend. MTÜ Tartumaa kurtide ühingus on olmetõlge soodsam. Vaata vastavalt: <http://www.viipekeeletoelgid.ee/tlketeenuste-hinnakiri> ; <http://www.viipelend.ee/> ; <http://www.tarky.ee/index.php?page=hinnakiri> (kättesaadavad 18.04.2014).

²³⁷ Õiguskantsleri seisukoht, (viide nr 231), p 20.

²³⁸ Nõukogu 28.11.2006 direktiiv 2006/112/EÜ, mis käsitleb ühist käibemaksusüsteemi. – ELT L 347, 11.12.2006, lk 1—118.

autonoomsete mõistetega ning neile tuleb seetõttu anda ühenduse määratlus.²³⁹ Direktiivi artikli 132 lg 1 punktiga g käibemaksust vabastatud teenused on Euroopa Kohtu hinnangul nimetatud sättes piisavalt selged ning tingimusteta määratletud, et võimaldada direktiivi otsekohaldusmist.²⁴⁰ Õiguskantsler mõõnis, et Euroopa Nõukogu direktiiviga 2006/112/EÜ määratlusele „otseselt hoolekande ja sotsiaalkindlustusega seotud teenused“ võib vastata ka SHS § 10 lg 1 p-st 7 sisalduvad teenused, sh need, millele KMS § 16 lg 1 punkt 4 ei viita nagu näiteks viipekeele tõlketeenus.²⁴¹

Kuna käesoleva töö autor on jõudnud seisukohale, et eesti viipekeele kasutamise õigust peab lisaks puudest tuleneva takistuse ületamise vahendina tagama ka ametliku suhtluskeelena ning riigi ja kohalike omavalitsuste kohustus viipekeele kasutamist võimaldada ei saa seega piirduda minimaalsete mahtudega, siis ei ole küsimus viipekeele tõlketeenuse käibemaksuga maksustamisest iseenesest eesti viipekeele kasutaja jaoks otseselt problemaatiline. Kuna viipekeele kasutamise võimaluse peab lõppjärgus tagama riik on viipekeele tõlketeenuse käibemaksuga maksustamise puhul tegemist eelkõige riigi elu korraldamise ja täpsemalt maksuõigusliku küsimusega, mis aga ei tohi mõjutada kurdi õigust kasutada eesti viipekeelt.

4.3.3. Viipekeel haridusasutustes

Igäuhe õiguse haridusele sätestab PS § 37 lg 1 I lause. PS § 37 lõike 5 kohaselt on hariduse andmine riigi järelevalve all. See tähendab, et riik peab kontrollima, et igäühel on tõepoolest võimalus õigust haridusele realiseerida. PS § 37 lõike 4 järgi on igäühel õigus saada eestikeelset õpetust. Käesoleva töö autori seisukohalt peab PS § 37 lõige 4 hõlmama endas ka igäuhe õigust saada eesti viipekeelset õpetust.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse²⁴² § 46 lg 1 järgi on viipekeeles suhtlev õpilane erivajadustega õpilane, kellele kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppekeskkonnas. Käesoleva töö autorile teadaolevalt on kurtidel

---

²³⁹ Õiguskantsler viitab siinjuures Euroopa Kohtu 26.05.2005 lahendi C-498/03: Kingscrest Associates ja Montecello, p-le 22. – Õiguskantsleri seisukoht, (viide nr 231).

²⁴⁰ Õiguskantsler viitab siinjuures Euroopa Kohtu 10.09.2002 lahendi C-141/00: Kügler, punktile 53. – Samas, p 23.

²⁴¹ Samas, p 24.

²⁴² RT I 2010, 41, 240...RT I, 13.12.2013, 21

võimalik Eestis põhiharidus omandada Tartu Hiie koolis²⁴³ ja Tallinna Heleni koolis,²⁴⁴ viimases on võimalik omandada ka gümnaasiumiharidus. Seejuures on Tallinna Heleni kool munitsipaalkool,²⁴⁵ Hiie kool aga riigikool.²⁴⁶ Mõõduka- ja raske intellektipuudega või liitpuudega ning kerge vaimupuudega kurtidel on võimalik põhiharidus omandada ka Porkuni koolis.²⁴⁷ Narva Paju koolis õpivad kurdid vene keeles.²⁴⁸

Eesti Vabariigi lastekaitseaduse²⁴⁹ § 52 lõike 2 järgi peavad puudega lapsel olema terve lapsega samaväärsed võimalused hariduseks. Arvestades asjaolu, et Tallinna Heleni kooli gümnaasiumiosa ähvardab sulgemine,²⁵⁰ ning keskkoolidest kõrgema hariduse saamiseks Eestis on juba praegu kurdil vajadus kasutada viipekeeletoolgi abi – peaks käesoleva töö autori arvates riik § 37 lõigetes 1 ja 4 tulenevalt ning Konventsiooni artikkel 24 punkt 3 lõigete b ja c järgi võimaldama kurtidele kogu õppetöö ulatuses eesti viipekeelset õpet. Seejuures ei näe autor põhjust, miks peab kogu riigi kurtidele viipekeelset gümnaasiumiharidust võimaldama Tallinna munitsipaalkool. Arvestades, et viipekeele tõlketeenus on küllaltki kallis²⁵¹ ja kohalikel omavalitsustel on vajalik mahus viipekeele tõlketeenuse võimaldamisel tõsisid vajakajäämisi, on autori arvates riigi kohustus lõppjärgus tagada, et kurdil on võimalik omandada haridust vajaliku viipekeele tõlketeenuse abiga.

4.4. Viipekeele õiguse reguleerimine menetlusseadustes

Autori arvates on põhjendatud peatuda eraldi viipekeele kasutamise õigusel menetlusseadustes, sest see on omaette põhjalik maailm, kus menetlusosaline (tsiviilkohtumenetlus välja arvatud) on subordinatsioonilises suhtes menetluse läbiviijaga. Kohustuse kohta, tagada menetlusosalisele võimalus menetlusest jälgida ja sellest aru saada ning nii viisi tagada kokkuvõttes õiglase

---

²⁴³ Tartu Hiie kooli koduleht. Kättesaadav: <http://www.hiie.tartu.ee/?id=179&lang=est> (30.04.2014).

²⁴⁴ Tallinna Heleni kooli koduleht. Kättesaadav: <http://helen.edu.ee/> (30.04.2014).

²⁴⁵ Samas.

²⁴⁶ Kättesaadav Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel: <http://www.hm.ee/index.php?048278> (04.05.2014).

²⁴⁷ Porkuni kooli koduleht. Kättesaadav: <http://www.porkunikool.ee/> (30.04.2014).

²⁴⁸ Vt Eesti Kurtide Liidu koduleht. Kättesaadav: <http://www.ead.ee/370994> (30.04.2014); Narva Paju kooli koduleht. Kättesaadav: http://www.paju.edu.ee/index_est.html (30.04.2014).

²⁴⁹ RT 1992, 28, 370... RT I, 13.12.2013, 12

²⁵⁰ Vt K. Seiton. Ainsat Eestis tegutsevat kurtide gümnaasiumi ähvardab sulgemine. – Eesti Päevaleht, 01.04.2014.

²⁵¹ Vt <http://www.viipekeeletoolid.ee/tlketeenuste-hinnakiri> ; <http://www.viipelend.ee/> (18.04.2014). <http://www.tarky.ee/index.php?page=hinnakiri> (kättesaadavad 18.04.2014).

menetlus, on sätestatud erinormid, seega pole menetlustes viipekeele kasutamise õigus enamasti tagatud SHS §-ga 26, mis muus osas võimaldab praktikas viipekeele tõlketeenuse kaudu viipekeele kasutamise õigust. Menetlusosaline protsessist osasaamise tagamine võib kurdi menetlusosalise puhul tähendada viipekeele kasutamise vajadust, ent sageli piisab puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamiseks muude vahendite kasutamisest.

Viipekeele kasutamise õiguse tagamisel süüteomenetluses on õiguskantsler viinud läbi omaalgatusliku menetluse, millel autor peatub pikemalt. Lisaks käsitleb autor viipekeele kasutamise õigust ka haldusmenetluses, tõestamistoimingute tegemisel ja tsiviilmenetluses.

4.4.1. Viipekeeletõlgi süüteomenetluse kaasamise põhiseaduslik taust

PS § 52 lg 1 järgi on riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeel eesti keel. Sama paragrahvi lõike 3 järgi sätestatakse võõrkeelte kasutamise kord kohtu- ja kohtueelses menetluses seadusega. PS § 21 lg 1 esimese lause järgi tuleb igapähele, kellelt on võetud vabadus, teatada viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning anda võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele, sama paragrahvi lõike 2 järgi tuleb ka kohtuotsus teatada vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil. PS § 22 lg 3 järgi ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedase vastu. Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on kirjutatud: „Põhiline riigi ja kohalike omavalitsuste asjaajamiskeel on eesti keel.“²⁵² Õiguskantsler on eelnevast järeldanud, et põhiseaduse kohaselt on süüteomenetluse keeleks üldjuhul eesti keel, ent põhiõiguste ja –vabaduste tagamiseks tegelikult tagamiseks võib vajadusel isikuga suhelda osaliselt või täielikult otse või vahendlikult muus keeles.²⁵³

Õiguskantsler on leidnud, et „kõnealuseid norme tuleb järgida esiteks selleks, et oleks tagatud PS § 15 lõikest 1 koosmõjus §-ga 14 tulenev üldine põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele ning järgitud inimväärikuse põhimõte (PS § 10), mille järgi inimest ei või kohelda objekti, vaid subjektina. Viimane eeldab, et kahtlustataval ja süüdistataval on üldine arusaam menetluse olemusest ja sellest, mis on tema jaoks kaalul, sh võimalikust rakendatavast

---

²⁵² N. Parrest. PS § 52, kumm nr 2. – Ü. Madise (juhtivautor) jt, (viide nr 29).

²⁵³ Õiguskantsleri soovitus, (viide nr 181).

karistusest. Teisalt eeldab ka nt tunnistaja õigus keelduda ütluste andmisest, et teda oleks sellest õigusest eelnevalt teavitatud. Et menetluses osaleval isikul oleks oma õigustest vajalik ülevaade, sh vajadusel tasuta kohase tõlke abil, tuleb tegutseda menetlejal.²⁵⁴

Autori arvates hõlmab PS § 21 lõigetes 1 ja 2 sisalduv konstruktsioon „arusaadavas keeles ja viisil“ endas nii viipekeele keelelis-kultuurilis kui ka puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahendi mõõdet. Seetõttu on oluline, et PS § 21 lõiked 1 ja 2 tagaksid ka õiguse saada teavet eesti viipekeeles. Samas on kurdil võimalik ületada puudest tulenev suhtlustakistus ka muul viisil. Sellise alternatiivi vajalikkust demonstreerib ka see, et Riigi Teataja maa- ja ringkonnakohtu lahendite otsingusüsteemi²⁵⁵ kaudu autori leitud seitsmest viipekeelt mainivast kohtuasjast²⁵⁶ ei ilmne just neist kahest lahendist (HMKo 4-09.26487; HMKo 1-07-12246), milles menetlusaluse isiku emakeeleks on märgitud eesti viipekeel, et kohtuistungil oleks kaasatud tõlk. Seejuures HMKo 1-07-12246 kaebuse sisust selgub, et kuigi kaebaja emakeeleks oli eesti viipekeel oli ta võimeline suhtlema vajadusel ka eesti kirjakeeles või kuuljatest abistajate vahendusel.

4.4.2. Justiitsministeeriumi vastus õiguskantsleri teabe nõudmisele viipekeeletõlgi kaasamine kohta süüteo menetlusse

Enne 26.10.2013 kehtinud kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS)²⁵⁷ redaktsiooni ja enne 23.02.2014 kehtinud väärteomenetluse seadustiku (edaspidi VTMS)²⁵⁸ sätestasid tõlgi kaasamise süüteo menetlusse järgnevalt. VTMS § 24 sätestas, et ekspert ja tõlk osalevad väärteomenetluses ja taanduvad või taandatakse kriminaalmenetluses sätestatud alustel ja korras. Lisaks kohaldatakse tulenevalt VTMS²⁵⁹ §-st 2 väärteomenetluses kriminaalmenetluse sätteid, arvestades väärteomenetluse erisusi. Kriminaalmenetluse seadustiku²⁶⁰ (edaspidi KrMS) § 10 lg 1 sätestab, et kriminaalmenetluse keel on eesti keel.

---

²⁵⁴ Samas.

²⁵⁵ Kätesaadav: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/main.html (18.04.2014).

²⁵⁶ Kronoloogiliselt alates vanimast: HMKo 1-07-12246; TMKo 2-08-67095; HMKo 4-09-26487; HMKo 1-11-11831; HMKo 1-11-14135/11; HMKo 1-13-6795; TMKo 1-13-10450.

²⁵⁷ RT I 2003, 27, 166... RT I, 11.07.2013, 11.

²⁵⁸ RT I 2002, 50, 313... RT I, 31.01.2014, 9.

²⁵⁹ RT I 2002, 50, 313... RT I, 14.02.2014, 5.

²⁶⁰ RT I 2003, 27, 166... RT I, 26.02.2014, 8.

KrMS § 10 lg 2 sätestas, et menetlusosalisele, kes ei valda eesti keelt tagatakse tõlgi abi. Seda KrMS § 161 lg 1 järgi siis, kui on vaja tõlkida võõrkeelset teksti või kui menetlusosaline ei valda eesti keelt. Tõlkida võib KrMS § 161 lg 2 järgi erialakeelt oskav tumma või kurti vahendav isik. KrMS § 161 lg 6 järgi on tõlgil kohustus tõlkida kõike menetlustoimingusse puutuvat täpselt ja täielikult, kui tõlk pole koosseisuline ega valda piisavalt erialakeelt või tumma või kurdi väljendusviisi, on ta kohustatud kriminaalmenetluses osalemisest keelduma. Menetluses osalemisest keelduma on tõlk KrMS § 162 lõike 1 järgi kohustatud ka siis, kui ta on või on olnud süüdistatava, kannatanu või tsiviilkostja lähedane isik KrMS § 71 lõike 1 mõttes. Kas menetlusosaline eesti keelt valdab ja kas ta vajab tõlgi abi, otsustab KrMS § 8 lg 1 punkti ja KrMS § 10 lg 2 järgi menetluse läbiviija. Viimaselt tuleb asjaomase otsuse langetamisel muu hulgas arvestada KrMS § 161 lõikega 4, millest tuleneb, et tõlgi kohustuslikku osalemist nõudev menetlustoiming on tema puudumise tõttu õigustühine.²⁶¹

Justiitsministeeriumi vastusest õiguskantsleri teabe nõudmisele²⁶² selgus, et ollakse seisukohal, mille järgi viipekeeletõlk tuleb menetlusse kaasata siis, kui isikus suhtes kavatakse kohaldada kiir- või üldmenetlust. Kas ja kui palju on kohtuväline menetleja (nt politsei) vääртеemenetluses kasutanud viipekeeletõlki, pole teada, kuid arvestades, et kriminaalmenetluses on viipekeeletõlkide kasutamise vajadus olnud väike ei pidanud Justiitsminister viipekeele tõlkide kaasamist probleemseks. Justiitsministeerium leidis, et viipekeeletõlgi näol ei pea tegemist olema tingimata kutsetunnistusega tõlgiga, sest piisab ka tema hoiatamisest teadvalt valesti tõlkimise eest.²⁶³

Küll oli Justiitsminister seisukohal, et „erapooletuse tagamiseks tuleb kindlasti kontrollida seda, kas menetlustoimingule allutatud kurdi või vaegkuuljast isikuga koosviibiv isik kuulub KrMS § 71 (ütluste andmisest keeldumine isiklikel põhjustel) loetletud isikute hulka või mitte. See tähendab, kas kurdiga või vaegkuuljast isikuga koosviibiv isik on samas menetlusasjas kahtlustatava või süüdistatav sugulane või lähedane KrMS § 71 mõttes. Kui on, siis ei saa menetluse tulemuslikkuse huvides sellist koosviibivat isikut kurti või vaegkuuljat vahendava tõlgina kasutada. Lisaks rõhutas Justiitsminister ka, et valetõlge ei ole Eestis olnud ühegi keele

---

²⁶¹ Õiguskantsleri soovitus, (viide nr 181), p 6-7.

²⁶² Õiguskantsleri seisukoha palumine seoses kurti vahendava tõlgi kaasamisega kohtuvälisesse süüteomenetlusse. 20.07.2012, nr 7-7/121018/1203510.

²⁶³ Justiitsministri vastus, (viide nr 185).

puhul probleemiks, e-toimiku andmetel ei ole alustatud ühtegi vastavasisulist (KarS § 321) kriminaalmenetlust.²⁶⁴

Seega oli Justiitsministeeriumi hinnangul süüteomenetluses eelkõige oluline tagada kurdi võimalus ületada puudest tingitud suhtlemistakistus, mis ei tähenda tingimata eesti viipekeele kasutamist ja tõlgi kaasamist. Selline tõlgendus tundub autorile eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamise seisukohalt mitteküllaldane, viipekeele kasutamise õiguse loogika süüteomenetluses peab lähtuma, sellest et: eesti viipekeele kasutamise õigus tagatakse kurdile igal juhul, vajaduse korral võib piirduda ka muu suhtlustakistust ületada võimaldava vahendi kasutamisega.

4.4.3. Õiguskantsleri soovitus viipekeele kohta süüteomenetluses

Õiguskantsler rõhutas oma soovitusel seoses kurdile viipekeele tõlketeenuse tagamise vajadusega, et „menetluse õigluse ja selles osalejate õiguste garant on riigi nimel süüteomenetlust läbiviiv menetleja, kes peab suutma hinnata menetlusosalise vajadust tõlketeenuse järele.“²⁶⁵ Õiguskantsler järgi ei pruugi selleks, et kurt menetluse olemust mõistaks ja ennast mõistetavaks saaks teha, piisata kirjalikust suhtlusest, sest lisaks kõneldavast keelest arusaamisele võib kurdidele eesti kirjakeel olla raskesti mõistetav, samuti ei pruugi kurdi tuttav olla suuteline tõlkima täpselt ja vigadeta.²⁶⁶

PPA vastusest õiguskantslerile²⁶⁷ selgus, et viipekeeletõlkide abi on enim kasutatud kuritegude kohtueelses menetluses. Arvestades, et väärtegusid pannakse toime rohkem, kui kuritegusid,²⁶⁸ võib arvata, et ka kurtide osas pole selles erisusi. Lisaks sai õiguskantsler teada, et kui kurt isik esimest korda pöördub politseisse avalduse esitamiseks, siis on selle eest tasunud kohalik omavalitsus, edaspidiste toimingute eest aga politsei. Ülejäänud politseitegevusega (nii „tänaval“ kui ka „jaoskonnas“ kõikvõimalikes väärtemenetlustes nagu vales kohas parkimine ja

---

²⁶⁴ Samas.

²⁶⁵ Õiguskantsleri soovitus, (viide nr 181), .

²⁶⁶ Õiguskantsleri soovitus, viide nr 181), p 8.

²⁶⁷ Politsei- ja Piirivalveameti vastus Õiguskantsleri teabe nõudmisele, 16.08.2012, nr 1.2-3/136603-2.

²⁶⁸ Kehtivad karistused kriminaalasja eest on 92 626 isiku, väärteoasjade eest 361 270 isikul ning nii kuriteo kui ka väärteo eest 64 630 isikul – T. Reinthal. Ülekriminaliseerimine, Tartu, 2010, lk 6. Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/992/2010_Lisa%202%20%28Ulekriminaliseerimine_analuus%29.pdf (16.04.2014).

prügistamine) seotud menetlustes on viipekeeletõlgi teenus sageli kurdi enda tellida.²⁶⁹ Kuna viipekeeletõlke on kasutatud eelkõige kuritegude kohtueelses menetluses, siis tekkis õiguskantsleril kahtlus, et kurtide toime pandud väärtegude puhul on enamasti jäetud viipekeeletõlk kaasamata või siis pole väärteomenetlust alustatudki.²⁷⁰

Õiguskantsler leidis, et „kurtidele võib menetleja poolt üksnes kirjaliku suhtlusvormi võimaldamise korral jääda tagamata nende õigus õiglasele ja efektiivset osavõttu võimaldavale menetlusele põhjusel, et kurdid ei pruugi kirjalikku suhtlust korrektselt mõista ja end menetlust läbi viivale isikule mõistetavaks teha. Negatiivne mõju menetlusosalusele isikule on veelgi suurem, kui tulenevalt suhtlemisbarjäärist võrsuvad vastastikused väärarusaamad.“²⁷¹ Seetõttu tuleks õiguskantsleri hinnangul KrMS § 10 lõikest 2 ja § 161 lõikest 1 ning eespool viidatud õiglase menetluse ja menetluses efektiivse osalemise põhimõttest lähtuvalt vajaduse korral kaasata ka väärteoasjadesse PPA enda initsiatiivil ja kulul professionaalne viipekeeletõlk.²⁷²

Õiguskantsler märkis, et „nähtuvalt kriminaalmenetluse seadustikust peab menetlust läbi viiv isik hindama, kas menetlusosaline eesti keelt valdab ja kas ta vajab tõlgi abi. Kuna menetleja ei pruugi olla selleks pädev, võiks PPA kaaluda koostöös Justiitsministeeriumi ja viipekeeletõlke valdkonnas pädevate spetsialistidega viipekeeletõlgi kaasamise vajaduse objektiivsete kriteeriumite määratlemiseks (kuulmislanguse ulatus ja sellega seoses sätestatud puude aste, mõni test lugemis- ja kirjutamisoskuse kohta vms) töötada (PPA valvetõlkidele või menetlejatele) välja juhised. Vastasel juhul on oht, et a) viipekeeletõlketeenust objektiivselt vajav kurt jääb sellest ilma või b) toetudes menetluse läbiviija ebapädevusele võiks menetlusosaline hakata viipekeeletõlketeenuse kasutamise õigust kuritarvitama.“²⁷³

Õiguskantsler ei pidanud põhjendatuks seisukohta, et väärteomenetluse viipekeeletõlkide kaasamisel hetkel probleeme ei ole. Kuna professionaalsed viipekeeletõlgid on üldjuhul kättesaadavad vaid päevasel ajal ja asuvad suuremates linnades, võiks Justiitsministeerium õiguskantsleri arvates kaaluda koostöös PPA, kohalike omavalitsuste ja viipekeeletõlkidega

---

²⁶⁹ U. Saks, (viide nr 11).

²⁷⁰ Õiguskantsleri soovitus, (viide nr 181), p 16.

²⁷¹ Samas, p 17

²⁷² Samas, p 17.

²⁷³ Samas, p 18.

valveviipekeeletõlgi, kes oleks (näiteks videoühenduse teel) 24 h ööpäevas kättesaadav ja aitaks seega oluliselt kaasa menetluse kiiremaks ja efektiivsemaks muutmisele, teenuse kasutamist.²⁷⁴

Õiguskantsler leidis, et „valveviipekeeletõlgi sisseseadmine lahendaks viipekeeletõlgi kaasamise ajalis-ruumilise probleemi, kusjuures eriti positiivset mõju võiks oodata Ida prefektuuri piirkonnas, kus viipekeeletõlke pole. Samuti võimaldaks valveviipekeeletõlk kiiremat ja efektiivsemat menetlust.“²⁷⁵

Autori arvates väärrib märkimist, et näiteks Hispaanias on Töö- ja Sotsiaalministeeriumi peamiste kurte toetatavate tegevuste, parandamaks kurtide sotsiaalset integratsiooni, nimekirjas ka tekstitelefoni teenuse²⁷⁶ keskused kurtidele.²⁷⁷ Seejuures tekstitelefoni teenuse keskuste ülesandeks on parandada suhtlust tekstitelefonide kasutajate ja kõnetelefonide kasutajate vahel. Tekstitelefoni teenuse keskused töötavad katkematult ööpäev läbi ja osutavad teenust kogu Hispaanias, lisaks on võimalik telefoneerida välisriikidega ja saada teenust inglise keeles.²⁷⁸ Ühtlasi on katsetatud ka videokonverentsi teel suhtluse vahendamist.²⁷⁹ Tekstitelefoni teenuse keskuse kulud katab Töö- ja Sotsiaalministeerium, lisaks maksavad tekstitelefoni teenuse kasutajad tasu, mis võrdub kohaliku kõne maksumusega.²⁸⁰

Õiguskantsler rõhutas, et „tähelepanuta ei tohi jätta asjaolu, et kurdiga kaasas olev isik, kes aitab vahendada kurdi ja menetlust läbi viiva isiku suhtlust, võib olla tõlkimisel erapoolik. Isegi kui on kasutatud kurdi sõpra või tuttavat (nt tugiisik vmt) tõlgina vaid esialgsel ülekuulamisel ja täiendav ülekuulamine teostatud viipekeeletõlgi vahendusel, on esialgsel ülekuulamisel antud informatsioonil teatav konstitueeriv mõju ka täiendaval ülekuulamisel sama isiku antavale informatsioonile, mistõttu kätkeb selline praktika endas potentsiaalset ohtu objektiivsele ja õiglasele menetlusele. Tuleb arvestada, et professionaalsel tasemel viipekeele oskus on küllaltki haruldane ja kurtide orienteerumine õigusmaailmas enamasti minimaalne, mistõttu ei pruugi tõlke ebakompetentsus menetlusosalistele ega menetlust läbiviivale isikule ka tagantjärele mitte

---

²⁷⁴ Samas, p19. Vt ka informatiivne ülevaade http://en.wikipedia.org/wiki/Video_Relay_Service (kättesaadav 22.08.2012).

²⁷⁵ Samas, p 20.

²⁷⁶ Vt näiteks http://en.wikipedia.org/wiki/Telecommunications_Relay_Service (20.04.2014).

²⁷⁷ N. Timmermans (koostaja), (viide nr 193), lk 71.

²⁷⁸ Samas, lk 71-72.

²⁷⁹ Samas, lk 73.

²⁸⁰ Samas, lk 73.

kunagi teatavaks saada. Seetõttu tuleb kaaluda igal võimalikul juhul viipekeelse kurdiga suhtlemisel professionaalse viipekeeletõlgi kasutamist.²⁸¹

Õiguskantsler leidis, et „mitteprofessionaalse viipekeeletõlgi menetlusse kaasamisel on oht, et ta ülehindab oma oskust ja tõlgib valesti või ebatäpselt, pidades silmas õiguskeele täpsust ja erinevust igapäevakeelest, eriti suur. Viipekeeletõlkide kutsestandardite kontrollimata jätmine kätkeb endas ohtu menetlusosalisest kurdile õiglase menetluse ja sellest efektiivse osavõtu tagamata jätmises, kuna tagantjärele võib olla väga keeruline või isegi võimatu heastada ebakompetentse viipekeeletõlgi põhjustatud eksitusi ja väärarusaamu.²⁸² Ohu ületamiseks pakkus Õiguskantsler välja, et Justiitsministeerium võiks kaaluda koostöös viipekeeletõlkidega menetlusse kaasatavatele viipekeeletõlkidele kutsestandardite²⁸³ sätestamist ja kontrollimist, kuna vaid pädev ja professionaalne viipekeeletõlk saab garanteerida hea kvaliteediga, täpse ja erapooletu tõlke.²⁸⁴

Käesoleva töö autor on seisukohal, et eesti viipekeele kasutamise õigus on PS § 51 lõike 1 kaitsealas, mistõttu ka süüteo menetluses tuleb vajadusel iga kord võimaldada eesti viipekeele kasutamist. See on osa laiemast viipekeele kui keelelis-kultuurilise nähtuse avaldumise õiguste kaitsest, mis Eestis tähendab eesti viipekeele tunnustamist ja ametlikus suhtluses võimaldamist. Sellega on kooskõlas ka õiguskantsleri käsitus, mille järgi alternatiivsed puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamishendid ei pruugi tagada kurdile isikule õiglast menetlust

Samas tuleb mõnda, et alati on olemas võimalus, et ka viipekeeletõlk ei mõista kurti vahendada, kuna kurt ei pruugi osata eesti viipekeelt (vajalikul määral). Seetõttu on oluline, et viipekeele kasutamise võimaldamine ametlikus suhtluses PS § 51 lg 1 mõttes ei välistaks viipekeele või muu kurdi suhtlusviisi käsitlemist puudest tuleneva takistuse ületamise vahendina PS § 28 lg 4 mõttes. PS § 28 lg 4 ülesanne iseseisvaks funktsiooniks on tagada mistahes puudest tingitud takistuse ületamishendite kasutamise võimalus, sedasama kinnitavad ka PS § 21 lõiked 1 ja 2 („teatatakse viivitamatult arusaadavas keeles ja viisil“).

---

²⁸¹ Õiguskantsleri soovitus, (viide nr 181), p 21.

²⁸² Samas, p 22.

²⁸³ Kutsestandardite ja nende nõuetega saab tutvuda: <http://www.kutsekoda.ee> (kättesaadav 16.04.2014).

²⁸⁴ Õiguskantsleri soovitus, (viide nr 181), p 22.

4.4.4. PPA ja Justiitsministeeriumi vastus Õiguskantsleri soovitusel

PPA leidis, et viipekeeletõlgi kaasamise vajaduse objektiivsete kriteeriumite määratlemiseks juhiste (kuulmislanguse ulatus ja sellega seoses sätestatud puude aste, mõni test lugemis- ja kirjutamisoskuse kohta vms) väljatöötamise ja rakendamise osas peaks sellekohane õiguslik alus olema seaduses. Samuti võib PPA hinnangul kurdi poolt tehtud testi hindamiseks vaja minna eriteadmisi, mida menetlejal ei ole. PPA märkis, et „menetlusosalisele, sealhulgas kurdile, tagatakse kindlasti tõlgi abi, kui menetlusosaline seda soovib või on ilmne, et menetleja ja menetlusosalise suhtlemine ilma tõlgi abita ei toimi ning ei taga seega õiglast menetlust ning võib kaasa tuua kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise, mille kohaselt tõlgi kohustusliku osalemist nõudev menetlustoiming on tema puudumise tõttu õigustühine.“²⁸⁵

PPA märkis ka, et kuigi menetlusse kaasatava viipekeeletõlgi näol ei pea tegemist olema tingimata kutsetunnistusega tõlgiga, siis tagamaks võimalikult kvaliteetne tõlge, on PPA viipekeeletõlget sisse ostnud kohalikele kurtide ühingutelt või viipekeeletõlketeenust osutavalt osahingult. Valveviipekeeletõlgi sisseseadmise aitaks PPA hinnangul kindlasti hõlbustada menetleja tööd. Samas jäi PPA kahtlevaks valveviipekeeletõlgi ametikoha loomise võimalikkuses, kuna selleks oleks vaja eelarves ette näha võimalused vastava arvu spetsialistide kaasamiseks, seda olukorras, kus puudub isegi Eesti Kohtuekspertiisi Instituudil puudub võimekus tagada ekspertide ööpäevaringne vastuvõtt neljas regioonis jooobeseisundi tuvastamiseks.²⁸⁶

Justiitsministeerium märkis oma vastuses õiguskantsleri soovitusel, et „prokuratuuris ei ole välja töötatud erilisi juhtnõore viipekeeletõlgi kaasamise vajaduse väljaselgitamiseks ja hetkel ei näe prokurörid nende järele ka praktilist vajadust.“²⁸⁷ Justiitsministeerium leidis, et „kuigi kehtiv KrMS näeb juba ette piisavad tagatised, on Justiitsministeeriumil siiski plaanis KrMS-i muuta, et

---

²⁸⁵ PPA vastus Õiguskantsleri soovitusel kurdi vahendava tõlgi kaasamise kohta kohtuvälisesse süüteomenetlusse, 28.11.2012, nr 1.2-3/190410-2. Ka VTMS § 150 lg 1 p 9 sätestab väärteoasja kohtumenetluses tõlgi osaluseta asja arutamist keeles, mida menetluslune isik ei valda väärteomenetlusõiguse olulise rikkumisena.

²⁸⁶ Samas.

²⁸⁷ Samas.

võtta Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2010/64/EL²⁸⁸ õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses. Nimetatud direktiiviga kehtestatakse miinimumstandardid tõlke tagamisele Euroopa Liidu liikmesriikides. Lisaks on Euroopa Liidul kavas lähiaastatel tulla välja eraldi direktiiviga, mis reguleerib haavatavate kahtlustatavate ja süüdistatavate õiguste, sealhulgas õiguse tõlkele, tagamist. Seal nähakse eraldi õigused ette ka isikute suhtes, kes suhtlevad viipekeele abil²⁸⁹.

Justiitsministeeriumi seisukohast saab järeldada, et Justiitsministeeriumi arusaama järgi tagab PS § 28 lõikest 4 tulenev puuetega inimeste asumine riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all ja vabaduse võtmise või vahi all pidamise korral ka PS § 21 lõigetest 1 ja 2 tulenev juba piisavalt seda, et kurdi menetlusosalisega suheldakse vajadusel viisil, mis võimaldab tal menetlusest aru ja osa saada. Autori meelest ei pruugi aga menetluse läbiviijad alati taibata, millal menetlusosaline saab menetlusest osa ja aru. Nagu õiguskantsleri soovitusel selgus ei tagata menetlusasutusse pöördumisel viipekeele kasutamise õigust mitte alati menetleja poolt, vaid kohaliku omavalitsuse poolt SHS § 26 alusel. Nagu eelnevalt selgus on kohalike omavalitsuste poolt viipekeele tõlketeenuse võimaldamine problemaatiline .

Osaliselt aitab kurdi menetlusosalise jaoks olukorda lahendada eesti viipekeele kui eestlastest kurtide emakeele kaitsmine ametliku suhtluse keelena PS § 51 lõike 1 mõttes. Tulenevalt ka õiguskantsleri väljapakutud valveviipekeele tõlgi sisseseadmisest võimaldaks see kurdil menetlusosalisel suhelda menetluse läbiviijaga oma loomulikus keeles ja tagada nõnda õiglase menetluse. Käesoleva töö autorile tundub, vastupidiselt PPA seisukohale,²⁹⁰ et ööpäevaringse videoühenduse teenuse võimaldamine pruugi olla senisest süsteemist kulukam, kuna viipekeele tõlkide sõidukulud vähenevad (ilmselt on endiselt olukordi, kus viipekeele tõlgi füüsiline kohalolek on nõutav ja ei saa piirduda üksnes videoühendusega, näiteks kohtutõlge).

---

²⁸⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.10.2010 direktiiv 2010/64/EL, õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses. – ELT L 280, 26/10/2010, lk 1—7.

²⁸⁹ Samas

²⁹⁰ PPA vastus, (viide nr 285). Vt ka VTMS § 150 lg 1 p 9, mis sätestab väärtetoasja kohtumenetluses tõlgi osaluseta asja arutamist keeles, mida menetlusosaline isik ei valda väärtetoamenetlusõiguse olulise rikkumisena.

4.4.5. KrMS-i ja VTMS-i viipekeeletõlget puudutavate sätete muudatused

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2010/64EL põhjenduste punktides 6 ja 7 on märgitud, et kuigi kõik liikmesriigid on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta osalised, näitavad kogemused, et ainuüksi see asjaolu ei tekita piisavalt usaldust teiste liikmesriikide kriminaalõigussüsteemi vastu. Vastastikuse usalduse tugevdamine nõuab konventsiooni artiklis 6 sätestatud õiguste ja kaitsemeetmete järjekindlamat rakendamist. See eeldab ka konventsioonis ja hartas sätestatud miinimumnõuete edasist täiustamist liidus selle direktiivi ja muude meetmete abil.²⁹¹

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2010/64/EL artikkel 2 lg 3 sätestab, et õigus suulisele tõlkele käesoleva artikli lõigete 1²⁹² ja 2²⁹³ alusel hõlmab ka asjakohast abi kuulmis- või kõnehäiretega isikule. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadusega²⁹⁴ võeti direktiivi sätteid KrMS-i üle, kuigi artikkel 2 lõiget 3 sõna-sõnalt üle ei võetud, võib eeldada, et selles sätestatud õigust tagab Eestis KrMS § 161 lg 2, mis sätestab, et tõlk on ka tumma või kurti vahendab isik. Kriminaalmenetluse muutmise seadusega täiendati muu hulgas KrMS-i §-e 10 ja 161 ning sätestati § 34 lg 1 punktis 2¹ ka kahtlustatavale õigus tõlgi abile, õigus, mida autori teada enne *expressis verbis* KrMS-is ei leidunud. KrMS § 10 lg 2 täiendati nii, et kahtluse korral selgitab menetleja välja nii menetlusosalise kui ka kohtumenetluse poole eesti keele oskuse, kui eesti keele oskust ei ole võimalik välja selgitada või see osutub ebapiisavaks, tagatakse tõlgi abi. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse seletuskirjas märgitakse, et uues KrMS-i redaktsioonis nähakse ette, et menetleja peab iga kord hindama isiku keeleoskust ning seda, kas ta valdab eesti keelt sellisel tasemel, et kriminaalmenetlusest aru saada ning oma õigusi

---

²⁹¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.10.2010 direktiiv 2010/64/EL

²⁹² „Liikmesriigid tagavad, et kahtlustatavale või süüdistatavale isikule, kes ei räägi või ei mõista asjaomasel kriminaalmenetluses kasutatavat keelt, võimaldatakse viivitamata suuline tõlge kriminaalmenetluse ajal uurimisasutustes ja kohtutes, sh politsei poolt läbiviidava küsitlemise, kõikide kohtuistungite ja mis tahes vaheistungite ajal“.

²⁹³ „Liikmesriigid tagavad, et suuline tõlge on kättesaadav kahtlustatava või süüdistatava isiku ning tema õigusnõustaja vahelise suhtluse tarbeks, mis on otseselt seotud menetluse käigus läbiviidava mis tahes küsitlemise või ülekuulamise või edasikaebuse esitamise või muude menetluslike taotlustega, kui see on vajalik menetluse õigluse tagamiseks“.

²⁹⁴ RT I, 04.10.2013, 3.

kaitsta.²⁹⁵ Kuidas ja mis alusel peaks menetleja sellise hindamise läbi viima? Autori arvates oleks tarvilik koostada menetluse läbiviijatele vastav juhend nagu õiguskantsler soovitas.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2010/64/EL artikli 21 järgi peaksid liikmesriigid tagama sellise menetluse või mehhanismi olemasolu, mille eesmärk on selgitada välja, kas kahtlustatav või süüdistatav isik räägib ja mõistab kriminaalmenetluses kasutatavat keelt ning kas ta vajab tõlgi abi. Selline menetlus või mehhanism eeldab, et pädev asutus kontrollib asjakohasel viisil, sealhulgas asjaomase kahtlustatava või süüdistatava isikuga konsulteerides, kas ta räägib ja mõistab kriminaalmenetluses kasutatavat keelt ning kas ta vajab tõlgi abi. Justiitsministeeriumi vastuse põhjal Eestis mingeid juhtnööre viipekeeletõlgi kaasamise vajaduse väljaselgitamiseks ei ole ja prokurörid ei nägevat nende järele ka praktilist vajadust.²⁹⁶ Ka kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse seletuskirjas märgitakse, et eraldi menetlust tõlgi kaasamise vajaduse väljaselgitamiseks ette ei nähta ning see ei pruugi olla ka väga mõistlik. Pigem on oluline säilitada teatud paindlikkus menetlejale, kes esmase vestluse või küsimuste esitamise teel selgitab välja, kas isik valdab eesti keelt ning missugune on tema keeleoskuse tase.²⁹⁷ Loodetavasti tagab KrMS § lg 2 lause 3 siiski selle, et kahtluse korral (kui ei ole võimalik eesti keele oskust välja selgitada) tagatakse viipekeeletõlgi abi.

Lisaks KrMS-i sätetele osutus vajalikus muuta ka VTMS-i tõlget puudutavaid sätteid. VTMS § 24 täiendati lõikega 2, mis sätestab, et tõlk kaasatakse kohtuvälises menetluses menetlustoimingu läbiviimisele menetlusosalise või tunnistaja taotlusel ning kohtumenetluses. Tõlk taandub või taandatakse kriminaalmenetluses sätestatud alustel ja korras. Liiklusseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse²⁹⁸ II lugemise seletuskirjast²⁹⁹ selgub, et VTMS § 24 muutmine on seotud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele ülevõtmisega riigisisesse õigusesse.

---

²⁹⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 1. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=e9d9554c-ce40-4109-81bc-d1529fc238c9&> (17.04.2014).

²⁹⁶ Vt justiitsministri vastus

²⁹⁷ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 2. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=e9d9554c-ce40-4109-81bc-d1529fc238c9&> (17.04.2014).

²⁹⁸ RT I, 14.02.2014, 1

²⁹⁹ Kättesaadav Riigikogu Liiklusseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu II lugemise seletuskiri, lk 2. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=b30534f5-6a9c-4ca4-ac3d-16c5cd3f8917&> (14.04.2013)

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2010/64/EL artikkel 1 lõike 3 kohaselt, kui liikmesriigi õiguses sätestatakse pisirikkumiste eest karistuse määramine muu asutuse kui kriminaalasjades pädeva kohtu poolt ning karistuse võib sellisesse kohtusse edasi kaevata, siis kohaldatakse direktiivi sätteid üksnes kohtus toimuvate menetluste suhtes. Liiklusseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse II lugemise seletuskirjast selgub, et eelnevast tulenevalt ei nõua seega direktiivi sätteid, et õigust suulisele ja kirjalikule tõlkele tuleb väärteomenetluse raames kohtuvälises menetluses tagada samas mahus kui kriminaalaja kohtueelses menetluses. Direktiivi nõuded ei kohaldu kohtuvälise menetleja poolt läbiviidava menetluse suhtes, vaid üksnes kohtumenetluse faasis. Muudatuse kohaselt on tõlk väärteomenetluses kohustuslik alates väärteoasja arutamisest maakohtus.³⁰⁰

Kui menetlusalune isik või tunnistaja taotlevad tõlgi kaasamist väärteoasja kohtuvälises menetluses, kuna riigikeeleoskus ei ole piisav menetlustoimingu mõistmiseks ning ka kohtuvälise menetleja muu keele oskus ei taga menetlustoimingu igakülgset mõistetavalt läbiviimist, siis tõlk kaasatakse menetlustoimingu läbiviimisele.³⁰¹ Käesoleva töö autor leiab, et siin on oluline roll sellel, millise väärteo menetlemisega on konkreetselt tegu. Justiitsministeerium oma vastuses Õiguskantsleri teabe nõudmisele tõi näite, et kui kurt ületab sõiduteed punase fooritulega, siis on võimalik, et kohtuvälise menetleja saab sellele tähelepanu juhtida ka tõlgi vahendusega. Kui aga rikkumine põhjustas liiklusohu, mis liiklusseaduse § 2 p 31 kohaselt on olukord, mis sunnib liiklejat ohu vältimiseks järsult muutma liikumissuunda või – kiirust või peatuma ning on karistatav liiklusseaduse § 259 lg 2 punkti 3 alusel ning kohtuvälise menetleja sisemise veendumuse kohaselt ei ole sellise rikkumise puhul võimalik üksnes hoiatusega piirduda, siis tuleks isiku suhtes kiir- või üldmenetluse läbiviimiseks viipetõlk kaasata.³⁰² Autor leiab, et sellega võib nõustuda ja ühtlasi tuleb silmas pidada süütegude strasbuurlikku põnaalse materia põhimõtet ning õiglase menetluse huvides kaasata tõlk vajadusel ka menetleja enda initsiatiivil.

---

³⁰⁰ Samas, lk 2.

³⁰¹ Samas, lk 2.

³⁰² Justiitsministeeriumi vastus, viide nr 185.

Autori arusaama kohaselt KrMS-i ja VTMS-i muudatused eesti viipekeele õiguslikku käsitlemisse neis aktides põhimõttelisi muutusi ei toonud. Endiselt käsitletakse viipekeele tõlketeenust kui vaid puudest tuleneva takistuse ületamise vahendit. Et tagada eesti viipekeele kasutamise õigus süüteomenetlustes võib olla vajalik tõlgendada süüteomenetluse sätteid tulenevalt PS § 21 lõigetest 1 ja 2 nii, et neis sisalduv mõiste „keel“ hõlmab eesti viipekeelt, ja PS § 51 lõiget 1 nii, et selles sisalduv mõiste „eesti keel“ hõlmab ka eesti viipekeelt.

Kohustus ka kohtuvälises vääртеomenetluses tõlk kaasata, ilma, et menetlusosaliseks olev isik seda tingimata ise taotleks, võib tuleneda ka isiku õigusest heale haldusele, mille Riigikohus on tuletanud PS §-st 14.³⁰³ Samas on õiguskantsler ühes varasemas menetluses, kus vääртеoasjas suheldi kuulmispuudega isikuga kirjalikult, leidnud, et vääртеomenetluses saab menetlusaluselt isikult nt ütlused võtta omakäeliselt (VTMS § 56 lg 1). Haldusmenetluse seadustiku³⁰⁴ (edaspidi HMS) § 21 lg 1 sätestab, et kui menetlusosaline või tema esindaja ei valda keelt, milles asja menetletakse, kaasatakse menetlusosalise taotlusel asja menetlemisel tõlk.³⁰⁵ Eelnevale tuginedes leidis õiguskantsler, et „seega on kuulmispuudega avaldajaga suhtlemise kirjaliku vormi kasutamine ning tema abistaja vahendusel suhtlemine õiguspärased ja kooskõlas hea halduse tavaga.“³⁰⁶ Autori meelest võib õiguskantsleri sellist seisukohta konkreetses asjas võib põhjendada asjaoluga, et õiguskantslerile nähtus, et haldusorgan selgitas avaldajale ja tema abistajale vääртеomenetluse põhimõtteid ning suheldi avaldajaga ka kirjalikult.³⁰⁷

Käesoleva töö autor peab aga sellist praktika mõnevõrra probleemseks, kuna pole selge, kas menetlusalune isik oli võimeline kirjalikku suhtlust mõistma. Haldusorganiks olnud Tallinna Linnavalitsus kinnitas, et avaldaja valdab eesti keelt ning suhtles kohtuvälise menetlejaga paberile kirjutades. Kuna avaldaja valdab eesti keelt, siis käsitleti avaldaja abistajat tema „vaimse toena“ ning mitte tõlgina KrMS § 10 lg 2 mõttes.³⁰⁸ Autori tekib küsimus, kas antud juhul

---

³⁰³ RKPJKo 3-4-1-1-03, p-d 12 ja 16: „Kuigi PS § 14 on sõnastatud objektiivselt, tulenevad sellest sättest ka subjektiivsed õigused, sh üldine põhiõigus korraldusele ja menetlusele [...] Euroopa õigusruumis tunnustatud põhimõtete analüüs viib järeldusele, et PS-st tuleneb isiku õigus heale haldusele, mis on üks põhiõigustest.

³⁰⁴ RT I 2001, 58, 354... RT I, 23.02.2011, 8.

³⁰⁵ Erialakirjanduses peetakse võimalikuks ka menetlusosalise isiku enda poolt tõlkimist teistele menetlusosalistele – A. Aedmaa jt. Haldusmenetluse käsiraamat, 2004, lk 71.

³⁰⁶ Õiguskantsleri seisukoht õigusrikkumise puudumise kohta, 21.05.2010, nr 7-5/10050/1103051, p 38.

³⁰⁷ samas, p 37.

³⁰⁸ samas, p 29.

kohtuväline menetleja hindas avaldaja keeleoskust õigesti? Samuti mõjuvad haldusorgani sellised tagantjärele tehtud väited mõnevõrra enese õigustusena, „vaimne tugi“ ei ole menetlusosaline, küll aga oleks seda tõlk. Avaldaja enda väitel ei esitanud kohtuväline menetleja kordagi küsimusi seoses avaldaja kaebusega või sellega, et miski jäi arusaamatuks.³⁰⁹

4.4.6. Viipekeele kasutamine haldusmenetluses

Haldusmenetluses reguleerib tõlgi kaasamist menetlusse HMS § 21 lg 1, mis sätestab, et kui menetlusosaline või tema esindaja ei valda keelt, milles asja menetletakse, kaasatakse menetlusosalise taotlusel asja menetlemisele tõlk. HMS § 21 lg 2 järgi katab tõlgi kaasamise kulud tõlgi kaasamist taotlenud menetlusosaline, kui seaduse või määrusega ei ole sätestatud teisiti või kui haldusorgan ei otsusta teisiti. Haldusorgan võib kehtestada tingimuse, et haldusaktiga isikule antav õigus ei teki enne tõlgi kaasamise kulude katmist.

Halduskohtumenetluse seadustikus (edaspidi HKMS)³¹⁰ reguleerib tõlgi kaasamist muu hulgas § 38 lg 7, mis sätestab, et kui kaebaja soovib menetluses kasutada tõlgi abi, tuleb seda kaebuses märkida ja võimaluse korral esitada tõlgi andmed. HKMS § 82 lg 1 järgi kui menetlusosaline ei valda eesti keelt, kaasab kohust tema taotlusel või omal algatusel menetlusse võimaluse korral tõlgi. Tõlki ei pea kaasama, kui menetlusosaline seda ise ei taotle ning tema avaldused on kohtule ja teistele menetlusosalistele arusaadavad. Viipekeeletõlgi kaasamise osas on aga asjakohaseimaks sätteks HKMS § 82 lg 4, mille järgi, kui menetlusosaline on kurt, tumm või kurtum, vahendatakse talle menetlust kirjalikult või elektrooniliselt või kaasatakse menetlusse tõlk. HKMS § 106 järgi kohaldatakse tõlgikuludele tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-des 151-161 sätestatut.

Justiitsministeerium on oma vastuses õiguskantsleri teabenõudele³¹¹ leidnud, et tulenevalt KeeleS § 3 lõikest 2 ja § 5 lõikest 1 on eesti viipekeel osa Eesti riigikeelest ning sellele ei laiene võõrkeele regulatsioonid. Justiitsministeeriumi hinnangul ei kohaldu seetõttu haldusmenetluses viipekeeletõlgi kaasamisel HMS § 21, mis sätestab tõlgi kaasamise haldusmenetlusse (s.h

³⁰⁹ samas, p 3.

³¹⁰ RT I, 23.02.2011, 3...RT I, 23.12.2013, 38.

³¹¹ Justiitsministeeriumi vastus, (viide nr 185).

riikliku järelevalve menetlusse), kuna see reguleerib juhtu, mil menetlusosaline (või tema esindaja) ei valda eesti keelt. KeeleS § 8 lõike 2 järgi peab kurdile tagama võimaluse eestikeelseks suuliseks asjaajamiseks.³¹² Haridus- ja Teadusministeerium leiab aga samas küsimuses, et „KeeleS eesmärgiks ei ole staatuse reguleerimine, eesti keele esinemiskuju kasutamist ei ole KeeleS eraldi reguleeritud ning kehtestatud ei ole ka õigust nõuda või kohustust anda teavet esinemiskuju vormis.“³¹³ Haridus- ja Teadusministeeriumi (edaspidi HTM) seisukohast kehtivad eesti keele esinemiskujule kõik eesti keele kasutamist reguleerivad sätted, ainukeseks erandiks on juhud, mil nõutakse eesti kirjakeele normile vastava eesti keele kasutamist – seda tehakse riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse ametiasutuste dokumentide, veebilehtede, siltide, viitade ja teadaannete puhul (KeeleS § 4 lg 1). HTM leiab, et kui nõutakse eesti kirjakeele normile vastava eesti keele kasutamist ei saa kasutada eesti keele esinemiskuju.³¹⁴ Samas on HTM-i koostatud keelehariduspoliitika Eesti raportis leitud, et eesti viipekeelel siiski on Eestis ametlik staatus.³¹⁵

Justiitsministeerium märgib, et riikliku järelevalve menetlus kurdi kui menetlusosalise osalusel peaks toimuma sisuliselt samasugustele alustel ja tingimustel, kui menetlusosaliseks oleks kuulja. Vastasel korral tekiks kahtlus võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumisest. Tulenevalt HMS § 5 lõigetest 1 ja 2 tuleb kurdi menetlusosalise puhul valida selline menetlusviis, mis võimaldab kurdi osavõttu menetlusest.³¹⁶ Justiitsministeerium leiab, et riikliku järelevalve teostaja ei tohiks otsustada kirjaliku menetluse kasuks üksnes põhjusel, et menetlusosaline on kurt, selline teguviis, muid asjaolusid kaalutlemata võib kahjustada menetlusosalise ärakuulamisõigust ning viia lõppkokkuvõttes sisuliselt ebaõige otsuse tegemiseni. Kuivõrd eesti viipekeel on osa riigikeelest, siis kulud kurdi vahendava tõlgi kaasamiseks peab kandma riik, sest riik on sellise kohustuse endale KeelS § 8 lg-tega 1 ja 2 võtnud.³¹⁷ Samas möönab Justiitsministeerium, et „piirid kulude hüvitamisele seab riigi finantsolukord, mis tähendab, et tõenäoliselt ei saa riik hüvitada tõlketeenuse kasutamisest tekkinud kulusid lõpmatuseni, vaid teatud mõistlikus ja

---

³¹² Samas.

³¹³ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus, (viide nr 182).

³¹⁴ Samas.

³¹⁵ Haridus- ja Teadusministeerium. Keelehariduspoliitika ülevaade. Eesti raport. Tartu, 2008, lk 14; Eesti keelehariduspoliitika ülevaade 2011. Haridus- ja Teadusministeeriumi Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus, lk 37. Kättesaadavad: <http://www.hm.ee/index.php?044911> (18.04.2014).

³¹⁶ Samas.

³¹⁷ Samas.

põhjendatud, kurdi õigusi võimalikult parimal moel tagavas, ulatuses.³¹⁸ Justiitsministeeriumi mõõndust riigi finantsolukorra arvestamise olulisusest viipekeele tõlketeenuse tagamisel on oluline arvestades ka Riigikohtu praktikat, mille kohaselt põhiõiguse riive legitiimseks eesmärgiks on eesmärk hoida kokku riigi raha.³¹⁹

Käesoleva töö autor leiab aga, et mitte igasugune riigi raha kokku hoidmise eesmärk ei saa olla põhiõiguse riive legitiimseks eesmärgiks. Riigi raha kokkuhoid mingi põhiõiguse riive legitimeerimisel peaks käesoleva töö autori arvates olema põhjendatud ka iga kord mingi muu konkretiseeritava eesmärgiga. Eesti Vabariigi põhiseaduse II kommenteeritud väljaandes on PS § 28 kohta kirjutatud: „Vahendite olemasolu või puudumist ei rõhuta aga enam Euroopa sotsiaalharta³²⁰, nähes ette, et riik peab õigused üldjuhul tagama kohe, sõltumata majanduslikest võimalustest. Vaid teatud õiguste puhul aktsepteerib Euroopa Sotsiaalsete Õiguste Komitee nende dünaamilist iseloomu, mis paneb riigile kohustuse tegutseda täieliku õiguste realiseerimise suunas. [...] Ka PS ei rõhuta otseselt, et riigi rahalised ressursid oleksid sotsiaalsete õiguste tagamisel määravad.“³²¹ Tõsi, Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud III väljaandes on Riigikohtu lahenditele toetudes võetud PS § 28 sisustamisel omaks mõnevõrra konservatiivsem lähenemine ja mõõndud sotsiaalsete põhiõiguste mahu suurt sõltuvust riigi finantsolukorrast.³²² Samas on leitud ka, et tulenevalt seadusandja suhteliselt suurest otsustusvabadusest, millist abi millistel tingimustel ja ulatuses anda, võib ta otsustada isiku ja tema pere osaliselt või täielikult isiku toimetuleku tagamise vastutusest vabastada ja võtta isiku toimetuleku kindlustamine osaliselt või täielikult enda peale ka juhtudel, kus põhiseaduse ja rahvusvahelise õiguse järgi tal seda kohustust ei ole.³²³

Justiitsministeeriumi seisukoht keeleseaduse kohaldumise kohta kurti vahendava tõlgi kaasamisel haakub hästi maksukorralduse seaduse (edaspidi MKS)³²⁴ §-ga 47. MKS § 47 lg 1 järgi toimub maksuhalduri ja maksukohustuslase vaheline suhtlemine eesti keeles, kui nad ei ole

---

³¹⁸ Samas.

³¹⁹ RKPJKo 3-4-1-23-11, p 59; RKPJKo 3-4-1-52-13, p 46.2.

³²⁰ Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. RT II 2000, 15, 93.

³²¹ T. Annus. PS § 28, komm nr 3. – Eerik-Juhan Truuväli jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2 vlj. Tallinn: Juura 2008.

³²² Vt A. Henberg. PS § 28, komm nr 4. –Ü. Madise (peatoimetaja) jt, (viide nr 29).

³²³ Samas, autor viitab seejuures RKHKm 16.02.2012, 3-3-1-44-11, p-le 18.

³²⁴ RT I 2002, 26, 150...RT I, 31.01.2014, 14.

kokku leppinud teisiti. Võõrkeelt kasutatakse maksumenetluses keeleseaduses sätestatud korras. MKS § 47 lg 1 mõttes võiks pidada eesti viipekeelt eesti keele osaks, kuna KeeleS § 5 lg 1 järgi on iga muu keel peale eesti keele ja eesti viipekeele võõrkeel. Kuna maksumenetluses on enamikul juhtudel tegemist maksuhalduri algatatud menetlusega, mis lõpeb koormava haldusakti väljaandmisega, siis tuleneb ka juba MKS § 13 lõikes 1 sätestatud üldisest ärakuulamiskohustusest, et maksukohustuslasele tuleb enne otsuse tegemist anda võimalus ise uuritava küsimuse kohta ütlusi ja selgitusi anda. Ka Riigikohus on rõhutanud, et menetlusosaline peab teadma, mida talt tahetakse, ning soovi korral peab ta saama maksuhaldurit abistada.³²⁵

Samas tuleb autoril mõõnda, et keeleseadusesse viidi vastavisuline norm sisse alles alates 01.03.2007 kehtima hakanud redaktsiooniga,³²⁶ ent MKS-i § 47 lg 1 on püsinud muutumatuna alates maksuseaduse jõustumisest 01.07. 2002.³²⁷ MKS-i jõustumise-aegne keeleseaduse redaktsioon ei käsitlenud viipekeelt, tollaegne KeeleS § 2 lg 1 sätestas, et iga muu keel peale eesti keele on käesoleva seaduse mõttes võõrkeel.³²⁸ Seetõttu võib ajaloolise tõlgendamise kaudu oletada, et MKS § 47 lg 1 eesmärk ei ole tagada maksuhalduri ja maksukohustuslase vahel piiramatut eesti viipekeelset suhtlust.

MKS § 47 lg 2 sätestab, et tõlgi kaasab maksumenetluses ka menetlusosaline, menetlusosalise taotlusel maksuhaldur või menetlusosalise taotluseta maksuhaldur, kui ta peab seda vajalikuks. Vastavalt MKS § 47 lõikele 3 katab maksuhalduri poolt tõlgi kaasamise kulud tõlgi kaasamist taotlenud isik, kui seaduse või määrusega ei ole sätestatud teisiti või kui maksuhaldur ei otsusta teisiti. Tulenevalt MKS §-st 45, mille järgi kohaldatakse maksumenetluses haldusmenetluse seadust, kui maksukorralduse seaduse, maksuseaduses või tollieeskirjades ei ole ette nähtud teisiti, leiab käesoleva töö autor, et maksuhaldur peaks vajadusel kaasama kurdist menetlusosalise õiguste tagamiseks viipekeeletõlgi ning viipekeeletõlgi peaks reeglina katma riik.³²⁹

---

³²⁵ RKHKo 3-3-1-26-02, p 14.

³²⁶ Keeleseaduse muutmise seaduse § 2 p 1. – RT I 2007, 17, 82

³²⁷ RT I 2002, 26, 150. Vt MKS § 47 ja § 170.

³²⁸ Keeleseaduse 28.06.2002 kuni 31.08.2002 kehtinud redaktsioon (avaldamismärge puudub). Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/180026> (18.04.2013).

³²⁹ Justiitsministeeriumi vastus, (viide nr 185).

Käesoleva töö autor nõustub Justiitsministeeriumi seisukohaga, mille järgi tuleb HMS § 21 lõiget 2 sisustada nii, et keeleseadus on eriseaduseks, mis tagab eesti viipekeele kasutamise õigust ametlikus suhtluses PS § 51 lõike 1 mõttes ja riigi ning kohaliku omavalitsuse kohustus on tagada PS § 14 alusel selle realiseerumine. Eeskujuks võib tuua Soome haldusmenetluse seaduse,³³⁰ mille § 26 lg 1 punkti 1 järgi tagab haldusorgan tõlgitsemise ja tõlkimise omal initsiatiivil muu hulgas, kui menetlusosaline kasutab viipekeelt ja ei oska haldusorgani kasutatavat soome või rootsi keelt või sama lõike punkti 2 järgi, kui menetlusosalisest ei ole tema puude või haiguse tõttu võimalik aru saada.

4.4.7. Viipekeele kasutamine tõestamistoimingute tegemisel

Kurdi osalise õigusi on reguleeritud ka tõestamistoimingute tegemist reguleerivas tõestamisseaduses (edaspidi TõS).³³¹ Kurdi osalise õigusi ei reguleerita seejuures notariaalakti tõlkimist sätestatava TõS §-ga 17, vaid TõS-i II peatüki IV jaoga „Puuetega osalejad“.

TõS § 23 lg 1 järgi kaasab notar, juhul kui osaleja tema enda teatel või notari tähelepaneku kohaselt piisavalt ei kuule, ei kõnele või ei näe tõestamise tunnistaja, välja arvatud juhul, kui kõik osalejad sellest loobuvad. TõS § 24 lg 1 järgi peab notar esitama kurdile osalejale notariaalakti, milles TõS § 23 lõike 1 kohaselt on märgitud, et osaleja ei kuule piisavalt, ettelugemise asemel läbivaatamiseks; ilma selleta on tõestamine tühine. TõS § 25 lg 1 järgi, kui osaleja tema enda teatel või notari tähelepaneku kohaselt piisavalt ei kuule ega kõnele ega suuda ka kirjalikul teel suhelda, kaasab notar tõestamisse osaleja usaldusisiku, kes on võimeline osalejast aru saama. Ilma selleta on tõestamine tühine. Seejuures jääb TõS § 25 lg 4 järgi kehtima ka TõS §-s 23 sätestatud nõue tunnistaja kaasamise kohta. Lisaks eelnevale sätestab TõS § 26 lg 1, et kui osaleja enda teatel või notari tähelepaneku kohaselt ei saa alla kirjutada, kaasab notar ettelugemise ja nõusoleku andmise juurde tunnistaja ning TõS § 26 lg 2 kohaselt kirjutab notariaalaktile osaleja asemel alla tunnistaja.

---

³³⁰ Hallintolaki 434/2003... 581/2010. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434> (20.04.2014).

³³¹ RT I 2001, 93, 564... RT I, 09.10.2013, 12.

On ka leitud, et viipekeelsetele kurtidele, kelle emakeeleks on eesti viipekeel ning võõrkeeleks eesti keel, võib olla ka kirjutamise teel suhtlemine raskendatud, mistõttu tuleks ka tõestamistoimingutel rakendada vahendajana just viipekeeletõlki. On leitud, et kurdi jaoks on kvalifikatsioonita viipekeeletõlgi kasutamine seotud riskiga, kuna eelmainitud isikud ei pruugi mõista õiguskeelt ja vastutada ka oma tõlke õigsuse eest.³³²

TõS §-s 25 esinev usaldusisik ei tohi küll sama paragrahvi lõike 3 järgi osaleda tõestamistoimingus, mis on seotud usaldusisikule õigushüve loomisega, ent samas ei ole usaldusisiku kaasamisele nii ulatuslikke piiranguid nagu on tunnistaja kaasamisele (TõS 27). Sellise praktika ohtlikkuse osas on leitud, et erinevalt usaldusisikust kannab viipekeeletõlk vastutust oma tööga nii kliendi kui kutse ees.³³³ Samas kaasatakse ka tõestamistoimingu tegemisel kurdiga, kelle puhul pole võimalik kirjalikult suhelda, TõS § 25 lg 4 järgi tunnistaja, mis peaks suurendama tõestamise usaldusväarsust.

Kuigi võib oletada, et viipekeeletõlgi kutsest tulenev professionaalsus ja TõS § 17 lõikes 3 sisalduv tõlgi hoiatamine ebaõige tõlkimisega kaasneva tsiviil- ja kriminaalvastutuse eest sisaldab endas suuremat garantiid kurdi vahendamise kvaliteedi kõrgesse tasemesse näib käesoleva töö autorile, et just TõS-is on kurdi osalise õigusi Eesti õigussüsteemi õigusaktidest kõige põhjalikumalt reguleeritud, mis loodetavasti tagab ka kurtide õiguste hea kaitse. Notariaalses tõestamises ebaprofessionaalse viipekeeletõlgi ohtlikkusest saab tuua 1999. aastal Tartus juhtunust, kus kõrvalseisjatel ei tekkinud kahtlust, et kurt ei mõistnud, millele ta oma allkirja annab ning mis sellega kaasneb. Hiljem „isehakanud tõlk“ tunnistas, et püüdis küll kurdile asja selgitada, kuid tegelikult ei mõistnud ta isegi, millest jutt oli.³³⁴ On väidetud, et kirjeldatud juhtumi põhjal saab mittekvaliteetne tõlge tekitada probleeme kurdile, kuid võib kahjustada ka viipekeeletõlgi kutse mainet ühiskonnas.³³⁵

---

³³² R. Laja. Ootused viipekeeletõlgi pädevusele notariaalsete tehingute tõlkimisel. Tartu Ülikooli Sotsiaal- ja Haridusteaduskonna Eesti viipekeele tõlgi õppekava lõputöö, Tartu, lk 8.

³³³ Samas, lk 9.

³³⁴ S. Karja. Eluasemefondi juhataja tahab kurdi mehe korterit. – Tartu Postimees 26.03.1999.

³³⁵ R. Laja, (viide nr 332), lk 10.

4.4.8. Viipekeele kasutamine tsiviilmenetluses

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi TsMS) § 35 järgi vahendatakse, kui menetlusosaline on kurt, tumm või kurtumm, talle menetlust kirjalikult või kaasatakse menetlusse tõlk.

Tõlgile tasu maksmise korra sätestab TsMS-i 18. peatüki III jagu, samas on TsMS § 180 lg 1 p 1 alusel riigil võimalik menetlusabi kaudu vabastada menetlusosaline osaliselt või täielikult menetluskulude ja kohtulahendi tõlke kulude kandmisest. Kuna tsiviilkohtumenetluses on aga vaidlused eraõiguslikud (TsMS § 1), on küsitav, kas kurdile isikule tuleks alati tõlkekulud hüvitada. Käsitledes eesti viipekeelt PS § 51 lg 1 mõttes kui ametlikus suhtluses kasutatava eesti keele kaitsealas oleva keelena, siis leiab käesoleva töö autor, et riik peaks hüvitama ka tsiviilkohtumenetluses kurdi isiku viipekeeletõlke kulud. Kuna ükski põhiõigus pole piiramatult saab ka viipekeele kasutamise õigust siiski piirata (näiteks ilmselgelt perspektiivitute hagide puhul).

Kokkuvõte

Kurtide võime suhelda ja maailma tajuda on kuulmispuude tõttu raskendatud, raskuste ületamiseks on kurtide kogukondades välja arenenud viipekeeled. Viipekeelee kui visuaal-motoorse keele puhul on tegu keelega, mis on omane või võiks olla esimese keelena omane keskmiselt 0,1 %-le rahvastikust. Kuigi varasemalt on eitatud viipekeelee eksistentsi iseseisva keelena on, nüüdseks laialdaselt leitud, et viipekeel vastab loomuliku keele kriteeriumitele ja on kurtidele emakeeleks. Seejuures ei suuda enamik kurte kõneldavat-kirjutatavat keelt heal tasemel omandada.

Kuna kõneldava-kirjutatava keele omandamine on kurtide jaoks sageli komplitseeritud, siis ei valda paljud kurdid kõneldavat-kirjutatavat keelt määral, mis võimaldaks neil ühiskonnas, näiteks ametiasutustega suhelda. Seetõttu soovivad kurdid loomuliku ja elava keele viipelejatena õigust kasutada viipekeelt ka väljaspool kurtidevahelist suhtlust. Eesti viipekeelt kasutavad kurdid ei ole seejuures erandlikud, paljud neist käsitlevad end keelelis-kultuurilise vähemusgrupina, kes soovivad, et õigus saada eesti viipekeelset haridust ja suhelda eesti viipekeeles ametiasutustes oleks tagatud. Viipekeeles suhtlemise õiguse tagamine tähendab praktikas viipekeeleõlgi teenuse kasutamist, kuna viipekeelee oskus ei ole levinud.

Viipekeeles suhtlemise õiguse osas võib viipekeelt üldiselt käsitleda kahest vaatenurgast: viipekeel kui keel või viipekeel kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamisvahend. Lisaks peab arvestama, et viipekeeleele ei tohi omistada kurdiga suhtlemisel monopoolset rolli – viipekeelee kasutamise õigus peab jääma kurdi õiguseks ning mitte muutuma kohustuseks. Käesolevas töös püstitati hüpotees, et eesti viipekeelee kui puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamise vahendi kasutamise õigust peab selleks, et tagada eesti viipekeelee kui Eestis ametlikult tunnustatud keele parem kaitse ning võimaldada kurtidele teistega võrdset ligipääsu haridusele ja ametiasutustele, lisaks PS § 28 lõike 4 kaitsealas olevana käsitlema ka PS § 37 lõike 4 ja § 51 lõike 1 kaitsealas olevana.

Rahvusvahelises õiguses keele alusel diskrimineerimist keelavad normid, mis sisalduvad näiteks ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, kodanike ja poliitiliste õiguste rahvusvahelises paktis,

Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas või vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioonis, viipekeelt ei maini. Tõenäoliselt ei ole nende aktide vastuvõtmisel silmas peetud viipekeelte kaitset. Tõlgendamise kaudu on võimalik siiski ka rahvusvahelisest õigusest viipekeelele kui keelele kaitset leida.

On leitud, et viipekeele kasutamise õigust võiks kaitsta näiteks kodanike ja poliitiliste õiguste pakti artikliga 27. Sellise tõlgendamise kriitikana on välja toodud, et kurte isikuid ühendavaks ainsaks tunnuseks ongi kurtus ise ning seetõttu ei kujuta kurdid endast artikli 27 mõttes etnilist, usulist või keelelist vähemust. Lisaks on märgitud, et artikkel 27 järgi ei tohi vähemusrühmadel keelata tarvitada koos selle rühma teiste liikmetega oma emakeelt ehk kaitset ei saa mitte vähemused kui selline, vaid isikud, kes sinna vähemusse kuuluvad ja omavahel suhtlevad. V. Krausneker seevastu on teravalt kritiseerinud käsitlust, mille järgi viipekeel ei mahutu Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta kaitsealasse, väites, et viipekeel vastab kõigiti hartas keele määratlemiseks kasutatud omadustele. Eesti ei ole Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartaga liitunud, mistõttu ei ole ka selle tõlgendamisest, mille järgi kohalduks harta viipekeelele, käesoleval ajal eesti viipekeele kasutamise õiguse paremaks tagamiseks abi.

Kuigi keele alusel diskrimineerimist keelavaid sätteid on rahvusvahelise õiguse aktides üksjagu, on Lauri Mälksoo väitnud, et keeleõiguste kaitsmise tase rahvusvahelises õiguses on niivõrd primitiivsel tasemel, et keeleõigust ei saagi kirjeldada kui rahvusvaheliselt kaitstud õigust. Sellest lähtuvalt ja arvestades puudusi, mis tuleneksid viipekeele kaitsmisest üksnes keelelis-kultuurilise nähtusena, on leitud, et viipekeele kasutamise õiguse kaitsmine peaks endas kindlasti sisaldama ka puudest tuleneva suhtlemistakistuse ületamise vahendi elementi. Lisaks ei tohi viipekeele kasutamise õigus välistada muid kurtide poolt suhtlemise parandamiseks kasutatavaid vahendeid ja võimalusi.

Kurtide kui puudega isikute, kellel samas on õigus oma keelelis-kultuurilisele eripärale ja selle kaitsele ning edendamisele, õigusi kaitseb autori meelest kõige paremini ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis (edaspidi: Konventsioon) on tasakaalustatud kurdi individuaalse keelelise identiteedi säilitamise õigus ja viipekeelne

juurdepääs avalikele asutustele. Eesti on Konventsiooni koos fakultatiivprotokolliga ratifitseerinud ja need jõustusid 2012. aastal.

Konventsiooni artikli 2 järgi hõlmatakse Konventsioonis mõistega keel nii kõneldavaid ja viipekeeli, samuti muid mitte kõneldavate keelte vorme. Konventsiooni põhimõtete järgi, mis on muu hulgas sätestatud artiklis 3, tuleneb, et Konventsioonis ei käsitleta kurtust puudena, mida peaks korrigeerima, vaid seda nähakse inimkonna mitmekesisuse avaldumisena ja iga indiviidi identiteedi osana, mida on õigus säilitada. Viipekeele kasutamise õiguse tagamisel on autori meelest olulisemad Konventsiooni artikkel 21 punkt b, mis kohustab osalisriiki võtma tarvitusele kõiki asjakohaseid meetmeid, et tagada viipekeele ja muude suhtlustakistust ületada aitavate vahendite kasutamise lubamine ja võimaldamine ametlikus suhtluses, ja artikkel 24 punkt 3 lõige b, mille järgi võtavad osalisriigid tarvitusele asjakohaseid meetmeid, et soodustada viipekeele õppimist ning kurtide kogukonna keelelise identiteedi edendamist.

Iseküsimuseks on Konventsiooni põhimõtete ja sätete rakendamine osalisriikides. Konventsiooni artikkel 4 lõige 1 punktist a ilmneb, et osalisriigid on kohustatud võtma Konventsioonis tunnustatud õiguste teostamiseks tarvitusele kõiki asjakohaseid seadusandlikke, halduslikke ja muid meetmeid ning punkti d järgi hoiduma mis tahes tegevusest või praktikast, mis ei ole kooskõlas Konventsiooniga ning tagama, et avaliku võimu esindajad ja institutsioonid tegutseksid vastavalt Konventsioonile. Konventsiooni artikkel 4 lõikes 2 on märgitud, et majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste osas kohustub iga osalisriik võtma kõigi enda käsutuses olevate ressursside piires ja vajaduse korral rahvusvahelise koostöö raames meetmeid, eesmärgiga saavutada järk-järgult nende õiguste täielik teostamine, kahjustamata sealjuures nende Konventsioonis sisalduvate kohustuste täitmist, mis on rahvusvahelise õiguse järgi viivitamatult kohaldatavad.

Konventsiooni ratifitseerimise seletuskirjas on märgitud, et Konventsioonist tuleneb kohustus pürgida konventsioonis sätestatud eesmärkide poole. Pürgimise käigus on oluline aeg-ajalt seisatuda ja vaadata, kui kaugemale on jõutud. Gerard Quinn on leidnud, et Konventsioonis sätestatud puude-spetsiifilised inimõigused on loodud justnagu peegliks ühiskonnale, sundimaks iga osalisriiki tunnustama, et põhiõigused peavad olema praktilisel tasemel võrdselt

kättesaadavad ka puuetega isikutele: „Nii nagu peegligagi võime me keelduda sellesse pilku heita või võime vaadata peeglist, ent nähtut ignoreerida, või võime nähtut tähele panna ja pühendada enese muutmisele.“

Lisaks Konventsioonis sätestatule on viipekeele kasutamise õiguse tagamisel relevantne EIÕK ja seda rakendava EIK-i praktika. EIÕK-i sätetest on seejuures kõige asjassepuutuvam artikkel 6. Nii on EIK tuvastanud kaasuses *Timergaliyev vs Venemaa* EIÕK artikli 6 lõike 1 koostoimes artikkel 6 lõike 3 punktiga c rikkumise põhjusel, et süüdistatavale ei võimaldatud apellatsioonmenetluses kuuldeaparaati ning samuti ei nimetatud talle kaitsjat. Seejuures leidis EIK, et menetluse õigluse garandiks on lõppstaadiumis kohtunik. Autori arvates võib menetluse õigluse garandiks lugeda igat menetluse läbiviijat.

Ent õiglane menetlus ei tähenda, et süüdistatavale peab olema tagatud menetlusel kõneldu vahetu vahendamine näiteks viipekeele tõlgi kaudu – EIK on leidnud nii lahendis *Roos vs Rootsi* kui ka *Stanford vs Ühendkuningriik*, et asjaolu, et süüdistatav ei kuule kõike istungil öeldut ei välista õiglast menetlust, kuna süüdistataval on esindaja, kes saab süüdistatavale menetlust selgitada. Seega on EIK-i praktika valguses esmatähtis, et menetlusosaline isik saaks menetlusest aru ja suudaks seda jälgida ja seejuures pole oluline, kuidas menetlusosalise kurtusest põhjustatud suhtlustakistus faktiliselt ületatakse.

Viipekeel on ühtaegu nii puudest tulenev suhtlustakistuse ületamise vahend kui ka keelelikultuuriline nähtus. Eestis ei ole autorile teadaolevalt seni ühtset arusaama sellest, kuidas on viipekeele kasutamine kaitstud põhiseaduses. Riigikohus ei ole autorile teadaolevalt viipekeelt kui õiguslikku fenomeni käsitlenud üheski lahendis. Riigikohus on aga käsitlenud kurtusest põhjustatud keeleõppe takistust lahendis *Fedtšenko*, milles leidis, et kodakondsuse seaduse eesmärgiks saab pidada kurtide, kes ei ole küll täiesti keeleõppimisvõimetud, keeleeksamist vabastamist, kuna keeleõpe võtab neil rohkem aega või on pingutust nõudvam või kulukam, võrreldes kuuljatega. Selliste kriteeriumite hindamine on autori arvates väga subjektiivne, mistõttu tuleb kaaluda objektiivsema alternatiivi võimaldamist. Kodakondsuse seadust tuleb täiendada sättega, mis võimaldab saada Eesti kodakondsust lisaks eesti (kõneldava-kirjutatava) keele oskusele tasemel B-1 ka samaväärset tasemel eesti viipekeele oskamise korral.

Senini on Eestis viipekeele kasutamise õigust käsitletud valdavalt kui puudest tingitud takistuse ületamise vahendit PS § 28 lg 4 mõttes. Põhjusi, miks peaks viipekeele kasutamise õigust nägema laiemalt, on mitmeid. Ühelt poolt nõuab seda Konventsioon, milles käsitletakse viipekeelt selgelt ka keelelis-kultuurilise nähtusena, mille kaitseks ning õppe ja kasutamise edendamiseks peab riik võtma tarvitusele meetmed. Teiseks tuleneb eesti viipekeele eriline õiguslik positsioon Eesti õigussüsteemis sisalduvatest keeleseaduse sätetest. Nii esimese kui teise põhjuse tingib seejuures viipekeele olemus ise.

Keeleseaduses on Eesti viipekeelt tunnustatud iseseisva keelena, mis ei ole samas võõrkeel, alates 2007. aastast. Seejuures on riik deklareerinud kohustust eesti viipekeele arengut ja kasutamist soodustada ning KeeleS § 8 lõikes 2 sätestanud, et eesti viipekeelse suulise asjaajamise õiguse riigiasutuses, sealhulgas Eesti välisesinduses, kohaliku omavalitsuse asutuses, notari, kohtutäituri ja vandetõlgi juures ning nende büroos, kultuuriomavalitsuses ning Eestis registreeritud muus asutuses, äriühingus, mittetulundusühingus ja sihtasutuses tagatakse tõlketeenuse võimaldamisega õigusaktides sätestatud korras.

Praktikas tagatakse viipekeele tõlketeenuse võimaldamist väljaspool menetlusi SHS § 26 lõige 1 punkti 1 või SHS § 26 lõike 2 alusel. On levinud seisukoht, et nimetatud sätete rakendamisel on kohalikul omavalitsusel ulatuslik diskretsioon otsustada, kuidas ja millises mahus viipekeele tõlketeenust võimaldada. Sellise tõlgendusega ei saa absoluutselt nõustuda, sest juba SHS § 26 lõige 1 punkti 1 grammatilisest tõlgendamisest selgub, et linna- või vallavalitsus peab looma võimalused puudest tingitud takistuse ületamiseks nii, et puudega isikule oleks tagatud teiste inimestega võrdsed võimalused ja seejuures sellises mahus, mis võimaldaksid nende aktiivset osalemist ühiskonnaelus ja iseseisvat toimetulekut.

Samuti on problemaatiline, et viipekeele kasutamise õiguse tagamisel vaadatakse pahatihti üksnes SHS § 26 peale ning järeldatakse, et viipekeele tõlketeenuse võimaldamine on üksnes kohaliku omavalitsuse asi. PS § 28 lg 4 järgi on puuetega inimesed nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse erilise hoole all. Just riik on võtnud endale Konventsiooni artikkel 21 punktiga b kohustuse võtta tarvitusele kõik asjakohase meetmed, et tagada viipekeele kasutamise

võimaldamine ametlikus suhtluses. KeeleS § 8 lõike 2 järgi peab eesti viipekeele kasutamise õiguse tagama tõlketeenuse võimaldamisega muu hulgas riigiasutuses, sealhulgas Eesti välisesinduses. Kuigi riik võib PS § 154 lõike 2 alusel delegeerida riiklike ülesannete täitmise kohalikele omavalitsusele, tuleb sel juhul kohalikele omavalitsustele katta riiklike ülesannetega kaasnevad kulud riigieelarvest. Seega peab riik senisest enam teadvustama endale oma rolli viipekeele kasutamise õiguse tagamisel. Eesti viipekeele kasutamise õiguse käsitlemine ka PS § 37 lõike 4 ja PS § 51 lõike 1 kaitsealas aitab riigi rolli suurendada ja eesti viipekeele kasutamist paremini kaitsta.

Viipekeele õiguse kasutamise käsitlemise piirdumine üksnes PS § 28 lõike 4 kaitsealaga kätkeb endas veel probleeme. Nimelt on Riigikohus leidnud, et PS § 28 järgi on seadusandja üsna vaba otsustama, millal ja millises mahus võtab ühiskond sotsiaalse riski realiseerimisel tekkida võivad tagajärjed enda kanda. Sellise käsitlemise loogikast johtuvalt võimaldatakse Eestis viipekeele tõlketeenust selgelt ebapiisavas mahus, näiteks Tallinnas võimaldatakse igale kurdile tõlketeenust kaks tundi kuus ja tõlketeenuse otstarvet piiratakse isikliku asjaajamisega, seejuures tuleb arvestada kuulimiidiga ning tõlketunnid varakult broneerida. Eelnevalt tulenevalt ei võimalda eesti viipekeele käsitlemine üksnes sotsiaalse riskina saada tõlketeenust piisavas mahus ning võimalda kaitsta eesti viipekeele keelelis-kultuurilist väärtust.

Lisaks viipekeele tõlketeenuse osutamisele aitab eesti viipekeele keelelis-kultuurilist väärtust kaitsta eesti viipekeeles õpetamine. PGS § 46 lõike 1 järgi on viipekeeles suhtlev õpilane erivajadustega õpilane, kellele kooli õppekeele ebapiisav valdamine toob kaasa vajadusi teha muudatusi või kohandusi õppekeskkonnas. Selline säte iseenesest ei taga eesti viipekeele kui keele edendamist. Käesoleval ajal ähvardab sulgemine ainukese koolina maailmas eesti viipekeelset gümnaasiumiharidust pakkuvat Tallinna Heleni kooli. Tallinna Heleni kooli puhul on tegemist munitsipaalkooliga. Konventsiooni artikkel 24 punkt 3 lõikest b tulenevalt peab riik võtma tarvitusele asjakohased meetmed viipekeele õppimise soodustamise ning kurtide kogukonna keelelise identiteedi edendamiseks. Eesti viipekeele kui keelelis-kultuurilise nähtuse juured paiknevad kurtide internaatkoolides. Seetõttu tuleb igäühe õigust saada eestikeelse õpetust PS § 37 lõike 4 mõttes tõlgendada nii, et see hõlmab ka igäühe õigust saada eesti viipekeelset õpetust.

Lisaks eelnevale on viipekeele kasutamise õigusel oluline roll ka menetlustes. Ka siin avaldub viipekeel nii puudest tuleneva suhtlustakistuse ületamist võimaldava vahendina eesmärgiga võimaldada kurdile menetlusest arusaamine ja tagada nõnda õiglane menetlus kui ka keelelis-kultuurilise nähtusena eesmärgiga tagada eesti viipekeele kui keele kasutamise õiguse tagamine. Mõlemas aspektis aitaks viipekeele kasutamise õiguse paremale tagamisele menetlustes kaasa õiguskantsleri järgmised soovitused: 1) PPA, Justiitsministeeriumi ja viipekeeletõlke valdkonnas pädevate spetsialistide koostöös viipekeeletõlgi kaasamise vajaduse objektiviivsete kriteeriumite määratlemine; 2) PPA, kohalike omavalitsuste ja viipekeeletõlkide koostöös valveviipekeeletõlgi sisseseadmine, kes oleks (näiteks videoühenduse teel) 24 h ööpäevas kättesaadav; 3) kui menetlusosalise puhul on tegemist (eesti) viipekeelse kurdiga, siis igal võimalikul juhul professionaalse viipekeeletõlgi menetlusse kaasamine. Seejuures aitab soovituse nr 2 elluviimine tagada soovituse nr 3 teokssaamist.

Eesti viipekeele kui keele kasutamise õiguste tagamine toob menetlusseadustikes kaasa paradigma muutumise. Eesti viipekeele käsitlemine PS § 51 lõike 1 kaitsealas ning keelena PS § 21 lõigete 1 ja 2 mõttes tagab menetlustes eesti viipekeele igakordse kasutamisoõiguse. Autori arvates võib see tähendada ühelt poolt seda, et ka menetlusseadustikes tuleb käsitleda „eesti keele“ mõiste all eesti viipekeelt, mistõttu oleks selguse huvides asjakohane seaduste vastavad sätted ümber sõnastada. Teiseks võimaluseks on see, et menetlusseadustikes ei pea mõistma „eesti keele“ mõiste all ka eesti viipekeelt, vaid selle kasutamise õigus tuleneb eesti viipekeele asumisest PS § 51 lõike 1 kaitsealas ning KeeleS § 8 lõikest 2, mis toimib eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamisel erisättena menetlusseadustike suhtes. Nii tuleb HMS § 5 lõigete 1 ja 2 alusel valida kurdiga suhtlemiseks selline menetlusviis, mis võimaldab kurdi osavõttu menetlusest. Kuivõrd eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamise eest vastutab riik, peab riik katma ka tõlkekulud.

Viipekeele õiguslikul reguleerimisel on oluline arvestada selle fenomeni kahetist iseloomu: tegemist on ühtaegu nii keelelis-kultuurilise nähtusega kui ka puudest tingitud suhtlusabivahendiga. Iga kurt ei oska viipekeelt ja kuigi tuleb soodustada viipekeele õppimist, ei saa automaatselt eeldada selle oskust. Kuna viipekeele kasutamise õiguse tagamine tähendab

praktikas enamasti viipekeeletõlgi teenuse kasutamist, on oluline seejuures silmas pidada, et kuigi Eestis tuleb tagada eesti viipekeele kasutamise õigus ametlikus suhtluses ja igapäevases õiguses saada eesti viipekeelset õpet, peab see kurdi jaoks jääma õiguseks ja mitte kohustuseks.

Eesti viipekeele kasutamise õigus ei tohi võtta kurdilt võimalust ületada puudest tingitud suhtlustakistus muul viisil (näiteks eesti kirjakeeles), ideaalis ei tohi see võtta ära isegi initsiatiivi puudest tulenevat takistust muul viisil ületada (õppida eesti kirjakeelt). Seetõttu ei saa kuidagi nõustuda väitega, et viipekeeletõlge on kurtide ainus ligipääs infole. Kurdid ei tohi muutuda „viipekeeletõlkide kahvatuteks varjudeks“, kes ilma nende professionaalse abita väljastpoolt viipekeelemaailma saadavat infot ei mõista ega oska otsidagi.

Kokkuvõtteks võib märkida, et magistritöös püstitatud hüpotees leidis kinnitust: viipekeele puhul on tegemist ühtaegu nii keelelis-kultuurilise nähtusega kui ka sotsiaalset riski ületada võimaldava vahendiga. Seejuures on eesti viipekeel iseseisev keel, millel on oluline osa Eesti kultuuris, nimelt olla Eesti kurtide emakeelena nende identiteedi tähtsaimaks väljenduseks. Eesti viipekeele kasutamise õiguse käsitlemine üksnes PS § 28 lõike 4 kaitsealas ei võimalda kaitsta eesti viipekeele keelelis-kultuurilist mõõdet ega tagada piisavalt selle kasutamise õigust. Lisaks viipekeele tõlketeenuse võimaldamise kohustuse panemisele kohalikule omavalitsusele on ka riigil oluline teadvustada enda rolli eesti viipekeele kaitsmisel ja edendamisel – eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamisel. Seetõttu on oluline eesti viipekeelt käsitleda lisaks PS § 28 lõike 4 kaitsealas olevana ka PS § 6, § 37 lõike 4 ja § 51 lõike 1 kaitse all olevana.

Sissejuhatuses esitatud küsimusele: „Kui sõna ja selle kõnes ning kirjas väljendamise kuulumine jumalikku maailma on sõnaselge, kuhu kuulub siis viibe ja seda väljendav viipekeel?“ – saab vastata: „Samuti jumalikku maailma.“ Kohati ongi viipekeelt peetud ürgseks ja üllaks keeleks, universaalse kommunikatsiooni võtmeks – keeleks, mis kasutab tugevaid ruumilisi kujundeid ja on inimkonna alapäraseks keeleks ning seega Jumalale kõige lähemal.³³⁶

---

³³⁶ R. Pfau; M. Steinbach; B. Woll (koostajad). Sign language: an international handbook: De Gruyter Mouton 2012, lk 918. Autorid viitavad seejuures: D. C. Baynton. The Curious Death of Sign Language Studies in the Nineteenth Century. – The Study of Signed Languages: Essays in Honor of William C. Stokoe, Washington DC, Gallaudet University Press, 13-34.

THE RIGHT TO USE ESTONIAN SIGN LANGUAGE IN ESTONIA

Summary

The ability of the deaf to perceive the world and communicate is complicated due to the disability. In order to overcome the disability sign language has evolved in deaf communities. Sign language is a visual-motoric language that is used or at least could be used as a first language by an average of 0.1 % of the population. Although previously sign language was seen as a non-independent language, during last few decades a wide consensus has evolved according to which sign language is a natural language and the mother tongue of the deaf. In addition most of the deaf are incapable of acquiring spoken and written language at a good level.

As the acquiring of spoken and written language is complicated for the deaf then many of the deaf are also incapable of communicating with administrative authorities. That is the reason why the deaf as the 'signers' of a natural and living language wish to use sign language also outside the deaf community. Estonian sign language users are no exception. Many of them perceive themselves as a linguistic-cultural minority who wish that the right to receive education and communicate with administrative authorities in Estonian sign language should be guaranteed. In practice the guaranteeing of the right to communicate in sign language usually also means using the services of a sign language interpreter as sign language is not a widely known language.

When considering the right to communicate in sign language one may discuss sign language both as a natural language as well as a mean to overcome the obstacles caused by a disability. The hypothesis raised in this thesis is that the right to communicate in Estonian sign language must be guaranteed both as a mean to overcome the obstacles caused by a disability according to § 28 article 4 (people with disabilities enjoy special care of the national government and of local authorities) of the Constitution of the Republic of Estonia as well as a linguistic-cultural phenomenon the use of to be guaranteed according to § 37 article 4 (everyone has the right to be taught in Estonian) and to § 51 article 1 (everyone has the right to address government agencies, local authorities, and their officials in Estonian and to receive responses in Estonian).

The norms of international law that deal with language rights as prohibiting discrimination on the basis of language, etc. found in the Universal Declaration of Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights, European Charter for Regional or Minority Languages or in the Framework Convention for the Protection of National Minorities do not mention sign language explicitly. It is probable that during the drafting and adopting of the acts sign language was not intended to be regulated under these acts. Nevertheless, through interpretation sign language can be considered to be regulated by some norms found in these acts.

It has been found that the right to use sign language could be protected by article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights. As a critique to such an interpretation of article 27 of the Covenant it has been pointed out that the only unifying feature of the deaf is deafness itself and therefore the deaf do not constitute in terms of article 27 an ethnic, religious or linguistic minority. In addition, it has been presumed that Article 27 constitutes a right that does not allow to prohibit the use of minority language inside the minority group i.e. article 27 does not protect the use of minority language as such but the minority itself that uses the language between themselves. In terms of the European Charter for Regional or Minority Languages, V. Krausneker has strongly criticized the approach, according to which sign language is not under the protection of the Charter arguing that sign language corresponds in every term to the characteristics defining a language used in the Charter. Estonia has neither signed nor ratified the Charter due to which the aspect whether sign language should be protected as a language in terms of the Charter does not currently influence the right to communicate in sign language in Estonia.

Although there are many norms in international law that prohibit discrimination on the basis of language L. Mälksoo has argued that the level of protecting linguistic rights in international law is so primitive, that linguistic rights could not be considered to be protected under international law. Considering this and taking into account the drawbacks that would result if the right to use sign language would be protected as a cultural-linguistic right only it has been found that the right to use sign language should definitely also include the element of sign languages as a mean used to overcome the obstacles caused by a disability. In addition, the right to use sign language should not exclude other means and methods used by the deaf to improve their communication with the hearing world.

The rights of the deaf as disabled people who at the same time possess the right to protect their language and culture and to promote it are in author's opinion best protected by the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (henceforth: the Convention). The Convention sets a balance between the right to maintain the individual linguistic identity and the right to communicate to public institutions in sign language. Estonia has ratified the Convention with Optional Protocol that came into in 2012.

Under article 2 of the Convention, the term "language" covers both spoken and signed languages and other forms of non-spoken languages. According to the principles of the Convention that can be found, *inter alia*, in article 3, deafness is not considered something to be corrected rather it is seen as part of human diversity and identity of every individual of what is right to maintain. The most important norms of the Convention in terms of guaranteeing the right to use sign language are in author's opinion article 21 (b), which obliges States Parties to take all appropriate measures to ensure that the right to use sign language and other means that help to overcome the communicative obstacle is guaranteed in official interactions and article 24 § 3 (b), according to which States Parties take appropriate steps to encourage the learning of sign language and the promotion of the linguistic identity of the deaf community .

Another aspect is the implementation of the principles and provisions of the Convention in States Parties. According to article 4 § 1 (a) of the Convention it appears that State Parties are obliged to adopt all appropriate legislative, administrative and other measures for the implementation of the rights recognised in the Convention. According to article 4 § 1 State Parties undertake measures to refrain from engaging in any act or practice that is inconsistent with the Convention and to ensure that public authorities and institutions act in conformity with the Convention. According article 4 § 2 each State Party undertakes to take all of its available resources within and, where appropriate, international cooperation measures with a view to achieving progressively the full realization , without prejudice to those contained in the Convention obligations that are immediately applicable according to international law .

In the Estonian explanatory memorandum to the ratification of the Convention it is stated that the Convention creates an obligation to State Parties to strive towards the goals set out in the Convention. When striving towards a goal it is also important to halt and look how far has been reached. Gerard Quinn has found that the disability-specific human rights contained in the

Convention is to act as a mirror before society, forcing State Parties to acknowledge that the fundamental rights granted to all citizens must be made equally applicable on a practical level to people with disabilities: “As with all mirrors we can refuse to look at it, or we can look at it but ignore its reflection or we can take notice of our reflection and commit to a process of change.”

In addition to the norms provided by the Convention the protection of the right to use sign language is also relevant in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (henceforth: ECHR) and in the implementation of the European Court of Human Rights (henceforth: ECtHR). The most relevant article of ECHR is thereat article 6. In the case *Timergaliyev vs Russia* ECtHR found a violation of article 6 § 1 in conjunction with Article 6 § 3 (c) on the grounds of the failure to provide the accused with a hearing aid and the failure to appoint counsel for the appeal hearing. In doing so, the ECtHR found that the guarantee of fairness in the proceedings lies in the final stage with the judge. In author’s opinion every conductor of proceedings could be considered as the final guarantor of fairness in the proceedings.

However, the fairness in the proceedings does not mean that the accused must be guaranteed with the right to follow the proceedings directly e.g. with the help of sign language interpreter. ECtHR has found both in the case of *Roos vs Sweden* as well as *Stanford vs the U. K.* that the fact that the accused does not hear everything said during the court sessions does not eliminate the fairness of the proceedings due to the fact that the accused can follow the proceedings with the help of his legal representative who can explain the proceedings to the accused. Thus, in the light of ECtHR practice it is primarily important that the party to a proceeding is able follow and understand the proceeding and it does not matter how the communicative obstacle caused by deafness is overcome.

As it was determined sign language is both a natural language as well as a mean to overcome the obstacles caused by a disability. According to the knowledge possessed by the author Estonia does not have a unified approach or theory which norm of the Constitution of the Republic of Estonia protects the right to use sign language. As far as the author knows the Supreme Court has not dealt with sign language as a legal phenomenon in any of its judgments. The Supreme Court has however dealt with language learning difficulties in the case *Fedtšenko*. The Supreme Court found in this decision that the aim of the Citizenship Act could be to pardon the deaf from taking

language exam due to the disability of deafness, which does not exclude the ability to learn a language but causes difficulties grave difficulties in doing so. Author considers this criterion a rather subjective one and proposes a more objective one to be used in case of a deaf foreigner who wants to obtain Estonian citizenship – the Citizenship Act could be supplemented by a provision, which allows to obtain Estonian citizenship in addition to the requirement of having a language proficiency level B-1 of spoken-written Estonian on the basis of having the equivalent level of Estonian sign language proficiency.

So far the right to use sign language in Estonia has been considered mainly as a means to overcome the obstacles caused by a disability in terms of article 28 § 4 of the Constitution of the Republic of Estonia. There are many reasons why the right to use sign language should be seen as a broader right. One reason stands in the legal framework of the Convention according to which sign language is considered a linguistic-cultural right, which must be protected and promoted by measures taken by State Parties. The second reason is the special legal position of Estonian sign language in the legal system of Estonia. Both reasons are thereby determined by the character of sign language itself.

Estonian sign language has been recognised in the Estonian Language Act as an independent language, which is not a foreign language since 2007. While recognising Estonian sign language the state has declared an obligation to enhance the use and development of Estonian sign language. The state has also provided in article 8 § 2 of the Language Act that the right of the deaf to communicate in Estonian sign language in state agencies, including the foreign representation of Estonia, local government authorities, at the notaries, bailiffs and sworn translators and their bureaus, cultural autonomy bodies and other agencies, companies, non-profit associations and foundations registered in Estonia shall be ensured by providing interpretation services pursuant to the provisions provided by legislation.

In practice interpretation services outside of legal proceedings are provided according to article 26 of the Social Welfare Act. In the implementation practice of this norm it is widely seen as a discretionary norm, which allows the local government to decide how and in which amount it enables sign language interpretation service. It is impossible to agree with such a view on local government's obligation to enable sign language interpretation service. Already the grammatical interpretation of article 26 § 1 (1) determines that rural municipality or city government shall

establish opportunities to reduce or remove obstacles caused by a disability so that disabled people are provided with equal opportunities with other people and is such an amount which guarantees their active participation in community life and independent ability to cope.

It is also problematic that when guaranteeing the right to use sign language (through interpretation services) article 26 of the Social Welfare Act is often considered almost as the sole source of this right. It leads to wrong conclusions that the obligation to establish opportunities for providing sign language interpretation services lies entirely with the local government. Under article 28 § 4 of the Constitution of the Republic of Estonia people with disabilities enjoy special care of both the national government and of local authorities. Furthermore, it is the state that has taken obligations under article 21 (b) of the Convention to take all appropriate measures to accepting and facilitating the use of sign languages in official interactions. And as it was mentioned before the right to use Estonian sign language according to article 8 § 2 of the Language Act in, *inter alia*, state agencies, including the foreign representation of Estonia shall be ensured by providing interpretation services pursuant to the provisions provided by legislation. So guaranteeing the right to use Estonian sign language is also very a much a concern of the state. Although according to article 154 § 2 of the Constitution of the Republic of Estonia the state may impose obligations on local authorities the funds to cover expenditure related to duties of the state which have been imposed by law on a local authority are provided from the state budget. In conclusion – the state must acknowledge its role in guaranteeing the right to use sign language. Considering the right to use Estonian sign language as guaranteed by article 37 § 4 and by article 51 § 1 of the Constitution of the Republic of Estonia helps enlarges the role of the state in guaranteeing the right to use sign language even more.

Considering the right to use sign language as guaranteed solely by article 28 § 4 of the Constitution of the Republic of Estonia comprises even more obstacles for the right to use sign language, which in itself is a measure to overcome obstacles. The Supreme Court has held that the legislator is under article 28 quite unlimited in deciding when and to what amount must society bear the expenses caused by the realisation of a social risk (e.g. a deaf person in need of sign language interpretation). Such an approach enables the logic according to which Tallinn and other local governments provide sign language interpretation services clearly insufficiently e.g. Tallinn provides (i.e. bears the costs for sign language interpretation service) every deaf person

with 2 hours of sign language interpretation service per month and even then it is also limited by a general monthly limit of interpretation hours so it is necessary to book for the service in advance. Consequently the approach according to which Estonian sign language is considered as only a mean to overcome obstacles caused by deafness does not enable for the deaf of Estonia to receive sign language interpretation in a necessary amount and thus does not protect the cultural-linguistic value of Estonian sign language.

In addition to sign language interpretation service the teaching in Estonian sign language also helps to protect the linguistic and cultural value of it. According to the Basic Schools and Upper Secondary Schools Act article 46 § 1 a student that communicates in sign language or other alternative means of communication is a student with special educational needs and brings about the need to make changes or adjustments in the subject matter, process, duration, workload or environment of study. Such a provision does not guarantee the right to use Estonian sign language. Currently there is a danger that the only upper secondary school in the world that teaches in Estonian sign language – Tallinn Helen School – will be closed. Tallinn Helen School is a municipal school. As it was said, according to article 24 § 3 (b) of the Convention States Parties take appropriate steps to encourage the learning of sign language and the promotion of the linguistic identity of the deaf community. The roots of Estonian sign language lie in deaf boarding schools. In order to protect the presence and future of Estonian sign language it must be considered to lie under the protection of article 37 § 4 of the Constitution of the Republic of Estonia.

In addition the right to use sign language plays an important role in legal proceedings. The dual character of sign language appears also in legal proceedings. In both aspects (as a cultural-linguistic phenomenon and as a mean to overcome communicative obstacle caused by the disability) the right to use sign language would be enhanced in practice if recommendations given by the Chancellor of Justice of were to put into practice: 1) The Police, Ministry of Justice and sign language interpreters should in cooperation elaborate a guidebook that gives instructions when might it be necessary to provide a sign language interpreter during legal proceedings; 2) The Police, Ministry of Justice and sign language interpreters should in cooperation establish the service of a sign language interpreter who is 24 h day and night(via e. g. video connection) available; 3) when party to a proceeding is a deaf who communicates in

Estonian sign language then the service of a professional sign language interpreter should be as much as possible provided. When considering these 3 recommendations then putting into force the second recommendation helps in a very great deal putting into force the third recommendation as well.

Providing the right to use Estonian sign language in legal proceedings brings along a change of paradigm. Considering Estonian sign language under the protection of article 51 § 1 of the Constitution of the Republic of Estonia and as a language under article 21 § 1 and 2 of the Constitution of the Republic of Estonia provides that the right to use Estonian sign language is always guaranteed in legal proceedings. In the authors opinion this may mean that the term “Estonian language” covers also Estonian sign language in the procedural codes of Estonia. Thus in the interest of clarity the norms of procedural codes of Estonia regulating language of proceedings and the use of interpreter should be rephrased. Alternatively it is possible that the term “Estonian language” found in procedural codes should not cover Estonian sign language. The right to use Estonian sign language is derived directly from article 51 § 1 of the Constitution of the Republic of Estonia and article 8 § 2 of the Language Act along with other provisions determining the status of Estonian sign language. So the Language Act serves as *lex specialis* to the procedural codes. So it comes that according to article 5 § 1 and § 2 of the Administrative Procedure Act the conductor of proceedings chooses such a method of communicating that guarantees the access of a deaf person to the proceeding. As it is the state’s obligation to provide for interpretation service for the Estonian sign language then the state shall also bear all the necessary costs.

When regulating the right to use sign language it is important to regard the dual character of the phenomenon. Every deaf person does not sign and although the teaching of sign language must be enhanced the deaf person’s ability to sign cannot be taken for granted. It is necessary to bear in mind that although the right to use Estonian sign language in official interactions and the right to learn in Estonian sign language shall be provided the right must remain a liberty and should not transform into an obligation, it should be an opportunity for the deaf to improve their communication but not a duty to communicate (solely) in (Estonian) sign language.

The right to use Estonian sign language should not take away the right of the deaf to overcome the communicative obstacle by using other means (e.g. by using written Estonian) nor should not

the right even take away the initiative to search for other means (e.g. learning written Estonian in hope of being able to use it in future). Sign language interpreters for the deaf should not constitute the sole key that opens the door to information and communication of the hearing world.

In conclusion it may be noted that the hypothesis was confirmed: sign language is both a linguistic and cultural phenomenon as well as a mean that enables to overcome a communicative obstacle. Estonian sign language is an independent language, which has its own important place in Estonian culture, namely that of being the mother tongue of the deaf of Estonia. Considering Estonian sign language as being solely under the protection of article 28 § 4 of the Constitution of the Republic of Estonia does not enable Estonian sign language the rights it need as a cultural-linguistic phenomenon. Therefore, it is important to protect Estonian sign language in addition to article 28 § 4 of the Constitution of the Republic of Estonia also under article 6, article 37, § 4 , and article 51 § 1 of the Constitution of the Republic of Estonia. In addition to sign language interpreting services imposed as an obligation on local government it is also important to acknowledge the role of the state level in the protection and promotion of Estonian sign language – by protecting the right to use Estonian sign language.

Kasutatud materjalide loetelu

Kasutatud kirjanduse loetelu

1. Piibel. Vana ja Uus Testament ning Apokrüüfid. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://piibel.net/#> (03.05.2014).
2. Aedmaa, A jt. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2004
3. Barnes, J. (koostaja). The Complete Works of Aristotle, Volume I, Princeton University Press: Guildford, Surrey 1984.
4. Behrends, O; jt. Corpus Iuris Civilis. Text und Übersetzung. I Institutionen, 2., verbesserte und erweiterte auflage, C.F. Müller Verlag Heidelberg 1997.
5. Bellugi, U jt. The Development of Spatialized Syntactic Mechanisms in American Sign Language. SLR'87 Papers from the Fourth International Symposium on Sign Language Research, Hamburg: Signum Press.
6. Flynn, E. Ireland's compliance with the Convention on the rights of Persons with Disabilities: towards a rights-based approach for legal reform? – Dublin Law Journal, nr 31, 2009.
7. Hollman, L. Kurtus. Sotsiaalministeeriumi toel välja antud viipekeeletõlkide koolitusmaterjal. Kättesaadav: http://ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=371263/kurtus_hollmann_1999.pdf (28.04.2014)
8. Hollman, L. Basic color terms in Estonian sign language. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2010. Kättesaadav arvutivõrgus: http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/14769/hollman_liivi.pdf?sequence=1 (20.01.2014).
9. Ihering, R. von. Wõitlus õiguse eest. Tallinn 1913.
10. Klima, E. S.; Bellugi, U jt. The Signs of Languages. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 1979.
11. Krausneker, V. Sign Languages and the Minority Language Policy of the European Union. – M. Metzger (toim). Bilingualism and Identity in Deaf Communities. Washington D.C.: Gallaudet University Press 2002.
12. Laiapea, V. Tähendusi viipekeelest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2006. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/138/laiapeavahur.pdf?sequence=1> (20.01.2014) .
13. Laiapea, V.; Miljan, M; Toom, R.; Sutrop, U. Eesti viipekeel. Tallinn: Eesti keele sihtasutus 2003.

14. Laja, R. Ootused viipekeeletõlgi pädevusele notariaalsete tehingute tõlkimisel. Tartu Ülikooli Sotsiaal- ja Haridusteaduskonna Eesti viipekeeletõlgi õppekava lõputöö, Tartu 2012.
15. Loit, R (koostaja). Viipekeelne kurt laps koolis. Tallinn: Studium 2013
16. Lucas, C. The Sociolinguistics of Sign Languages. Cambridge: Cambridge University Press 2001.
17. Lõhmus, U. Õigus õiglaseke kohtulikule arutamisele. – Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tallinn: AS Juura, 2003. Kättesaadav: http://www.juridica.ee/get_doc.php?id=510 (15.04.2014)
18. Paabo, R. Eesti viipekeeletõlgi aabits. Tartu: Studium 2011.
19. Paabo, R. Viipekeeletõlgi õigusvaldkonnas. Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna täiendkoolituse lõputöö, 2012.
20. Pfau, R; Steinbach, M; Woll, B. (koostajad). Sign language : an international handbook: De Gruyter Mouton 2012
21. Platon. Werke, Band 3: Phaidon. Das Gastmahl. Kratylos, 3. unveränderte Auflage, Darmstadt *sine anno*.
22. Madise, Ü. (toimetaja) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/> (03.05.2014)
23. Mathur, G; Napoli, D. J. Napoli (koostajad). Deaf Around the World. USA: Oxford University Press 2011.
24. Mälksoo, L. Language Rights in International Law: why the Phoenix is still in the Ashes. – Florida Journal of International Law, 431, 1998-2000.
25. Reinthal, T. Ülekriminaliseerimine, Tartu, 2010 Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/992/2010_Lisa%20%20%28Ulekriminaliseerimine_analuis%29.pdf (16.04.2014).
26. Simon, J. O. The Use of Interpreters for the Deaf and the Legal Community's Obligation to Comply with the A.D.A. – Journal of Law and Health, nr 8, 1993-1994.
27. Timmermans, N (koostaja). The status of Sign Languages in Europe. Council of Europe Publishing, 2005, lk 41. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/5720-0-ID2283-Langue%20signe_GB%20assemblee.pdf (19.04.2014).
28. Wittgenstein, L. Loogilis-filosoofiline traktaat – Tractatus logico-philosophicus, p 5.6. Tartu: Ilmamaa, 1996

Kasutatud õigusaktid

29. Behindertengleichstellungsgesetz vom 27. April 2002 (BGBl. I S. 1467, 1468). Kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgg/BJNR146800002.html> (20.04.2014).
30. Eesti Vabariigi lastekaitse seadus - RT 1992, 28, 370... RT I, 13.12.2013, 12.

31. Eesti Vabariigi põhiseadus - RT, 09.08.1920, 113/114, 243.
32. Eesti Vabariigi põhiseadus - RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2.
33. Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seadus - RT, 28.10.1933, 86, 628.
34. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20.10.2010 direktiiv 2010/64/EL, õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses. – ELT L 280, 26/10/2010, lk 1—7.
35. Euroopa Parlamendi valimise seadus - RT I 2003, 4, 22... RT I, 10.01.2014, 5.
36. Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta. Strasbourg 5.XI 1992. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/default_en.asp (05.05.2014).
37. European Parliament Resolution on Sign Languages 1988. OJ C 187, 18.7.1988, lk 236.
38. European Parliament Resolution on sign languages. 1998. OJ C 379 , 07/12/1998 lk 0066.
39. Haldusmenetluse seadustik - RT I 2001, 58, 354... RT I, 23.02.2011, 8.
40. Halduskohtumenetluse seadustik - RT I, 23.02.2011, 3...RT I, 23.12.2013, 38.
41. Hallintolaki 434/2003... 581/2010. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434> (20.04.2014).
42. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon - RT II 1996, 11, 34...RT II 2010, 14, 54.
43. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus - RT I 2002, 36, 220... RT I, 01.11.2012, 7.
44. Kansalaisuuslaki 359/2003... 579/2011. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2003/20030359> (20.04.2014).
45. Keeleseadus - RT I 1995, 23, 334... RT I, 18.03.2011, 9.
46. Keeleseadus - RT I, 18.03.2011, 1... RT I, 23.12.2013, 40.
47. Keeleseaduse muutmise seadus - RT I 2007, 17, 82.
48. Kodaniku ja poliitiliste õiguste pakt - RT II 1994, 10, 11.
49. Kodakondsusseadus - RT I 1995, 12, 122... RT I, 10.07.2012, 31.
50. Kriminaalmenetluse seadustik - RT I 2003, 27, 166... RT I, 26.02.2014, 8.
51. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus - RT I, 04.10.2013, 3.
52. Käibemaksuseadus - RT I 2003, 82, 554... RT I, 18.02.2014, 11.
53. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. 380/1987 ...134/2010. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380> (19.04.2014).
54. Lapse õiguste konventsioon - RT II 1996, 16, 56.
55. Llei 17/2010, del 3 de juny, de la llengua de signes catalana. Kättesaadav: <http://www.parlament.cat/activitat/cataleg/TL118.pdf> (20.04.2013)
56. Maksukorralduse seadus - RT I 2002, 26, 150...RT I, 31.01.2014, 14.
57. Nõukogu 28.11.2006 direktiiv 2006/112/EÜ, mis käsitleb ühist käibemaksusüsteemi. – ELT L 347, 11.12.2006, lk 1—118.
58. Põhikooli ja gümnaasiumiseadus - RT I 2010, 41, 240...RT I, 13.12.2013, 21.

59. Recommendation 1492 (2001). Rights of national minorities. Kättesaadav: <http://www.assembly.coe.int/Main.asp?link=http://www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta01/erec1492.htm#1> (05.05.2014).
60. Recommendation 1598 (2003)1. Protection of sign languages in the member states of the Council of Europe. Kättesaadav: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta03/EREC1598.htm> (05.05.2014)
61. Riigikogu valimise seadus - RT I 2002, 57, 355... RT I, 01.11.2012, 3.
62. Sozialgesetzbuch (SGB) Erstes Buch (I) - Allgemeiner Teil - (Artikel I des Gesetzes vom 11. Dezember 1975, BGBl. I S. 3015). Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_1/index.html (20.04.2014).
63. Sozialgesetzbuch (SGB) Neuntes Buch (IX) - Rehabilitation und Teilhabe behinderter Menschen - (Artikel 1 des Gesetzes v. 19.6.2001, BGBl. I S. 1046). Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9/index.html (20.04.2014).
64. Zehntes Buch Sozialgesetzbuch - Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz -. Kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/sgb_10/gesamt.pdf (20.04.2014)
65. Sotsiaalhoolekande seadus - RT I 1995, 21, 323... RT I, 21.03.2014, 5.
66. Språklag (2009:600). Kättesaadav: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Spraklag-2009600_sfs-2009-600/ (20.04.2014).
67. Suomen Perustuslaki, 731/1999... 1112/2011. Kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki> (19.04.2014).
68. Tallinna Linnavalitsuse 01.02.2012 korraldus nr 173-k „Tallinna Linnavalitsuse 11. augusti 2010 korralduse nr 1215-k „Sotsiaalteenuste nõuded“ muutmine“. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=118056> (18.04.2014)
69. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku - RT I 2005, 26, 197... RT I, 13.03.2014, 100.
70. Tööturuteenuste ja toetuste seadus - RT I 2005, 54, 430... RT I, 24.04.2014, 2
71. Tõestamise seadus - RT I 2001, 93, 564... RT I, 09.10.2013, 12.
72. Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon - RT II 1996, 40, 154.
73. Väärteomenetluse seadustik - RT I 2002, 50, 313... RT I, 14.02.2014, 5.
74. Väärteomenetluse seadustiku muutmise seadus - RT I, 14.02.2014, 1.
75. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon - RT II, 04.04.2012, 6.
76. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. Kättesaadav: <http://www.vm.ee/?q=node/12958> (05.05.2014)
77. ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti - RT II 1993, 10, 13

Kasutatud kohtumaterjal

Euroopa inimõiguste kohtu lahendid

78. EIKo, 23/07/1968, nr 2126/64, Case „Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium“ vs Belgium.CASE.
79. EIKo 09/10/1979, 6289/73, Airey vs Iirimaa.
80. EIKo, 23.02.1994, 16757/90, Stanfrod vs Ühendkuningriik.
81. EIKo, 06/04/1994, 19598/92, Roos vs Rootsi.
82. EIKo, 13/07/1995, 19465/92, Nasri vs Prantsusmaa.
83. EIKo 23/05/2001, 25316/94 jm, Deniszci jt vs Küpros.
84. EIKo 24/09/2002, 32771/96, Cuscani vs Ühendkuningriik.
85. EIKo 14.10.2008, 40631/02, Timergaliyev vs Venemaa.
86. EIKo 21.12.2010, 45744/08, Jasinskis vs Läti.

Riigikohtu lahendid

87. RKPJKo 3-4-1-1-03.
88. RKÜKo 3-3-1-47-03.
89. RKÜKo 07.06.2011.
90. RKPJKo 3-4-1-23-11.
91. RKPJKo 3-4-1-52-13.

Maa- ja ringkonnakohtute lahendid

92. HMKo 1-07-12246 .
93. TMKo 2-08-67095.
94. HMKo 4-09-26487.
95. HMKo 1-11-11831.
96. HMKo 1-11-14135/11.
97. HMKo 1-13-6795.
98. TMKo 1-13-10450.

Muud kasutatud allikad

99. Eesti Entsüklopeedia Internetis. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://entsyklopeedia.ee/> (03.05.2014).
100. Eesti keele arengukava 2011–2017, elluviimise vahearuanne (2011–2012), lk 42. Kättesaadav: <http://www.hm.ee/index.php?03238> (18.04.2014).
101. Eesti keelehariduspoliitika ülevaade 2011. Haridus- ja Teadusministeeriumi Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus. Kättesaadav: <http://www.hm.ee/index.php?044911> (18.04.2014).
102. Eesti Kurtide Liidu koduleht. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://ead.ee/> (21.01.2014).
103. Eesti Vaegkuuljate Liidu koduleht: Kättesaadav arvutivõrgus: <http://vaegkuuljad.ee/> (21.01.2014).
104. Haridus- ja Teadusministeerium. Keelehariduspoliitika ülevaade. Eesti raport. Tartu, 2008, lk 14; Eesti keelehariduspoliitika ülevaade 2011. Haridus- ja Teadusministeeriumi Euroopa Nõukogu keelepoliitika talitus, lk 37. Kättesaadavad: <http://www.hm.ee/index.php?044911> (18.04.2014).
105. Haridus- ja Teadusministeeriumi kiri õiguskantslerile, millega vastati õiguskantsleri õiguskantsleri 20.07.2012 teabe nõudmisele nr 7-7/121018/1203489. Ilma rekviisitideta.
106. Justiitsministri vastus õiguskantsleri teabe nõudmisele, 21.08.2012, nr 10-2/7082.
107. Karja, S. Eluasemefondi juhataja tahab kurdi mehe korterit. – Tartu Postimees 26.03.1999.
108. Keeleseaduse muutmise seadus 1077 SE. Riigikogu kultuurikomisjoni 22.01.2007 istungi protokoll nr 260. Kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=070260001 (18.04.2014).
109. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=e9d9554c-ce40-4109-81bc-d1529fc238c9&> (17.04.2014).
110. Kruustük, K; Suurna, M; Siirde, T. Kohlea implantaat – “kuuldeaparaat” kurtidele. – Eesti Arst (nr ei ole märgitud). Kättesaadav: http://www.eestiarsst.ee/static/files/040/kohlea_implantaat_kuuldeaparaat_kurtidele.pdf (29.04.2014).
111. Liiklusseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu II lugemise seletuskiri. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=b30534f5-6a9c-4ca4-ac3d-16c5cd3f8917&> (14.04.2013).
112. Paabo, R. Viipekeeletõlge – kurtide ainus ligipääs infole. – Eesti Päevaleht, 03.01.2014.
113. Eesti Implantaadilaste Seltsi koduleht. Kättesaadav: <http://www.implantaadilapsed.ee/> (03.05.2014).

114. Sotsiaalministeeriumi vastus õiguskantslerile viipekeele tõlketeenuse kohta. 29.08.2012 nr 15.1-1/3791.
115. Narva Paju kooli koduleht. Kättesaadav: <http://www.paju.edu.ee> (30.04.2014).
116. Porkuni kooli koduleht. Kättesaadav: <http://www.porkunikool.ee> (30.04.2014).
117. Puuetega inimeste õiguste komitee koduleht. Kättesaadav: <http://pik.ee> 02.05.2014).
118. Saks, U. 06.07.2012 kiri õiguskantslerile
119. Seiton, K. Ainsat Eestis tegutsevat kurtide gümnaasiumi ähvardab sulgemine. – Eesti Päevaleht, 01.04.2014.
120. Seletuskiri „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise kohta“. Kättesaadav Riigikogu kodulehel: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1468668&u=20140124190545> (24.01.2014).
121. PPA vastus Õiguskantsleri teabe nõudmisele, 16.08.2012, nr 1.2-3/136603-2.
122. PPA vastus Õiguskantsleri soovitusel kurti vahendava tõlgi kaasamise kohta kohtuvälisesse süüteo menetlusse, 28.11.2012, nr 1.2-3/190410-2.
123. „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemine“ seaduse eelnõu seletuskiri. Autoril ei õnnestunud seda Riigikogu kodulehel oleva eelnõude otsinguga leida. Kättesaadav Eesti Kurtide Liidu kodulehel: http://www.ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=375878/Eelnõu_seletuskiri.pdf (05.05.2014).
124. Soome Kurtide liidu koduleht. Kättesaadav: <http://www.kl-deaf.fi/Page/13d628bf-b12f-44ae-9ba6-6334ca44aa97.aspx> (19.04.2013).
125. Tallinna Heleni kooli koduleht. Kättesaadav: <http://helen.edu.ee> (30.04.2014).
126. Tallinna Linnavalitsuse vastus õiguskantsleri ettepanekule 02.10.2013, nr LV-1/11567.
127. Tartu Hiie kooli koduleht. Kättesaadav: <http://www.hiie.tartu.ee> (30.04.2014).
128. Õiguskantsleri seisukoha palumine seoses kurti vahendava tõlgi kaasamisega kohtuvälisesse süüteo menetlusse. 20.07.2012, nr 7-7/121018/1203510.
129. Õiguskantsleri seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta viipekeeles tõlketeenuse käibemaksuga maksustamise osas, 08.10.2012, nr 6-1/111483/1204525.
130. Õiguskantsleri seisukoht õigusrikkumise puudumise kohta, 21.05.2010, nr 7-5/10050/1103051.
131. Õiguskantsleri soovitus kurti vahendava tõlgi kaasamise kohta kohtuvälisesse süüteo menetlusse, 19.10.2012, nr 7-7/121018/1204707.
132. Õiguskantsleri ettepanek viipekeeles tõlketeenuse korraldamise kohta Tallinnas, 09.09.2013, nr 7-5/121000/1303859.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hendrick Rang

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose _____ Eesti viipekeele kasutamise õiguse tagamine Eestis

---

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on _____ mag.iur. Ene Andresen

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **05.05.2014**